

1837

Под Карађорђевоом звездом:

**приче из историје Гимназије
у Чачку**

Књигу приредио
Владимир Димитријевић

2025.

САДРЖАЈ

О ЧЕМУ ЈЕ ОВА КЊИГА?	9
----------------------------	---

ПОД КАРАЂОРЂЕВОМ ЗВЕЗДОМ: ПОВОДОМ 185 ГОДИНА ГИМНАЗИЈЕ У ЧАЧКУ

ЈОШ ЈЕДАН ОРДЕН ОБРАЗОВАЊУ	13
У 19. ВЕКУ	13
О СТОГОДИШЊИЦИ И КАСНИЈЕ	14
ВЛАДИКА НИКОЛАЈ О СМISЛУ ГИМНАЗИЈЕ	17
ЕТИКА И ОБРАЗОВАЊЕ	18
ПОСЛЕ ДРУГОГ СВЕТСКОГ РАТА	19
КУЋА НАШЕ МЛАДОСТИ	20

ДИСОВ ШКОЛСКИ ДРУГ: УСПОМЕНЕ РАДОЈА ЈАНКОВИЋА

КО ЈЕ БИО РАДОЈЕ ЈАНКОВИЋ?	23
КАКО СЕ ЖИВЕЛО У ГРАДУ	24

КО ЈЕ БИО ДРАГУТИН ГАВРИЛОВИЋ? 31 |

ЧАСНО ЈЕ БИТИ ПРОФЕСОР ГИМНАЗИЈЕ У ЧАЧКУ: УСПОМЕНЕ ЛУКЕ ВОЈВОДИЋА

КО ЈЕ БИО ЛУКА ВОЈВОДИЋ	37
МНОГО СМО СЕ НАПАТИЛИ ИЛИ ШТА НАМ ЈЕ ДОНЕО ДРУГИ СВЕТСКИ РАТ	37
КАКВА ЈЕ СРПКИЊА БИЛА ДАРИНКА ВОЈВОДИЋ	40
НА МУЦИ СЕ ПОЗНАЈУ ЈУНАЦИ	41
КО ЈЕ БИО ПРОФЕСОР СТЕВОВИЋ?	42
КОЛЕГЕ И ЋАЦИ БРАНЕ СВОГ ДИРЕКТОРА	43
СТРОГ И ПРАВИЧАН, НЕСАВИТЉИВЕ КИЧМЕ	44
ПРОФЕСОР БРАНИ ВЕРУ	45
ТЕТКА ДУШКА РАДОВИЋА	46
СЕЋАЊЕ НА МИЛИЦУ ЈАЊИЋ	47
КАКО ЈЕ БОРОВСКИ СТИГАО У ГИМНАЗИЈУ	47
ЧЕГА СЕ ЋАЦИ СЕЋАЈУ	49

**РУСКА СРЦА У СРПСКОЈ ШКОЛИ:
ТРИ ПРОФЕСОРА ЧАЧАНСКЕ ГИМНАЗИЈЕ**

УМЕСТО УВОДА	51
ЂОРЂЕ КОВБАСКО, И У СМРТИ СА ЂАЦИМА	52
ИВАН ИВАНОВИЧ БАЛКОВОЈ – БАЦА	53
МИХАИЛО БОРОВСКИ, СУЗА ОД ЧОВЕКА	54

ГИМНАЗИЈА ПОД КОМУНИЗМОМ

СЛУЧАЈ ДРАГОГ ПОПОВИЋА	57
ОКУПЉАЊЕ ЦРКВЕНОГ ХОРА – „ПРЉАВИ ПОСАО“	
ПРОФЕСОРА	58
ПРОСЛАВА САВИНДАНА:	
ЈОШ ЈЕДАН ПРОФЕСОРСКИ „ПРЉАВИ ПОСАО“	59
УЗНЕМИРЕНИ ЗБОГ ВЕРЕ МЕЂУ МЛАДИМА	60
УДБА ПРОТИВ ЈАЋИМА	61
ЗБОГ ЧЕГА СУ ГА ТУЖИЛИ?	62
НАЗОР И ФАДИЉ ХОЦА КАО ПОВОДИ ЗА ПРОГОН	63
ПРОФЕСОР НИЈЕ КРИВ	64
СЕНКЕ НАД ЈАЋИМОМ	65

**ПЕСНИЦИ ЧАЧАНСКЕ ГИМНАЗИЈЕ: ДИС, НАСТАСИЈЕВИЋ, БРАНА
ПЕТРОВИЋ, БРАНКО В. РАДИЧЕВИЋ, АЛЕКСАНДАР РИСТОВИЋ**

У КАКВОЈ ЈЕ СРБИЈИ НАСТАЛА ГИМНАЗИЈА: ПЕСМА ДРАГОСЛАВА ГРБИЋА, ТАКОЂЕ НАШЕГ ЂАКА	67
---	----

**ДИСОВО ПРОЛЕЋЕ И МУТИМИРОВА СУДБИНА:
ЈОШ ЈЕДНА ПРИЧА О СРПСКОЈ ТРАГЕДИЈИ**

ИЗАБРАНИК НЕСРЕЋЕ	69
ПРОСТО ИМЕ	73
ЦВЕТОВИ СЛАВЕ	74

МОМЧИЛО НАСТАСИЈЕВИЋ У ЧАЧКУ

ДРУЖЕЊЕ С ДРАГАЧЕВЦИМА	75
ДЕТИЊИ СТРАХОВИ	75
МУЗИКА: СТРАХ И УЖИВАЊЕ	76
ИЗМЕЂУ ПРЕЉИНЕ И ЧАЧКА	77
ЧАЧАНИ У НАСТАСИЈЕВИЋЕВОЈ ПРОЗИ	81
О ПЕДАГОГИЈИ МОМЧИЛА НАСТАСИЈЕВИЋА	82

БРАНКО В. РАДИЧЕВИЋ, СУНЧАНА МЕРА ЗАВИЧАЈА . 87

БРАНА ПЕТРОВИЋ, ГИМНАЗИЈА И СЕНКЕ У СЕЋАЊУ

БОРАЦ ПРОТИВ СМРТИ.	91
СМЕ ЛИ СЕ ЗВОНИТИ У БЛИЗИНИ СУПА	
И ГИМНАЗИЈЕ?	92
КО МОЖЕ ДА ПАДНЕ НА ИСПИТУ ИЗ	94
СВОГ ЈЕЗИКА?	94
БРАНА И БОРОВСКИ	95

АЛЕКСАНДАР РИСТОВИЋ, СИН ПРОФЕСОРА ГИМНАЗИЈЕ, ЋАК И ПРОФЕСОР ГИМНАЗИЈЕ - И САЊАЛИЦА, ПРОБУЂЕНА У ПЕСМИ

РИСТОВИЋ О РАДИЧЕВИЋУ	99
ЈЕДНА УЧИТЕЉСКА	100

**ЗАВИЧАЈНИ ЗАМАХ: ВЕЧИТИ ГИМНАЗИЈАЛАЦ
РАНКО СИМОВИЋ**

КО ЈЕ БИО РАНКО СИМОВИЋ?	102
ЈЕДНО ДЕТИЊСТВО	103
ВЕЧНИ ЋАК ГИМНАЗИЈЕ	103
СВЕДОЧИ ПРОФЕСОР ЋУРЧИЋ	104
ГИМНАЗИЈА ГА ЈЕ ВОЛЕЛА	105
ЗАВЕШТАЊА ЈЕДНОГ ГИМНАЗИЈАЛЦА.....	106

КАШЧЕЈ БЕСМЕРТНИ: ПОРТРЕТ ЈЕДНОГ ПРОФЕСОРА МАТЕМАТИКЕ

О, НИЈЕ МРТВО НИМАЛО	107
ЕКСЦЕНТРИЧНИ ИДЕАЛИСТА	107
МЕЂУ КОЛЕГАМА И ЋАЦИМА	109
СУРОВ, А БЛАГ	109
ШТА ЈЕ ОБЕСМРТИЛО ПРОФЕСОРА КАШЧЕЈА	110

НЕБОЈША НИНКОВИЋ О НОВЦУ У КЊИЖЕВНОСТИ

О АУТОРУ ЗНАЧАЈНОГ ДЕЛА.....	112
АНТИЧКА КЊИЖЕВНА СВЕДОЧЕЊА.....	113
ШЕКСПИР О НОВЦУ	114
МОЛИЈЕР И ЊЕГОВА ЕПОХА	114
ОНОРЕ ДЕ БАЛЗАК И СОЦИОЛОГИЈА НОВЦА.....	115
УМЕСТО ЗАКЉУЧКА.....	116
POST SCRIPTUM	117

**О ЈЕДНОМ ВИТЕЗУ ПРОСВЕТНЕ СТРУКЕ:
ЗАПИС О БОШКУ ЋАЛОВИЋУ**

О ЂАЧКОЈ ПЕЦКАЛИЦИ.....	118
КАКО ЈЕ УЗВРАЋАО	118
ДОСТОЈАНСТВО ПРОСВЕТНЕ СТРУКЕ	119
СЕОСКО ДЕТЕ	120
СЈАЈ ПИСАНЕ РЕЧИ	121
О СВЕТОМ САВИ	121
О ШКОЛСКОМ ЧАСУ.....	121
О ЗНАЧАЈУ РЕЧИ	122
О СВЕТИМ РАТНИЦИМА СРБИЈЕ	122
О ГИМНАЗИЈИ	122

**САБОРАЦ У БОРБИ ЗА СМИСАО: ПОВОДОМ ДАРОВА ДУШКА
МИЛОШЕВИЋА ГИМНАЗИЈИ У ЧАЧКУ**

УМЕТНИК – МОСТОГРАДИТЕЉ	126
БЛАГОДАРНОСТ	127

ШКОЛА У ДОБА КОРОНЕ

РЕЧ ДИРЕКТОРА	129
РЕЧ НАШЕ БИВШЕ УЧЕНИЦЕ	132
ПОСЛЕ СВЕГА	136

**ЈОШ ЈЕДАН ВИТЕЗ ОБРАЗОВАЊА: ДРАГАН МАТИЈЕВИЋ,
ПРОФЕСОР ФИЛОСОФИЈЕ**

НА КРАЈУ, КОЈИ ЈЕ ПОЧЕТАК	143
СМИСАО ШКОЛЕ	143

Иван Ружичић	
АНЂЕЛЕ, ОВО ЈЕ ТВОЈ ДОМ: УМЕСТО ПОГОВОРА	145

О ЧЕМУ ЈЕ ОВА КЊИГА?

Ова књига се састоји из прича које су део повеснице Гимназије у Чачку. Свако пише књигу коју би волео да прочита, а нема је у књижари. То је било и руководно начело потписника ових редова: написати нешто занимљиво за читање, јер историја једне школе је микроисторија једног краја, једне отаџбине, једног народа.

У првом тексту, дато је неколико сличица из наше „одликоване“ историје – чиме се школа одликовала када је добила одликовања. Ту су и успомене Дисовог школског друга и старог свата на песничком венчању, официра и дипломате Радоја Јанковића, који је забележио своје утиске из првог сусрета са светом науке и младошћу крај Мораве. Славни ђак ове школе био је и Драгутин Гавриловић, па је и њему посвећен текст. Лука Војводић, професор историје и директор школе, нашао се у њој у тешким ратним и послерат-

ним данима, и показао ко је и шта је, на узор свима.

Ту је и прича о Русима који су своја срца и умове дали Гимназији: Ковбаску, Балковоју и Боровском, као и сведочење о школи у доба комунизма, када је требало сачувати образ и слободу мисли.

Од многих песника наше школе изабрали смо Диса, Настасијевића, Брану Петровића, Бранка В. Радичевића и Александра Ристовића, а пажњу смо посветили и песнику и педагогу Ранку Симовићу.

Три професора, од многих драгоценних, међу корицама су ове књиге: математичар Кашчеј, социолог Небојша Нинковић и србиста Бошко Ђаловић. Отишли, а делом остали.

Сликар и архитекта Душко Милошевић, дародавац драгоцених слика нашој школи, доказ је да се може бити чачански ђак иако си рођен у Београду.

Како се Гимназија носила са коронном? И о томе има текст.

Драган Матијевић, велики борац за очување и обнову образовања, пензионисан, али неумировљен у својој борби, доказ је да се Гимназија не мири са рушењем школства у овом, за сада страшном, 21. веку.

На крају књиге је текст директора школе Ивана Ружичића о Бори Ђорђевићу, такође нашем бившем ђаку.

Наравно, ова књига је књига личних перспектива. Други би другачије, и боље.

Молио бих читаоца да има у виду оно што је Хозе Ортега и Гасет објаснио у свом тексту „Доктрина тачке гледишта“: „Оно што за једног заузима прво место за другог се налази на последњем месту и приказује се мрачно и нејасно. (. . .) Космичка стварност је таква да може бити виђена само из једне одређене перспективе. Перспектива је један од саставних делова стварности. Далеко од тога да представља њено изобличење, она је њено устројство. Стварност која би била једна те иста из било које тачке гледишта је бесмислена“.

Ко то разуме, разумеће и настојања аутора ове књиге. Хвала, унапред, на разумевању.

И хвала бившем ђаку гимназије, Александру Симоновићу, на подршци.

УОЧИ ШКОЛСКЕ 2024/2025.
ГОДИНЕ

ПОД КАРАЂОРЂЕВОМ ЗВЕЗДОМ: ПОВОДОМ 185 ГОДИНА ГИМНАЗИЈЕ У ЧАЧКУ

ЈОШ ЈЕДАН ОРДЕН ОБРАЗОВАЊУ

Држава Србија је за Видовдан 2022. године оценила заслуге Гимназије у Чачку и доделила јој орден Карађорђевог звезде. То је звезда војвода који је Србију повео у слободу, и који је позвао Доситеја Обрадовића да удари темеље будућег школства. Она нам је засијала после многих других одличја, попут ордена Светог Саве који смо добили у доба Краљевине Југославије о стогодишњици рада.

У писму Кнезу Милошу од 12. априла 1832, Вук Караџић каже“. . . да би ваљало, осим велике школе у Београду, уредити такође три школе: једну у Шумадији, другу доље преко Мораве, а трећу горе преко Колубаре“. Ове три главне школе односиле су се : „горе, преко Колубаре“ на Шабац, „преко Мораве“ на Зајечар и „у Шумадији“ на Чачак. Већ 22. августа 1836. кроз „План за школе како имају постојати“ предвиђено је да гимназија у Чачку буде главна школа са две класе.

У 19. ВЕКУ

Настава је почела у јесен (највероватније на Митровдан) 1837. са два наставника и два ученика. Први наставници били су Живојин Керечки и Тодор Живковић, а први ученици Лука Миловановић из драгачевског села Вирова и

Јевтимије Јовановић из Чачка. Обојица су касније постали учитељи и радили у својим местима. Нема трагова где је у почетку била смештена гимназија, али је највероватније то била зграда коју је подигао за школу Јован Обреновић на месту где се данас налази зграда чачанске градске управе. Услови рада у школи били су недовољни, без потребног намештаја, опреме и уџбеника. Уџбеници су више служили наставницима, него ученицима, јер је наставник обично читао и диктирао, а ученици су писали.

Извесно време школа је била укидана, па је њен рад поново почињао.

Све до 1898. школа је радила са седам разреда и имала је ранг Више гимназије. Почетком августа 1898. укинут је седми разред и школа је остала као шесторазредна, под називом „Гимназија Господара Јована Обреновића“. Под овим називом школа је радила све до 1904. године, а затим као Гимназија у Чачку.

Први извештај о раду школе штампан је школске 1879/80. године, под називом „Годишње оцене“ и то је урађено још за 1880/81. Иначе, у последњој деценији 19. века број ученика у Гимназији био је од 196, школске 1889/90, до 314 школске 1896/97. Крајем 19. века Чачак је имао око 4000 становника и овај број ученика је био изузетно велики.

О СТОГОДИШЊИЦИ И КАСНИЈЕ

Пред Други светски рат Чачак је имао око 12000 становника, а Гимназија је 1937/38 уписала 1335 ученика у 28 одељења и имала је 46 наставника. У јесен 1937, тј. 16. и 17. октобра, школа је свечано прославила сто година постојања. У изузетно свечаној атмосфери, уз присуство Војка Чвркића, министра пошта и телеграфа, иначе ћака чачанске гимназије, бана Дринске бановине Предрага Лукића, народног посланика Светолика Станковића, председника општине чачанске Радојка Солујића, Краљевог изасланика,

пуковника Божицара Топаловића, министра просвете Магарашевића, многих угледних грађана и гостију, наставници и ученици су обележили овај редак јубилеј. После службе и парастоса у чачанској цркви који је служио владика Николај Велимировић, епископ жички, који је том приликом честитао овај јубилеј наставницима и ученицима школе, прешло се у Гимназију где је свечано откривена спомен плоча Њ. В. Краља Петра Другог. Плочу је открио изасланик Краља, а пригодан говор је одржао директор Гимназије Марковић. После те свечаности, у свечаној сали школе наставницима и ученицима јубилеј су честитали министар просвете Магарашевић, у име Српске академије наука др Јован Радонић, у име Београдског универзитета Веселин Чајкановић. Том приликом министар просвете је директору Гимназије уручио орден Св. Саве Првог реда, којим је одликована чачанска Гимназија. Прослава стогодишњице чачанске Гимназије протекла је у великој радости и одушевљењу и присуствовало јој је, у оба дана, око седам хиљада грађана. Занимљиво је да је другог дана прославе у присуству високих гостију извршено освештање нове основне школе у Чачку „Војвода Степа“ (Данас је то Основна школа „Милица Павловић“).

Причу о спомен - плочи која је откривена на стогодишњицу чачанске гимназије, па уклоњена после Другог светског рата, преносимо из сећања професора наше школе, покојног Бошка Ћаловића: „Свако знамење, па и спомен плоча у нашој школи, има своју причу и често казује мање о себи а више о људима и времену када је настала. А та прича има, скоро увек, и светле и тамне стране. Светле почињу од њеног откривања 1937. Године да би у име намесника краља Петра како је школа сто година, односно читав век, служила „младима за понос и подстрек да истрају у узвишеном раду за добро отаџбине и народа“. Тамне странице њене приче говоре о времену ратном када су је на зле руке, пружене из мрака глава са кукастим крстом на челу, ишчупале из зида и сакриле у заборав. Не зна се да ли је самавала под прашином на тавану школе или у њеном подруму.

Зачудо нису је ослободили ни ослободиоци са црвеном звездом на челу. Можда и због озлоглашене речи КРАЉ, јер је била једна од светих речи „снага поражених у револуцији“. А можда и због нове вере да историја почиње од њих.

Свитање у овој причи почело је последњих година прошлог века када сам се обрео у српском светилишту изван Србије – манастиру Хиландару. Суочен са прекором, али у облику питања, тадашњег монаха Василија, чији је корен у нашем завичају, да ли смо са школског тавана скинули плочу и вратили је на њено место, застидео сам се свог незнања иако сам много година провео у овој школи и као ученик и као професор. Схватио сам тада да поред кривице ћутања и кривице заборава посзоди и кривица незнања. Моја кривица.

Када сам се вратио, открио сам да плоча чами у школском депоу. Није се знало како и када се нашла ту. О њој се, изгледа није смело говорити. Захтевао сам на седницама Наставничког већа да се плоча врати на своје место, да се не стидимо своје историје, да будемо достојни своје школе.

То је ишло споро, уз тихе отпоре нечињења, све док у сарадњи са Владимиром Милојевићем, и још неким професорима ове школе, плоча није враћена на место одакле је ишчупана.

Међутим, и то место је остало загонетка. Нико од бивших ученика наше школе, у њој и у граду, иако у јесени живота када се не зна више, није са сигурношћу знао где је то место. Најзад је закључено, на основу једва приметних ожиљака на малтеру, да је била где је и сада, на зиду куда воде степенице у некадашњу свечану, а сада горњу фискултурну салу.

Обнови плоче (скинут је слој корозије и позлаћена су слова) обавио је о свом трошку г. Милан Маринковић, власник фирме „Гранит“ из Чачка 2000. Године. Од тада је започео њен нови живот. Сад нам њена златна слова не дају

да сагнемо главе и минемо, већ нам причају о школи гласније него далеке 1937. године. И много више“.

Значајну улогу у повратку плоче на своје место имао је професор Слободан Стефановић.

ВЛАДИКА НИКОЛАЈ О СМISЛУ ГИМНАЗИЈЕ

У 20. век чачанска Гимназија ушла је као шесторазредна, са основном жељом да постане потпуна, осморазредна гимназија и добије нову зграду која ће бити функционална и омогућити да се и даље повећава број ученика. Проћи ће пуних 20 година и 1919. биће отворен седми, а 1920. и осми разред. Општина чачанска је основала фонд за зидање гимназијске зграде, али чести ратови су ометали почетак градње. У јесен 1913. почели су припремни радови, а у пролеће 1914. кад су подигнути темељи и почело зидање, рат је све обуставио. Зидање је настављено у пролеће 1924. Зграда, коју је пројектовао угледни архитекта Драгутин Маслаћ, је довршена у лето 1927. а усељена је у августу. У тексту који је поводом освећења нове зграде Гимназије у Чачку објавила Политика 1. новембра 1927. каже се да је то „... најлепша зграда у Чачку и највећа, ... ово је пуна гимназија и једина у Рашкој области са близу 1000 ученика. . .“

Приликом стогодишњице Гимназије у Чачку, владика жички Николај Велимировић је, између осталог, бедеседећи у чачанској цркви Светог Вазнесења, рекао: „Данас чачанска гимназија прославља стогодишњицу од њеног оснивања и ја нећу да се дотакнем судбоносних збивања у земљи због навале црне интернационале на светосавску православу цркву, зато вас позивам да се уједините, заборавите своје туге и болове и будете радосни ових дана славља велике просветне установе у Чачку, чија се дивна зграда налази преко пута овог храма и улива у срца присутних поштовање, понос и победу српског народа. Преводећи реч

„гимназија“ да значи „вежбаоница“, повукао је паралелу између гимназије и вежбаонице храма, која је вежбаоница мисли, срца и воље. „Без хармоније тих чињеница не може се замислити ни прави човек, ни добар хришћанин. Просвета као продукт мисли у садашње време без контакта са срцем ствара огроман развитак науке и технике, али та наука иде на штету људског рода што се и види из грозоте садашњих ратова. Воља без сарадње ових двају чиниоца - мисли и срца, ствара грубо насиље, што се такође види у садашњости а сусреће се свуда наоколо“.

ЕТИКА И ОБРАЗОВАЊЕ

Основа живота и рада чачанске Гимназије била је, поред школовања, и етика.

Беседећи, поводом 175-огодишњице Гимназије, песник Ранко Симовић, њен бивши ђак, сетио се цене професорског морала: „Током Другог светског рата, кад је такав став био изузетно опасан и по живот ризикантан, неки професори (посебно имам у виду Миленка Стевовића и Наду Арсенијевић) на седницама Наставничког већа били су против тога да се, и кад је то било наређење Ратног комесаријата просвете, прокомунистички оријентисани ученици искључују из школе. Рекли су да неће да носе грех на души да ту децу избаце из школе која их штити и да их предају у руке Гестапоа и полицији и изложе их логорима, а можда и смрти. Али, и послератна времена су била таква да је један број ученика моје и око моје генерације био, како се тада говорило, напредан. Такви, напредни омладинци, скојевци, па и чланови КПЈ, мотрили су на остале. Због тога се васпитно-идеолошки и репресивни притисак осећао се у школи, у секцијама, литерарном кружоку и свим другим активностима.

Било је, наравно, и оних ученика који новим поретком, из разних разлога, нису били одушевлени, па су понекад и

у понечему давали одушка своме другачијем мишљењу, и често су их због тога стизале разне последице: избацивали су их из чланства Народне омладине, саслушавали у комитетима и Удби, избацивани су из школе, а неки су бивали и у затвору. Наши професори, који су у то време пратили све наше, па и ваннаставне активности, настојали су неприметно, разборитим саветима, да смање тај раскол (који је попримао и политичке димензије) и да помогну онима који су, због другачијег мишљења, били угрожени. “

Дакле, прави професори настојали су да своје ђаке бране и под немачком окупацијом и од комунистичког тоталитаризма, маскираног у причу о светлијој будућности

ПОСЛЕ ДРУГОГ СВЕТСКОГ РАТА

У периоду после Другог светског рата школа је радила углавном као класична гимназија са природно – математичким и друштвено – језичким смером. У периоду од 1977. до 1990. године, у време тзв. Усмереног образовања, када је практично укинута гимназија, школа је радила као Основна организација удруженог рада мешовитих струка „Филип Филиповић“. Ипак, у последњу деценију 20. века школа је ушла као Гимназија у Чачку.

За време свог постојања, Гимназија је образовала преко 32 000 ученика и дала многа значајна имена у области науке, уметности и спорта.

Сваки јубилеј је повод за сећање; а сећање је човеков најближи и најдражи завичај, унутрањи простор у коме се обнављамо и проналазимо себе на путевима на којима смо били лепши, светлији и радоснији него сада. Зато је Достојевски у „Браћи Карамазовима“ рекао да можда читав човеков живот зависи од неколико лепих успомена из детињства. Наша школа је ризница лепих успомена.

КУЋА НАШЕ МЛАДОСТИ

О тајни светлости гимназијског памћења говорио је, поздрављајући вршњаке своје генерације, незаборавни наш стилиста, професор Бошко Ђаловић, и сам у непролазном календару школе: „Опет смо заједно да оживимо оно што нас све време спаја откад смо се, сад већ давно, одселили из наше школе, нашег духовног завичаја, на све стране света.

Где смо стигли и да ли смо нашли „себе вољене“, да ли смо оно што смо сањали додирнули рукама и да ли смо се изгубили у загонеткама живота, сазнаћемо тек када стигнемо на „крај пута што никуд не води“.

Овде смо, више него игде, обасјани обманом да нам сунце излази и кад залази.

Овде отварамо врата која нас не затварају.

Овде смо ми којих више нема.

По ходницима још одјекују наши кораци и кораци наших професора. На клупама су још наша имена, формуле, обрасци, преводи, ликови и многа чуда наших знаних и незнаних зографа.

Овде, као да нисмо отишли, опет можемо да видимо сунце, сишло са кубета Страцимирове цркве или високих кровова наше школе, како се на прозору смеје или плаче. (...) Данас је, у нашем сећању, и дим од угља из старих пећи за зимских дана као мирис тамјана, а учионице, ходници и сале су као света места.

Њега су удисали и њима су ходали, као и ми, они којих више нема, а који живе у нашим причама као да је време прошло време садашње: Маргита, Драгиша, Лука, Бацо, Сергије, Докман, Ристо, Мишко Боровски, Мица, Клара, Мила, Богдан. . . Сва света имена, све празници у нашем школском календару.

Тамо смо, у том времену и свету, ми којих више нема.

А ево, сада, овде, после много година и нас којих има.

Овде можемо, ми којих има, да обманемо време које нам се све чешће смеје и да видимо своје некадашње лице, иако већ одавно у огледалу уместо свог гледамо неки туђи лик.

Иако је време многима савило леђа, увећало стомак, оплевило косу, повадило зубе, исписало азбуку бора, изменило оптику, успорило ход, а ускоро ће нам ставити и штап у руке, ипак на овом месту мање видимо себе садашње, а више себе прошле, мање свет изван ових зидова, а више свет међу овим зидовима.

Овде нас све охрабрује као да смо на почетку, као да је све пред нама, као да нам се путеви тек отварају, овде смо опет витки, светлооки, бујнокоси, на лицу нам се смеје „хармоника с два реда дугмета од порцулана“, „пева нам да у граду нема топола“ и све је „зелено, зелено, волим те, зелено“.

Овде нема одлазака.

Ово је кућа наше младости.

Гимназија је у старих Грка била место где су се неговале вештине телесног вежбања, а касније је порасла до средишта духовног живота младих. И ми смо, у знаку наше школе, „корачали према себи као своме циљу“ тим путем: од телесног ка духовном. Сада јој се враћамо супротним путем, док нас време исушује и просипа, да њено звоно опет запева у нама и да Морава опет зајубори у нама. Враћамо се од духовног ка телесном, од главе ка телу. Враћамо се да оно што је било опет буде.

Гимназија је кућа наше младости.

Она је наша прва љубав.

Она је наша најлепша реч.

У њој смо сви на броју. И они из клупа и они иза катедри.

Идемо даље.

ДИСОВ ШКОЛСКИ ДРУГ: УСПОМЕНЕ РАДОЈА ЈАНКОВИЋА

КО ЈЕ БИО РАДОЈЕ ЈАНКОВИЋ?

Радоје Јанковић је чудесни Чачанин (1879-1943), чија је кћи Вукосава, угледни професор на Филолошком факултету у Београду, пред своје упокојење завештала његове списе и грађу о животу и делу свог оца Градској библиотеци „Владислав Петковић Дис“. (Његовом биографијом и делом се, са посвећеничким жаром, бави госпођа Даница Оташевић). Имао је живот – филмски. Официр, близак престолонаследнику Александру Карађорђевићу, али и црнорукцима (због тога што се залагао за Аписа, извесно време је робијао у Краљевини СХС), јунак ослободилачких ратова, сведок бољшевичке револуције, конзул у Чикагу и Њујорку, један од кључних људи за стварање епархије СПЦ у САД, човек чија је супруга помирила Теслу и Пупина, наш изасланик у Тирани код краља Зогуа у рангу министра (као Иво Андрић у Берлину), талац немачког окупатора, умни родољуб, био је и књижевник и новинар. Увек и свагда захвални Чачанин, оставио је своје успомене на детињство у нашем граду, у коме је, док га отац није одвео у војну школу, учио и гимназију („чачанске“ успомене Јанковићеве је, у нашем музејском гласнику, такође објавила Даница Оташевић). Учио је, између осталих, и са великим песником Дисом, коме ће, на венчању, бити стари сват. Па да преслистамо сећања на Чачак и Гимназију са краја 19. века.

КАКО СЕ ЖИВЕЛО У ГРАДУ

Беше то неко друго и другачије време. Јанковић се се сећа: „Мало ко је одлазио до Београда. Ако је се појавио тај случај, сви смо за њега знали. Ако ко из Београда дође у Чачак, сви смо били обавештени. У Београд се негде из Крагујевца узимала железница. Железницом је мало ко у то доба путовао. У Крагујевац се ишло на колима. Тако и у Краљево, Пожегу, Горњи Милановац. Кочијаш је успут, у крчмама, застајао да одмори и нахрани коње, а путници да се заложе. Онда се пут од 40 километара преваљивао за читав дан. Сад се то пређе аеропланом пре но што честито седнеш на своје место и погледаш кроз прозор доле. “

Јанковић памти: „У Чачку смо имали за време детињства чувеног начелника округа Михаила Церовића и Светозара Шурдиловића. Директори гимназије били су Бирговић и Васа Филиповић. Тамо је професор био и знаменити филозоф Божа Кнежевић. Колико лепих ствари бих могао о њему да испричам. Како су велики људи морали живети по малим паланкама. Владичанска столица пренета је у Чачак за време мога детињства. Тада је био владика Никанор па владика Сава. Наша црква била је са једним великим и два мања кубета покривена бакром. Поштар није био никаква реткост. Црква није била значајна, али веле да је зидана у она времена кад се Чачак звао Градац. У близини Чачка је село Љубић где је на брегу шанац Танаска Рајића. Сећам се једном да је певачко друштво Обилић из Београда дошло да пева у Чачку па је изашло на Рајићев шанац. Ту је хор под управљањем Јосифа Маринковића отпевао песму „Хеј у гори бели двори“ и то тако моћно и лепо, да сам ту песму сачувао у срцу до дана данашњег. У околини Чачка су чувени виногради Жежевачки. Излетно место Буковац служило нам је за састанке с пролећа. Дивна вода извирала је под брежуљком, а у шумарку са стране одмарале су се фамилије. “

Био је то миран и скроман паланачки живот: „Варош је, дакле, имала свога лекара, свога хотелијера, свога проту, и своју варошку наказу. Остало су били занатлије и чиновници. Било је по неколико пијанаца, по неколико добрих бакала и неколико домаћих пандура. Било је и дуванџија чије се порекло није знало. Мој отац је држао дуван у кесама. Чак ниједно од деце није онда пушило. Пробали смо па нам се одбило од срца. Варош је имала свог алвацију, бозацију, сладолеџију, свога перечара који је дувао у рог. Он је недељом после цркве продавао крофне са пекмезом, посуте шећером. Зато смо ми деца добијали од матере новац да купимо и заложимо се, као што смо добијали по „дваест“ пара, да купимо пред одлазак ујутру у разред, лепињу са кајмаком код гимназијског пекара. Пекар је иначе пекао поред хлеба јагањце, прасе, тикве, ђувеч, пите и проје. Становници су доносили тепсије ујутро, а пред подне одлазили да однесу испечено кућама. Уз велике посте постило се месец дана. Неки су постили среду и петак.“

Живело се, као и увек у Србији, сиротињски, али не и просјачки; скромно, али задовољно. И о томе Јанковић пише: „Мали чивитари (манифактуристе), чим престану бити калфе пошљу наводацију у кућу која има девојку. За-кључи се свадба, спреме дарови. Девојка донесе коју хиљаду мираза и потребан намештај. Живе неко време па банкротирају. Онда муж добије кредит од неког другог газде, па проба нову срећу. Крпари се целог живота. Живи се и на дуг и на менице. Свако је знао за менице. Штедионице на улог и за давање зајмова постоје већ преко седамдесет година.“

А ево чега се, из доба свог ђаковања, сећа Јанковић: „Први мој запажен и похваљен рад, био је школски задатак у V разреду гимназије у Чачку „Приказ Смајил аге Ченгића“. Професор г. Пера Велимировић прочитао је пред разредом мој приказ и обилато га похвалио. У то време почео сам правити и стихове. Ово је било под утицајем ђачких удружења. Стихови ми нису ишли од руке. Један друг из скамије одао ме је професору (г. Гиги Јакшићу), који ми је

припретио казном, „ако се, и убудуће будем млатио са стиховима“. Мене је било стид од тог обелодањења. (. . .) Сећам се да сам волео предмет „Историју“. Волео сам кад ме професор прозове да говорим (а учили смо напамет, од речи до речи, заборављајући брзо оно што смо учили) реторски, са размацима, помало декламујући. Професор (пок. Добра Игњатовић, несумњиво рђав човек, колико и слаб професор) ми подвикну: „Немој декламовати, јер ћу те овим дивитом“. И од тога ме је било стид. “

Као и многи, мучио је муку са математиком: “Математика ми није ишла од руке. Имао сам рђав почетак, рђавог предавача, у III разреду гимназије променио сам гимназију. Из Чачка, где сам рођен, преселили смо се у Лозницу на Дрини, где је мој отац премештен за окружног надзорника за монопол дувана. Непуну годину по томе, премештен ми је отац (по казни, због увреде краља) за поднадзорника дуванског у Лесковац. (. . .) Али још од рачунице из првог разреда гимназије у Чачку, где ми је предавао рачун стари и родитељски чика Васа Филиповић оценио сам да слабије рачунам од друге деце. Чика Васа, директор гимназије, носио је стално прут у руци и шибао би нас по прстима, ако не бисмо брзо рачунали. Он је давао задатке „напамет“. Ја сам отварао очи, трудио се, запињао, али није ишло. Мени се чинило да сам бистрије дете од оне деце која су брже рачунала. Чак и данас, сећајући се тога, мислим да за рачун и математику, треба један, ако могу рећи, присебан, спор, реалан мозак. Ја сам био имагинативан, брз, невезан за цифре, с тога погрешан у рачунима. Нема сумње добри су амерички покушаји по школама, да децу класифицирају према умним способностима. Ја сам на пример волео географију, историју, литературу, језик. То ми је остало кроза живот. Ето, тако, био сам слаб математичар. Сећам се алгебре. Био ми је у Чачку, у четвртом разреду гимназије, предавач алгебре покојни Божидар Илић. Он је био зао, туберкулозан, киван на свакога. Сећам се да ме је једном, пред свима друговима и другарицама, страшно изгрдио. И од тога ме је било стид;

дуго сам јецао, покривајући лице рукама. Осећао сам да нисам крив. Моје школовање пролазило је у стиђењу. У то време, додуше, под утицајем промене гимназије, тешке очеве болести, настанка пубертета, ја нисам научио много. “

Што се језика тиче, добро је савладао немачки: „У петом разреду гимназије, заборавих рећи, био сам пао из немачког језика, али преко лета узео сам немачку граматику и немачку читанку и учио немачки језик. Од тог поправног испита стално сам напредовао и постајао све бољи тако да сам с временом, благодарећи том почетном испиту, постао добар Немац. И данас добро читам и говорим немачки. “

Јанковић је био „уметничка душа“: „Волео сам да шетам сам по околини Чачка, да лежим по брежуљцима и сањарим гледајући у небо. Глава и душа били су му пуни чаробних слика и умишљаја. Више пута бих оставио школу и лутао по гајевима, по брежуљцима око Чачка. Пред вече скупили би се дечаци из улице и певали све што смо знали. Ја сам имао врло леп, звонак и висок тенор. Певушио сам и дању и ноћу. Песма ми се није скидала са усана. “

Ђаци су волели да се друже са храбрим и необичним људима. Јанковић памти: „ У то време упознао сам једног артиљеријског наредника родом из Чачка. Он је нас дечаке призивао у собицу, крај школе, причао нам војничке приче и показивао коње који су имали злу нарав. Учио нас је да јашемо. После вечере налазили смо се с њиме у каваници код варошког парка. Тада сам попио прву чашу пива. Тада сам видео како он слободно општи са девојкама из каване. Ја сам у ту кавану долазио и сам, а чешће сам у њој играо шаха са пок. Владом Петковићем „Дисом“ који је био такође Чачанин. Шах ми је био драг и показивао сам успеха у њему. Шах допушта и тражи имагинацију. Тада сам понављао четврти разред гимназије. “ (Са Дисом, партнером у игрању на шездесет четири поља, Јанковић ће остати у dobrим односима; као што рекосмо, био је стари сват на венчању Диса и Тинке).

А онда, у шестом разреду Гимназије, Јанковић се буди за учење: „Пети разред гимназије свршио сам добро. У шестом разреду догодило се нешто ново и узвишено. Заволео сам учење и знање у толикој мери, да ме је мисао на учење и образовање заносила и свег испуњавала. Жеља за знањем толико ме је потресала, да сам ишао као опчињен. То осећање било је јаче од љубави према баштовановој кћеркици. Неколики другови са мном направили су удружење за студирање. Скупљали смо се час код једног, час код другог. Сећам се, Филип Филиповић, старији од мене по разреду и још неки донеше Бекоову историју цивилизације. Мало смо шта разумели из ње, али смо се мучили да разумемо. После смо ишли дигнуте главе као учењаци. Тада смо читали и „Историју умног развића Европе“ од Дрепера. И с њом ми смо били срећници. Требало је знати много што шта испред ње. Мој отац, видевши нас где се скупљамо ноћу, растеривао нас је, мислећи да се ради о рђавим стварима. „Учите ви ваше књиге, остало ће доћи на ред“, тако је говорио. Али, значајно је да је талас ревности запљускивао наш млади чамац.“

Млади, чачански гимназијалци су желели да што пре стасају. Интерсовала их је и политика: „Осећали смо жељу да што пре доспемо. Можда је на то упицала и ондашња радикалска борба за народна права. Онда се увелико говорило о Светозару Марковићу и његовим политичким начелима. Онда смо читали Чернишевског. У то доба био је у Ужицу професор Настас Петровић. Говорило се да он учи ђаке социализму. Онда смо ми из Чачка послали радницима у Београд депешу о првом мају. Ту честитку саставио сам ја: „Други су наложили ватру, ми ћемо распирити пламен“. Новац за депешу украо сам од матере. О социализму нисам знао ништа, али ме је копкало да уђем у ту струју расположења. Читали смо што шта о Бакуњину. „Мртва поља у Сибирији“ надахњивала су нас. “

Сећао се Јанковић и једног школског друга који је њему (и не само њему) био узор: „Међу најнапреднијим међу

интелектуалним гимназијалцима био је покојни доктор Михаило Сретеновић. Он је био и најбољи ученик у седмом разреду гимназије. Ишао је отмено и говорио дигнута носа. После матуре (негде ван Чачка, јер Чачак није имао осми разред), отпутовао је у Русију и више година остао тамо. Свршио је руску медицину у Петровграду. После неколико година сазнали смо да је постао напредан човек. Кад се преселио из Петровграда и наместио за доктора у Краљеву, нешто око 1904. године, ја сам га видео и дивио се његовој благородности и блакости. Русија је изгладила његову ђачку отменост и надувеност и заменила је снисходљивом љубазношћу. Тај човек би био велики грађанин наше земље да није прерано умро. Ја га и данас жалим и као рођака и као доброг човека. Он је рођен у селу Роћевићима под Јелицом. Отац му је био свакоме познати Коста Бунарџић Сретеновић, сеоски свештеник познат као излагач лепог воћа о пољопривредним изложбама. Ето тај Михаило Сретеновић био је наш гимназијски модел.“

Ђаци увек памте професоре: „Од професора сећам се Миљана Томића. Тек што је свршио ондашњу Велику школу дошао нам је за предавача. Код њега смо учили антропологију. Сећам га се по једном случају, који ћу да наведем: излагао нам је о варењу и јелу и рекао да треба мало јести, престати са јелом онда кад нам је најслађе. Ја сам седео у првој клупи, баш пред њим, и упитао га да ли и он тако поступа? Он ме је строго погледао и рекао да му не постављам тако неучтива питања. Тужио ме је директору који ме је казнио. Ја мислим да би он боље урадио да ми је лепо рекао: „Не радим увек, али се трудим да се обуздавам при јелу и чини ми се да успевам“. Дејство би било веће, но његова љутња која га је открила пред ђацима као дволичног и лажљивог.“

Ђаци су, и онда као и данас, ишли у скромне, „ђачке“ ресторане и пратили и оговарали своје професоре: „У Чачку је живела Јана кобасичарка. Имао је њен муж Јањаћко кобасичарницу баш на пијаци. Ту смо долазили и ми

ђаци. За два гроша добили бисмо хлеб, добру кобасицу и чашу пива. Ту бисмо од Мила берберина чули варошке и политичке вести, а ако бисмо још нешто желели да сазнамо, одлазили бисмо у Милов дућан, и седели у одељењу преграђеном завесом од дућана. Ту бисмо ми ђаци чули шта говоре професори, кад дођу у берберницу на бријање и шишање. Наши млади предавачи у гимназији били су леи људи и лепо се чешљали. Шетали су неки пут сами, некада у друштву. У цркви су били смирени, али сећам се једних „Тројица“ док смо ми клечали оборених глава, један професор је дизао главу и окретао се, да гледа доктореву кћерку. По паланкама се све зна, ко кога гледа. “

Али, гимназијско учење се није наставило. Сиромашно материјално стање га је натерало да напусти гимназијско школовање: „У шестом разреду, већ сам рекао, био сам врло добар ученик, али због сиротног очевог стања, морао сам ступити у академију. Нисам волео војну школу, нисам се ни спремао за пријемни испит, отишао сам са оцем у Београд противу икакве воље да радим за војску. Сећам се отац је ставио у кола мене и млађег брата, мајка је ућушкала око нас поњаве и храну, оплакала је растанак. Кренули смо рано ујутру. Отац је ћутао, ми браћа спавали смо у колима. “

Остала је трајна везаност за Чачак. У „Чачанском гласу“ од 8. маја 1934, рекао је о завичају под светлошћу Овчара, Каблара, Јелице и Мораве: „Сматрам да је тај крај језгро нашег народа. Тај крај је слемењача наше народне куће. То је стожер наше државе у сваком погледу. Чачани су жустри, убојни, пријатељски, племенити, одважни, трезвени. То потиче из племенитости читавог овог краја где сам научио дивни језик и красно певање. “

Тако је било некад.

И наставило се.

Док је Чачка и Гимназије у њему.

КО ЈЕ БИО ДРАГУТИН ГАВРИЛОВИЋ?

Славни мајор Драгутин Гавриловић (о коме је, између осталог, писао наш угледни историчар, Радивоје Бојовић), командант пука последње одбране Београда, рођен је 12. маја 1882. године у Чачку, где је завршио шест разреда Гимназије. Окончао је београдску Војну академију. Као пешадијски потпоручник упућен је на службу у Таковски пук у Горњем Милановцу. Већ 1908. године добио је Медаљу за војничке врлине. Оженио се Даром Белопавловић, ћерком свештеника, с којом је имао Милицу, Љубицу, Драгоша, Даницу и Емилију. Драгош је похађао вишу војну школу, а кћери су, свака, завршиле факултете. За показану храброст у Другом балканском рату одликован је Златном медаљом за храброст и унапређен у чин мајора. Године 1914, са Десетим пуком, учествује у борбама на Бежанијској коси, а у Колубарској бици, на Конатици, бива рањен. Одликован је Карађорђевом звездом са мачевима 4. реда. После рањавања у борби на Дунавском кеју оперисан је у Чачку, да би се, после три недеље у болници, вратио на фронт, са чином потпуковника. При повлачењу према Албанији, водио је борбе и добио Орден Белог орла с мачевима трећег реда. О њему су претпостављени писали: „Озбиљан, разборит, пун иницијативе. Храбар, ванредно дисциплинован. (...) Службу врши „најсавесније и до самопрегоревања“(...) Одличан командант батаљона“.

На Солунском фронту се одликовао у борбама на јужној падини Ветерника, у саставу Дринске дивизије, због чега је похваљен наредбом команданта Треће армије, генерала

Милоја Васића. Одликован је опет Орденом Белог орла са мачевима петог реда. За заслуге у борбама Солунског фронта предложен је за чин пуковника, који добија 1920.

Са Дванестим пешадијским пуком „Цар Лазар“ 15. септембра 1918. пробија Бугарски фронт. Оцена за Гавриловића је да је он „у овом нападу показао своју урођену иницијативу и храброст, наступајући у првом борбеном реду, излажући се лично и доприносећи подизању морала и енергије код свог батаљона“. Као командант 47. пука учествује, после рата, у борбама против качака и комита. Добија орден Карађорђе-ве звезде четвртог реда и Орден Светог Саве „за најбоље изведену обуку војника у школској 1925/1926. години“. Године 1926. није положио(!) испит за бригадног генерала, и није унапређен, што изазива оштре реакције генерала Добросави Миленковића, команданта Шумадијске дивизијске области, који пише да је запрепашћујуће да се унапређују официри који у рату нису дали скоро ништа, и седе по канцеларијама, а херој Гавриловић не постаје генерал; командант Пете армијске области, генерал Божић Терзић, истиче да се оваквим поступањем губе најбољи ратни команданти, што ће се лоше одразити на војску у целини.

После десетогодишњег боравка у Крушевцу, који га је, због великог хуманог и јавног ангажовања, са сузама испратио, пуковник Гавриловић бива премештен у Београд, где је постављен за шефа Административног одсека Министарства војске и морнарице и професора војне администрације на Војној академији.

У априлском рату заробљен је код Сарајева и одведен у логор код Нирнберга, где се борио за поштовање Женевске конвенције и учествовао у скупљању помоћи за руске заробљенике, чији је третман од стране Немаца био нељудски. Већи део заробљеничког стажа провео је болестан, у постељи.

У Југославију је стигао 1. јула 1945. Кажу да су га идеолошки распаљени скојевски хулигани пљували као

краљевог официра, ни не знајући ко је. Умро је 19. јула 1945. Несломљен, непобедив, прави српски војник.

Један од највећих српских хероја 20. века, мајор са чином пуковника, Драгутин Гавриловић, живи је доказ изреке да је Србија вечна док су јој деца верна. Најдрагоценије је сведочење о његовој борби за Београд.

Сто хиљада Немаца, Аустријанаца и њихових вазала ударају на град чијих становника има 30 хиљада мање него агресорских солдата. Петнаест хиљада Срба држи шездесет километара фронта. Од 5. до 7. октобра 1945. на престоницу пада преко сто хиљада граната, који је претварај у прах и пепео. Матеј Арсенијевић у тексту „Има хероја“, писаном 1995, бележи: „Три дана и ноћи непрекидно падају хиљаде тона смртоносног челика, али се српска пешадија не помера ни метра из својих преораних ровова, чекајући борбу прса у прса по којој је српски војник остао познат у војној историји Европе. Херојска борба за одбрану свакога рова, улице, куће, пијаци, кафане, за сваку барикаду београдску трајала је пет дана и пет ноћи без престанка.

Међу 4000 бранилаца који су се борили у самом граду највише је било добровољаца и трећепозиваца, а било је и немало жена и голобрадих ђака. У одбрани Београда посебно се истакао својим видовданским јунаштвом и заједничком погибијом на Дунавском кеју легендарни Сремски добровољачки одред којим је командовао велики српски јунак и патриота, бивши четник, поручник Игњатије Кирхнер. Од 340 светих ратника тог одреда 250 добровољаца су били шумадијски дечаци, сви млађи од 18 година! У три ујутру 7. октобра Сремски одред улази у борбу на Дунавском Кеју - светом месту београдском. Сви официри Одреда гину или бивају рањени у првих десет минута борбе. Погинули и свети Сремски добровољачки одред, бесмртни стуб одбране Београда, остаје да заувек лежи на вечној мртвој стражи на обали Дунава. Четрдесетак преживелих јунака, одступају

под борбом, туку се херојски на барикади код Народног позоришта. На дунавском кеју гине јуначки и скоро цео Одред београдских жандарма.

Мртви и раскомадани војници, жене и деца леже по целом херојском Дорћолу, на Теразијама, дуж улице Краља Милана, по врачарским и чубурским улицицама, свугде. . . Београђанке, наше свете Београђанке, наше свете београдске Жене у Белом кроз кишу куршума, између експлозија граната немачких „Мерзера“ од 420 мм, пузе и доносе хлеб и воду, и поје српске ратнике у првим рововима који нису спавали већ четири дана и ноћи. Београдски бели орлићи Душан Вујић (14 година), Светислав Ђорђевић (14 година), Јован Станић (12 година), ученици Прве мушке београдске гимназије, на првој линији ватре пузећи вуку огромни сандук пешадијске муниције да би га дотурили српским добровољцима у рову код Небојшине куле. (Сва тројица, после уласка Немаца у град, стрељани су због тог свог херојског подвига, што је и забележено на фотографијама једног немачког официра!).

7. октобра нешто пре 15 часова по подне командант 2. батаљона 10. кадровског пука који је држао положај на Дунавском кеју (...) млади мајор Драгутин Гавриловић (1882-1945.) излази пред своје војнике и издаје им заповест којом је име српског јунаштва убројано у ред са највишим именима светског јунаштва од Леониде и Термопила до краја века. Заповест је гласила: „Тачно у три часа непријатељ се има разбити вашим силним јуришем, разнети вашим бомбама и бајонетима. Образ Београда, наше престонице, мора бити светао. Војници! Јунаци! Врховна Команда избрисала је наш пук из свог бројног стања, наш пук је жртвован за част Београда и Отаџбине. Ви немате више да се бринете за ваше животе који више не постоје. Зато напред у славу! Живео Краљ! Живео Београд!“

После издате наредбе, мајор Драгутин Гавриловић лично је са пиштољем у руци повео јуриш на пругу на Дунавском кеју и после неколико корака пао обливен крвљу, јер га је метак погодио у грло“.

Ђорђе Рош, један од учесника херојске одбране престонице, записао је какав је дух владао међу српским браниоцима, који су се китили белим зумбулима из оближњих цвећара: „Захватио нас је необуздани излив одушевљења; осећао сам како смо сви свесни да је лако и слатко умрети за Краља свога и Отачаство своје“.

Задивљени Немци сахрањују погинуле у Кошутњаку, и праве им споменик на коме пише: „ „Овде почивају српски Јунаци 1915!“ Ту је и српско-немачко гробље на Дунавском кеју са натписом: „Овде почивају сједињени у смрти 260 немачких и 240 српских војника ратника, палих у борбама око Београда 1915“.

Такав је био наш Драгутин Гавриловић, један од славних синова Србије, вођених Карађорђевог звездом, ђак Гимназије у Чачку, који је научио све лекције.

ЧАСНО ЈЕ БИТИ ПРОФЕСОР ГИМНАЗИЈЕ У ЧАЧКУ: УСПОМЕНЕ ЛУКЕ ВОЈВОДИЋА

КО ЈЕ БИО ЛУКА ВОЈВОДИЋ

Лука Војводић, вишедеценијски професор и директор Гимназије у Чачку, постојао је „на страшном месту“ наше завичајне историје у доба ратно и поратно, кад је, како каже изрека, гуја гују за реп уједала. Његова мемоарска штива (објављена у Београду 2007, са крајње једноставним и јасним насловом – „Сећања“) су леп пример завештајне етичности, која се предаје будућим поколењима да би наставила правом стазом ка светлости човештва. Зато их треба, баш данас и овде, у сенкама тренутка у коме смо се обрели, опет прелиставати и читати.

МНОГО СМО СЕ НАПАТИЛИ ИЛИ ШТА НАМ ЈЕ
ДОНЕО ДРУГИ СВЕТСКИ РАТ

У својим успоменама, познати професор Гимназије у Чачку, Љубомир Радивојевић Шаја, сећао се трагедије Другог светског рата у Чачку: „Били смо један комшилук, једна улица, једна варош. Између богатих, средње имућних и сиромашних није се осећала материјална разлика, јер су између нас владали велико уважавање и поштовање. Једном речју, у то време се живело веома тихо и мирно, те се чинило да ту атмосферу ништа не може да поремети. У једној таквој улици, Улици Цара Лазара, живеле су породице Матовић, Ерић, Булић, Петровић, Азањац и Радивојевић. У згради до улице била је породица трговца Јездимира Матовића - супруга Наталија, ћерка Радмила и синови Рако, Стево и Владе.

У другој половини зграде били су удова Гина Ерић, ћерка Ружа, унука Лела, а у једној соби се настанио поп Драгутин Булић са сином Србољубом. Булић је пре тога службовао у околини Чачка (супруга му је убијена под неразјашњеним околностима). У дворишту је била бака Љубица Петровић, баба Влада Поповића Бане, а до ње Драгић Радивојевић, болничар, супруга Велика, ћерка Славка и синови Тодор, Павле и Љубомир. До њих је била породица Азањац са синовима Радославом и Душаном, који су се пред рат или у току рата одселили.

Прве комшије из суседног дворишта биле су породице Јакова и Раде Брушије. Јаков је био индустријалац и власник чувеног млина, а у истом дворишту била је породица Петровић са синовима Рашом и Милом.

Преко пута, најближе комшије биле су породице Јанаћка Ђорђевића, општинског службеника (супруга Милица, ћерка Вера и син Младомир - Пуриша), затим Риста Јокановића, сарача (супруга Љубица, синови Лале и Жико и ћерка Дана), а до њих породица Илије Вучетића, архивара (супруга Деса, синови Мишо и Мики и сестре Зага и Милица).

Тишина која је владала у граду била је нарушена почетком Другог светског рата. Немци су за веома кратко време окупирали нашу земљу, што је био почетак ремећења комшијских односа и великог разилажења. Окупација се тешко подносила. На помолу су били устанак и кобне, драстичне поделе на партизане, четнике и љотићевце. Кренуле су идеологије, које супролазне као што су и оркански ветрови. После неуспелог устанка и повратка Немаца на територију Ужичке републике, у Војно-техничком заводу у Чачку формиран је преки суд који ће судити партизанима и њиховим симпатизерима. У то време је поп Булић, као један од водећих љотићеваца, имао велику моћ. Успео је да спасе Пуришу, Рака, Лала Јоканца, Миша и још неке, али је многе послао у смрт. Мора брата Павла-Шора послао је у логор на Бањицу, одакле је он интерниран у Норвешку, где је страдао крајем 1942. године. Велики утицај на попу Булића

имала је Гина Ерић, коју су партизани, због многих нечасних радњи, стрељали првог дана ослобођења. Домаћи издајници су крајем 1941. године стрељали Радослава Рада Азањца и Ђорђа Калињина, док је Радов брат Душан после повратка из Норвешке, где је био у логору, почео да се бави публицистиком. Поп Булић је страдао 30. јула 1942. године у атентату који је извела једна група четника. Стеван Матовић је као партизан заробљен и спроведен у Ваљево. Када су их Немци постројили, непосредно пред стрељање, немачки командант им се обратио речима: „Ко је комуниста, нека изађе испред строја!“ Први је изашао наш комшија Стеван Матовић и упркос идеологији херојски страдао. Јакова Брушију Немци су 1942. године стрељали у Јајинцима. Мој други брат Тошо био је четник, али су на њега гледали са неповерењем, због брата који је био у партизанима и због тога што је наша породица сматрана „црвеном“, те је од својих убијен 1943. у селу Бањица код Чачка. У једној изненадној рацији, наводно због убијеног Немца, похапсили су сто грађана и 10. октобра 1943. стрељали их испред Топаловог брда, близу касарне. У тој групи страдалника био је и наш комшија Мишо Вучетић.

Слична страдања имали су и други комшилуци, друге улице, као и у околна села. Ове наше поделе и страдања могу се, на неки начин, поредити са поделама и страдањима у Октобарској револуцији у Русији, које је у једној песми описала Марина Цветајева (наводим последњи стих те песме):

„Био је бео – сада је црвен;/ Крв га је оцрвенела. Био је црвен – сада је бео;/ Смрт га је избелела.“

Да ли ће Срби у неким новим искушењима најзад бити јединствени или ће опет узгајати кобну традицију подела?

Не верујем да може да настане уређење у коме би сви људи пристојно живели. Јер, човек је променљив параметар, а правда, као највиши појам душе, и истина, као најдубље осећање ума, скоро да су напустиле ову несрећом натопљену планету. “

Шајино искуство било је искуство многих и многих.
Толико смрти и трагедија, али живот се ипак настављао.
Гимназија је била у служби животу.
О томе сведочи Лука Војводић.

КАКВА ЈЕ СРПКИЊА БИЛА ДАРИНКА ВОЈВОДИЋ

Када је рат почео, Лукина супруга Даринка обрела се у Тетову, у Старој Србији, коју су окупирали Бугари. Лука Војводић бележи: „Даринки су у Тетову говорили: „Госпођо Војводић, вас ће и вашу децу Бугари убити зато што сте Српкиња, зашто не кажете да сте Црногорка, ваш муж је Црногорац“. Одговарала је: „Мој муж није Црногорац, он је Србин из Црне Горе, па не могу ни ја бити Црногорка“. „Па реците онда да сте Македонка, ваш отац, господин Сима, рођени је Тетовац“. „Мој отац јесте рођен у Тетову, али је Србин из Македоније и био је један од првих српских учитеља у Македонији, па ни ја не могу бити Македонка“. „Па кад је тако, сви знамо да вам је мајка била Немица, реците да сте Немица“. „Моја мајка је увек говорила да је она Српкиња православне вере, на нећу ја говорити друго“, одговарала је Даринка. Због неизвесности, секирације, брига и страха, Даринка је много ослабила, па су руке почеле да јој се тресу и у Чачак је стигла са само 45 килограма!“

Лукина Даринка није хтела да се одрекне себе и порекне свој идентитет. Цену је платила, али је сачувала понос и честитост, који нам, авај, данас тако недостају.

НА МУЦИ СЕ ПОЗНАЈУ ЈУНАЦИ

Немачка окупација Чачка. Нацисти и њихови домаћи помагачи траже од професора чачанске Гимназије да пријављују децу која су против Немаца, и имају симпатије према покрету отпора. Професори се држе мушки. Ево записа Луке Војводића: „Директор Марковић чита наредбу и упутство Министарства просвете и Месне специјалне полиције. Би неких приговора на те наредбе, али се не сећам ко их стави (проф. Миленко Стевовић?). „Зар у овим временима наше погибије и страдања, ми треба да изгонимо децу из школе и да их обележавамо као непријатеље, па да их покупе и одведу у логоре?“ Већина професора се слаже са овим мишљењем. Одлука се имала применити на ученике од четвртог до седмог разреда. (. . .) Била је на седници већа мучна ситуација: тражило се кажњавање без саслушавања, без неких опипљивих доказа, казнити ученике казном искључења као припаднике илегалних организација значи да их оптужујемо и дајемо полицији и окупаторским властима повод и материјал да их хапсе, терају у логоре, па и да их ликвидирају. На предлог професора Миленка Стевовића веће је одбило захтев инспектора, са образложењем: „Не може се судити без саслушања и доказа, ни давати полицији сагласност да са овим ученицима поступа као са одметницима, то нам наш позив васпитача, ни наша савест не дозвољава“. Инспектор је и даље настојао да се нека одлука мора донети, јер је то био и усмени, поред писменог, захтев Министарства просвете и он се мора са неким позитивним резултатом вратити и реферисати. Ако се не донесе одлука о кажњавању, полиција ће сигурно почети да хапси и наставнике и обележити их као мецене илегалних организација. Веће није попустило, били смо сви „да без саслушања нема кажњавања“, а захтевали смо да полиција пусти ухапшене (њима би се давала могућност да побегну и негде се склоне). “

Човек и данас осећа понос што припада таквој гимназијској традицији – нема попуштања у одбрани деце. То није идеолошко, него етичко питање. То је питање саможртвености без које нема и не може бити учитеља.

КО ЈЕ БИО ПРОФЕСОР СТЕВОВИЋ?

Миленко Стевовић је предавао и у Женској и у Мушкој гимназији у Чачку од 2. марта 1920. до 10. септембра 1947. Постављен је за суплента 2. марта 1920. године, а за професора за српски и француски језик 10. марта 1923. Доживео је опште уважавање, а био је скроман човек и живео врло оскудно. Био је удовац, живео са сестром и сином и кћерком, које је школовао.

Лука Војводић у својим „Сећањима“ каже: „Стевовић је старином из Санцака, па се његов дед почетком 19. века преселио (управо побегао) у Србију. Стевовић је био као професор добар педагог и методичар, струка му је била француски, али је стално предавао српски језик и књижевност и ђаци су га ценили и као човека и као наставника, био је прави народни човек, разумевао је ученике и њихове проблеме и према њима заузимао правилан став и однос. Учествовао је у свим хуманим и културним акцијама и у школи и у граду и био активан радник у њима. По годинама био је десетак година старији од мене, а у Чачанској гимназији је провео свој службенички век. Није се слагао са комунистичким системом власти, иако је био социјалистички оријентисан. Умро је убрзо на пензионисању, чини ми се 1950. године. . . “

Такав је био јунак гимназијског отпора злочиначкој политици немачког окупатора.

КОЛЕГЕ И ЋАЦИ БРАНЕ СВОГ ДИРЕКТОРА

Лука Војводић је, без украшавања, приказао и понашање нове, комунистичке власти према „непоћуднима“ и инакомислећима. Тако је пострадао и вршилац дужности директора Гимназије, Тома Вукотић, који је настојао да, за време немачке окупације, спасе шта се спасити може. Ево како је то изгледало: „Убрзо по ослобођењу Чачка в. д. директора гимназије, професор Тома Вукотић, био је суспендован са дужности као сарадник окупатора и човек који је злоупотребљавао свој положај и спречавао школску омладину да се укључује у редове бораца НОП и поведен је против њега преки судски процес на коме је осуђен на казну губитка службе и грађанских права у трајању од једне године. Вукотић јесте да је идеолошки био против комунистичке партије, није се слагао са системом бољшевичке владавине, али му сеније могло приписати да је сарађивао са окупатором, он је био „велики“ Србин, патриота, настојао је да сачува школску омладину од непотребне борбе, „да је сачува, јер ће по завршетку рата бити потребна српском народу“, како је он говорио. Извођењем њега на преки суд желело се вршити неко застрашивање, био им је потребан неки „жртвени јарац“, а иако није било доказа о његовој кривици, ипак му је изречена казна, која му је после шест месеци опроштена - помилован је и у Шапцу добио запослење. Узалуд смо Гане, Бодулић и ја на суђењу, као сведоци на које се позивао, доказивали да Тома није био експонент окупатора, а не поможе ни исказ Маргите Радовић која се јави да говори на суђењу и рече судији да је Тома успео да сачува омладину и „да вам је преда“, а њен исказ био је бурно поздрављен баш од школске омладине која је испунила салу и балкон Учитељског дома у ком је суђење било.“

Овде су ђаци бранили свога директора: упркос настојањима комунистичке власти да оцрни Тому Вукотића, они су знали праву истину, и нису хтели да је скривају.

СТРОГ И ПРАВИЧАН, НЕСАВИТЉИВЕ КИЧМЕ

Лука Војводић је у својим „Сећањима“ решио да пише и о професору Докмановићу, који ми је у оба периода мог директоровања био и сарадник и наставник коме је школа, како се у народу каже, „била на срцу“, за њу и о њој бринуо се као да му је рођена кућа. То је професор биологије Радивоје Докмановић, Сремац по рођењу, у Сремским Карловцима био ђак Класичне гимназије, а на завршетку студија једно време и професор у њој. То учење у Карловачкој гимназији и службовање у њој, у којој је и дисциплина и настава била на високом нивоу, утицали су на њега и оставили траг на његов став и држање у погледу наставничког позива и дужности. За њега ученици у гимназији, својим понашањем у школи, на улици и на разним манифестацијама, морају строго водити рачуна да се не огреше о „Правила о владању ученика“ и примене тих правила држао се „ко пијан плота“. Није могао да схвати да су ратне прилике и промене у друштвено-политичком животу утицале на другачије гледање на дужности ученика и њихове односе према наставницима, да ученик у школи није као војник у касарни, ван школе ученик је под надзором своје омладинске организације, он је један од фактора који треба да учествује у животу школе, равномерно са својим наставницима. За пушење, или остајање на улици ван одређеног времена (у то време ученици су могли лети остајати на корзоу до девет сати увече, а зими до осам сати), за одлазак у кафану Докмановић је предлагао највеће казне, а ако би се то поновило, тражио је искључење из школе. Чување школског намештаја, оджавање чистоће, понашање у учионици и дворишту, обавезе према ваншколским дужностима (хор, оркестар, свечаности) све је то морало да буде онако како је некад било у Карловачкој гимназији. Докмановић је био одличан познавалац своје струке, непрекоран методичар, до крајњих граница активан у стварању кабинета за биологију и

снабдевању истог училима, па је у једном собичку, који је био уз фискултурну салу, оформио радионицу за израду слика потребних за извођење наставе и ту, углавном, он радио, а и понеки ученик кога је то интересовало, а био је способан да квалитетно ради те слике и цртеже. Докмановић се није могао одвићи од навике да недељом и празником иде у цркву, па је због тога био критикован од просветних власти „како ће професор биологије у гимназији својим ставом пружити пример ученицима о марксистичком схватању друштва, када он сваке недеље иде у цркву, па наговара и ученике, оне из нижих разреда, да иду на литургију, па је чак покушао и хор да организује.“

Стари професор није марио за примебде. Држао се себе и свога.

ПРОФЕСОР БРАНИ ВЕРУ

Чувени биолог гимназијски није хтео да плати обол комунистичком једноумљу, па Лука Војводић описује његову храброст у доба када је, како рече Бранко Ћопић, „друг комесар рекао да нема Бога“: „Да овде наведем један случај на дан Божића: професор биологије Радивоје Докмановић затекао је у једној учионици скоро половину ученика (шестог или седмог разреда), а на табли је било написано: „Срећан Божић, Христос се роди!“ „Не примам честитке од Турака, да сте прави хришћани, ви не бисте данас дошли у школу, што су урадили многи ваши другови“, одговорио је професор када је честитку прочитао. Докмановић је био верски чврсто опредељен, о Божићу и св. Сави на часовима нити је обрађивао нову лекцију, нити оцењивао и пропитивао ученике, говорио је ученицима о биолошким процесима, али ван школског програма и наглашавао: „Ја сам хришћанин, за мене је празник нерадни дан, али према прописима морам присуствовати на часу“. Своју славу, св.

Николу, славио је но свим прописима православне цркве и због свог става био је критикован преко „Чачанског гласа“. “

Такав чврст став је и данас за пример: не повијати се како ветар дува, чувати своје достојанство. То је задатак који се поставља пред Гимназију и њене професоре.

ТЕТКА ДУШКА РАДОВИЋА

Велики српски песник за децу и одрасле који су остали дечјег срца, Душко Радовић, имао је и велику тетку, Маргиту, професорку српског језика, која је, још пре Другог светског рата, организовала Заједницу дома и школе Гимназије у Чачку, која је грађанима као предаваче нудила најугледнија имена југословенске културе, од владике Николаја Велимировића до хрватског историчара књижевности Антуна Барца. О њој Лука Војводић пише: „Школске 1944/45 године директор је била Маргита Радовић, са њом сам се у свему слагао, она је, иако је по годинама службе била старија од мене, очекивала да ја дајем предлоге и доносим одлуке о општим школским проблемима. Била је то културна особа, одличан педагог и стручњак (српски језик и књижевност), добар човек, одличан колега и сарадник, јако цењена у свом колективу и код ученица. На положај директора Женске гимназије она ће поново доћи школске 1948/49 године и са тог положаја отићи у пензију. Када сам ја радио у Градском народном одбору, професор Маргита била је, као одборник, председник Просветног савета, па смо и том приликом добро сарађивали.“

Са тетком Маргитом као узором, и Душко Радовић је имао лепе шансе да постане уман, вредан и добар човек, који је, са пуним правом, сваког дана поздрављао престоницу са „Добро јутро!“

СЕЋАЊЕ НА МИЛИЦУ ЈАЊИЋ

Чувена професорка физике Милица Јањић била је оличење доброг разредног старешине. О њој је Лука Војводић записао и ово: „Милица је по струци физичар, била је изузетно педантна у обављању административних послова, а таква је била и у обављању наставничке дужности. Имала је невероватну способност да врло брзо запамти име и лик ученика, па чак и распоред седења у клупама. Као разредни старешина старала се о ученицима из свог одељења као да су њена деца, а била је амбициозна и желела је да њено одељење но успеху и владању буде међу првима. Ја сам ту њену уредност ценио и био сам сигуран да ће посао који јој се повери да обавља савесно и тачно. Сведочанства њеног одељења потписивао сам без контроле, у току оба директоровања код ње у дневнику и уписници никад није било пропуста, као ни у одржавању седница разредног већа. Ђаци нису били одушевљени што је она имала особину брзог упознавања, али су је зато као разредног старешину обожавали.“

И данас деца воле добре разредне старешине. То није лако, али је лепо. И памти се, кроз цео живот, ко је и какав је био разредни старшина.

Син Милице Јањић, Завиша, био је ђак генерације и први носилац новоуведене Вукове дипломе (рођен је 1949, а умро 2019. године). Постао је светски познат метеоролог и лауреат највише светске награде за метеорологију, која је, у тој области, еквивалент Нобела. Да не заборавимо: такође чачански гимназијалац.

КАКО ЈЕ БОРОВСКИ СТИГАО У ГИМНАЗИЈУ

Миша Боровски, професор руског језика и књижевности, један од нејепших примера учитељске људскости у историји Гимназије, примљен је у школу на иницијативу Луке Војводића, који о њему каже: „Он, Михаило, и ја сусрели смо се у Министарству просвете у Одељењу за средње школе почетком школске 1945/46 године. Ја сам дошао да тражим наставнике, а Михаило неко место у школи. Улазим ја у персонално одељење и видим млађи човек, сувише скромно и снисходљиво разговара са шефом, који му одговара: „Шта ја да радим са вама, где да вас поставим? Ви сте Рус, могли бисте да предајете руски језик, али ви сте теолог.“ Ја чим чух да се ради о руском језику, пре него се обратих и рекох зашто сам дошао у Министарство, рекох: „Дајте га мени у Мушку гимназију у Чачку, ми немамо наставника за руски језик“. И када Боровски одговори да пристаје, би решено да добије место у Чачку. Боровски је, мислим у Приштини, имао једну годину службе као наставник веронауке, а својих теолошких навика није се могао отрести, а као „руски човек“ имао је широку душу и став према човеку, а но природи био је и помало плашљив. Иначе, Боровски је добро познавао руску књижевност, руски језик му је матерњи, али није у почетку имао рутину у предавању предмета, на је на неким ситницама и сувише инсистирао, „досађивао“ како су говорили ученици, а није схватао ни то да су у поратном периоду ученици постали важан фактор у животу школе и да и они имају реч у једном делу њеног живота.

Теолог, а мало и смушен и плашљив, што су ученици одмах уочили, давало је то повода ученицима да са наставником ступају у препирку, да измишљају разна питања, само да би се на часу мање радило и задавало, а они, префригани мангупчићи, својим начином седења у клупи, устајањем на прозивку, тражењем да изађу са часа због физиолошких потреба, јачим искашљавањем, или

дошаптавањем, нервирали су Боровског, па је он често из једног одељења седмог разреда са часа долазио код мене, „не могу да одржим час, неће да се смире“. Ја са њим пођем да прекорим ученике и затражим дисциплину, а и упозорим их да је сваки неодржан час штета за њих, мање ће научити језик једног великог народа који има огромна достигнућа у свим врстама науке. Ученици би се изговарали да се они исто понашају на свим часовима, на се други професори не жале на њих, не могу седети као кипови, они су живи људи, професор Боровски треба да их разуме. Знао сам да није тако, да су намерно нервирали Боровског да би се развила препирка, а за рад остајало мало времена. Знао сам и ко даје тон за овакво понашање – три, четири ученика - нису били нерадници, али били су „шаљивчине“, пристojни мангупчићи, уживали су кад могу да подвале, а та подвала није имала неке трагичне последице. Једном сам их позвао да дођу код мене у канцеларију на разговор. У том разговору, иза затворених врата, како се то каже у дипломатској служби, дознао сам праву истину о атмосфери на часовима руског језика у овом одељењу. Признали су да су немирни, да намерно чине поступке који би нервирали „Миша“ (како су прозвали Боровског, а тај надимак ће се код Боровског усталити), да он ситничари и гњави, не разуме да се руски тек од скоро учи, а он тражи да говоре руски, а осетили су да је он мек човек и да неће „терати мак на конач“. “

Тако је и било: када је Брана Петровић, велики српски песник, а ђак Гимназије у Чачку, гледао како Боровски плаче док рецитује Пушкина, знао је да је Пушкин нешто велико, и књижевност нешто моћно, и да је суза једног руског Миша доказ да је он Човек Лављег Срца.

ЧЕГА СЕ ЋАЦИ СЕЋАЈУ

Прођу године и године живота, магле се спусте на ум и срце, али ћаци се увек опомињу свога ћаковања. И шта памте? Не памте и не препричавају градиво које су учили, него се сећају ликова професора и догодовштина које су имали у заједници са школским друштвом. Јер, личност људска је изнад свега. Пре свега и после свега. Личност је најдубља основа човештва.

Човек сазрева не само прихватањем, него и порицањем; не само у хармонији са собом и другима, него и супротстављајући се себи и другима.

Средња школа је најбоља и за једно и за друго – и за прихватање и за оспоравање. Тек ту можемо да видимо да Платона не би било без Сократа, ни Аристотела без Платона. Јер, да би Аристотел био Аристотел, требало је да учи од Платона, па да се супротстави Платоновом учењу, и роди се као самостални мислилац.

Гимназија је таква средња школа која је, генерацијама, дала прилику да уче и значе, да афирмишу и негирају, да траже почетак и крај, да сањају и трезвено процењују свет око себе. Зато је свако сећање на Гимназију у Чачку драгоценост коју треба уризничити, да буде оставштина за будућност.

Успомене Луке Војводића управо су таква драгоценост.

РУСКА СРЦА У СРПСКОЈ ШКОЛИ: ТРИ ПРОФЕСОРА ЧАЧАНСКЕ ГИМНАЗИЈЕ

УМЕСТО УВОДА

Следеће, 2017, навршава се 180 година од оснивања једне од најстаријих гимназија у Србији, оне чачанске, школе у којој је учио и потписник ових редова. Осамнаест деценија постојања неке установе није мало ни у свету, а камоли у Србији, која је преживела толико страдања и тако много дисконтинуитета. Ово, наравно, неће бити текст о јубилеју те школе, ма колико дуго било њено трајање. Неће бити текст ни о свим Русима који су у школи предавали, мада их не треба заборавити. (Ради сећања, наведимо њихова имена, која у својој књизи „Омаж Русима, професорима чачанске Гимназије“ помиње Љубомир Радивојевић Шаја, гимназијски професор у пензији: Александра Рудицина – француски језик; Кирил Свинарски – француски језик; Всеволод Судзиловски – цртање; Леонид Енвалд – хемија; Анатолије Красовски – латински језик и историја; Јосиф Сработник – физика; Бранислава Дектеровнаја Держанскаја – гимнастика).

Ово ће, дакле, бити текст о тројици Руса који су се, на нарочит начин, уградили у историју Гимназије у Чачку, у срца и сећања њених ђака. Ти Руси, „белоемигранти“, који су, по сили околности, морали да оставе родину и дођу у далеку земљу која их је, православним духом и добротом према невољнику, пригрлила као своје, и данас су светле звезде на своду школе у којој су радили, примери како се

човештво не зауставља на границама држава, него путује ношено у срцима оних који су кадри да буду усправни и у вихорима.

Вреди се сетити тога, док свет кључа под притиском нељудског зла маскираног у причу о „слободном тржишту“, „демократији“ и „људским правима“. Победа није тамо где је сила, него где су бића која су сачувала себе саздана по слици и прилици Божјој.

ЂОРЂЕ КОВБАСКО, И У СМРТИ СА ЂАЦИМА

Ђеоргије (Ђорђе) Ковбаско је рођен 1894. године у Варшави, а у Москви и Ростову на Дону студирао је историју, коју је дипломирао 1918. године. Кад је избила револуција, он је добегао у Краљевину Срба, Хрвата и Словенаца. Од 1921. до 1932. био је професор у Куманову и Призрену, да би после тога стигао у чачанску Гимназију. Оженио се Српкињом Будимком, али нису имали деце. У Гимназији је основао шаховску секцију, у коју је био укључен велики број ђака. Био је професор латинског; врхунски, али строг. Облачио се елегантно (лети скоро увек бело одело), и носио је старински цвикер. Чачани су га поштовали и волели да га виде у свом друштву.

Године 1939, по потреби службе, премештен је у Крагујевац. Ту га је затекао рат. Када су Немци, октобра 1941, повели крагујевачке гимназијалце на стрељање у Шумарице, с њима је био и професор Ковбаско. Љубомир Радивојевић о томе пише: „Немци су му, као коректном емигранту, понудили да уђе у њихов ауто, што је он одбио и наљутио немачког официра, који га је песницом ударио по глави и разбио му цвикере“. Ковбаско је изабрао часну смрт, не желећи да га Немци „спасавају“, а да стрељају младиће којима је био учитељ.

Познати режисер Младомир – Пуриша Ђорђевић, родом из Чачка, описао је Ковбаска кога је запамтио као

гимназијски ђак: „А школа је била толико сурова да је било забрањено гледање филмова и играње фудбала. Ја сам играо у подмлатку *Борца*, а један професор је био у управном одбору. Следећи пут кад је дошао у разред, а био је емигрант, Рус, Ђорђе Ковбаско, виче: „Младомир!“ и запише ме! А био је члан управе *Борца*! Латински нам је предавао. Како уђе у учионицу, виче: „Ђорђевић Младомир, једињица!“ Обали ме преко лета! Знате шта је значило учити преко лета, кад постоје река, пливање и све то... Међутим, захваљујући том латинском, касније, кад сам први пут ишао у Италију, ја сам почео да говорим италијански – сместа! Видиш, тај Ђорђе Ковбаско! То је једна фрапантна историја. Ми ђаци смо смишљали шта да радимо: „(...) убићемо га!“ И он добије премештај у Крагујевац. 1941. године, Немци воде ђаке на стрељање, а он као емигрант може да се извади... Не, он оде са ђацима и буде стрељан. Тај професор кога смо ми мрзели! Фантастична историја! Од тога сам сто пута хтео да направим филм и никад нисам могао. Кажу: „Не може. Емигрант!“

Можда ће се неко, некад, јавити, и направити филм о професору Ковбаску, који је октобра 1941. доказао шта значи бити, како рече песник Момчило Настасијевић, „овејани човек“.

ИВАН ИВАНОВИЧ БАЛКОВОЈ – БАЏА

Рођен је 1897. године у месту Первозвановка на Украјини. Рано је остао без оца, па га је школовао брат Петар. Док је студирао грађевину, избио је Први светски рат у који се Балковој јавља као добровољац, да би, кад почне револуција, пришао покрету белих под командом Дењикина. По приспећу у Краљевину СХС, извесно време је провео у граничној јединици у области Вирпазара, да би напустио војну службу и завршио математику на Филозофском факултету у Београду 1928. Прво је радио у Ваљеву, где је упознао своју

будућу супругу, родом Чачанку, такође професорку, Даницу Константиновић. Добили су сина Владимира, а године 1938. премештени су, обоје, у чачанску Гимназију.

Професор Балковој је био омиљен међу ђацима: строг, правичан, са смислом за хумор. Звали су га Баца. О њему Љубомир Радивојевић пише: „Уживао је у природи, као и сви Руси. У млађим данима препешачио је скоро целу околину Чачка. (...) Професор је волео да чита руске класике и вредна дела српске и светске литературе. Омиљени песник био му је Пушкин. Наш познати филмски режисер Пуриша Ђорђевић је рекао: ‘Професор Балковој предавао је математику као да рецитије стихове Пушкина’. Волео је класичну музику, оперу и руске народне песме“ (1, 19-20).

Овај духом снажни и ђацима драги Рус математичар умро је 1976. године, и почива међу својим Чачанима.

МИХАИЛО БОРОВСКИ, СУЗА ОД ЧОВЕКА

Родио се 1908. године у месту Света Олга код Владивостока. Као деветогодишњи дечак, дочекао је револуцију. Успео је, као младић, преко Кине и Европе, да дође у Југославију, где је студирао теологију. Познавао је Светог Јована Шангајског.

Године 1945. нашао се у Чачку, где је, у Гимназији, добио место професора руског језика. Био је ожењен Рускињом Маријом, али нису имали деце. Зато је бринуо о ђацима као о својој деци. А ђаци као ђаци – умели су да праве несташлуке. Једном, кад су му убрали ретку црну ружу коју је узгајао у својој башти, он је, пред ученицима, плакао – али не због руже, него због онога ко се усудио да је убере. Професор Радивојевић га се сећа и као свог разредног и као каснијег колеге: „Као да је у мене усадио ону широку руску душу и обично смо на другарским вечерима седели заједно, певали руске песме и заједно плакали. Имао је невероватно

образовање и интересовао се за разне области, нарочито за математику. (...) Био је тих и благе нарави. (...)“

Професор српског језика и књижевности, Предраг О. Ђурчић, такође се сећа колеге Мише: „Колектив Гимназије је 1972. године организовао екскурзију у тадашњи Совјетски Савез. Предвиђено је да се посете Москва, Лењинград (данашњи Санкт Петербург), Кијев и Одеса. Скорашњим путем посебно је био одушевљен Михаил Стјепанович Боровски, професор руског језика, уверен да ће му бити остварен сан да поново буде у својој домовини, из које је, скоро као дечак, емигрирао после Октобарске револуције.

Међутим, на опште изненађење, из Совјетске амбасаде стигло је обавештење (без икаквог образложења) да се њему и његовој супрузи Марији, Мусји, не дозвољава боравак у Совјетском Савезу. И док он с нестрпљењем очекује полазак, нико од чланова колектива не усуђује се да му саопшти ту непријатну вест.

Ипак, захваљујући господину Милошу Милосављевићу, бившем ученику професора Боровског, а који је био високи функционер у Савезном извршном већу, професору Боровском и његовој супрузи био је дозвољен боравак у Совјетском Савезу.

Посебан тренутак који нас је узбудио био је када смо у Кијеву изашли из авиона. Професор Боровски је ничице легао на земљу и почео да је љуби. Разумели смо његове емоције у тим тренуцима.

Чланови колектива били су смештени у једном хотелу, пре би се могло рећи великој вили, окруженој зеленилом и удаљеној од града. Хотел није радио. У том тренутку ни ресторан није био отворен. Скоро да није било ни особља, изузев службених лица на рецепцији која су нас сместила по собама и, по програму, одмах смо изашли да сачекамо аутобус који ће нас одвести у град.

Док смо уживали у дивном парку чекајући аутобус, приметили смо да нема Боровског. Како се време поласка

приближавало, забринутост је била све већа, нарочито код супруге Мусје. Нисмо знали коме да се обратимо.

Такорећи пред сам полазак, на стази парка појавио се професор Боровски, озареног лица. Уместо љутње, пребацивања, завладало је ћутање, а он се као у трансу обраћао и нама и ко зна коме речима: „А ја сам доживео оно за чим сам деценијама чезнуо.“ Шта је то могао да доживи, ту где ништа није радило и није било особља? А он је само наставио: „Попио сам руски чај без шећера!“ Запрепашћење и тајац. Оставили смо га у његовом испуњеном сну. Приликом сахране професора Боровског, у ковчег је стављен грумен земље који је понео с пута својих снова“.

А одакле је Боровски, кротки, тихи и, како га се сећају, помало плашљиви Миша, црпео снагу за опстанак у свету који откида руже? Шаја се сећао: „На једном предавању, коме је присуствовао и професор Боровски, говорило се о православној вери, која је у то време била забрањена. Професор Боровски је скупио снаге, устао и рекао: „Ја се никад нећу одрећи православне вере“. Присутни су се дивили његовој одважности и храбрости“.

„И нека схоре се све злости, – /смешак им одоли блед“, записа Момчило Настасијевић у песми „Храм“.

То беше и учење Мише Боровског. Зато га Гимназија памти.

ГИМНАЗИЈА ПОД КОМУНИЗМОМ

СЛУЧАЈ ДРАГОГ ПОПОВИЋА

Двовековна микроисторија једне школе у себи, огледалски прецизно, одражава макроисторију нашег народа. Између осталог, и историју комунистичког тоталитаризма.

У књизи о религиозности у чачанском крају у 20. столећу, „Век сумње“, историчар Милош Тимотијевић пише о Драгом Поповићу, чувеном професору матерњег језика у мојој школи, кога су сумњичили за симпатије према четницима: „По доласку комуниста Поповића је ОЗН-а ухапсила, па је пуштен и предат Суду националне части, али га је суд ослободио пошто је обухваћен проглашеном амнестијом. „Појовићу је одузето дирачко право од стјране народа на Фронтовској конференцији збој јоре наведене сарадње са четницима. Не би се мојло рећи да Појовић данас има везе са четницима или да јак нешто ради што би се косило са интересима НОП-а, али је Појовић начелни противник НОП-а и припада оној групи наших интелектуалаца који су начелни противници народне демократије, а присталице југословенске демократије. Именовани је добрих моралних и карактерних особина. Врло је добре стручне спреме, много је читао те сматра себе неким високо образованим интелектуалцем и јешко се може ускладити са данашњим духом наше народне просвете“. Овакве карактеристике, и клима својшће јолујајне/јолујавне јолицијске испраће јрема свима који нису у сајласју са јделошки јравоверним

сїавовима КПЈ/СКЈ, їоїово да нису їресїали до краја века. Идеолошки надзор никада није їоїушїао.“

Иначе, Драги Поповић је био легенда Гимназије у Чачку, коаутор најбоље монографије о овој угледној образовној установи, објављене о њеном стогодишњем јубилеју. После рата, нису му више дозволили да у Гимназији предаје. Премештен је у другу школу. Добро је прошао: „ослободиоци“ су, 1944, хтели да га стрељају, али се много Чачана побунило, и то му је *сачувало* главу на раменима. Премештај је најмање што је могло да га задеси.

ОКУПЉАЊЕ ЦРКВЕНОГ ХОРА – „ПРЉАВИ ПОСАО“ ПРОФЕСОРА

Прогон инакомислећих просветара у Чачку се наставио и касније. Комунисти нису одустајали. Ево текста „На прљавом послу“ из „Чачанског гласа“ бр. 306 од 25. марта 1952. који је потписао извесни М. К: По „зрацима сунца са запада“, који „осветљавају“ пут мизерним остацима друштва коме је у нашој земљи заувек одзвонило, у Чачку покушавају да оживе своју прљаву работу извесни људи који, на жалост, још узимају таква места одакле се у поре нашег друштва могу протурати разна идеалистичка и уште накарадна схватања.

Данас, кад омладина има широке могућности за свестрано школско и ваншколско образовање, које одговара нашој друштвеној стварности, професор биологије (!?) у чачанској гимназији Радивоје Докмановић, са неколицином истомишљеника, покренуо је питање оснивање црквеног хора. У том хору, према схватању иницијатора, требало би да буде у првом реду омладина. Докмановићу и његовим истомишљеницима боду очи успеси културно-уметничких друштава у Чачку, која су састављена од радника, службе-

ника и ђака. Зато су покушали да за вођење црквеног хора приволе диригента „Абрашевића“. Дакле, иду за тим да разбију друштво које је, благодарећи залагању његових чланова, стало у ред најбољих у Србији, и да у једној новој форми сеју заблуде међу омладином. „Агитација“ за окупљање омладине у црквени хор замишљена је, отприлике, као и она за долазак на светосавску „прославу“. А тада се „агитовало“ ауторитетом појединих наставника. Ученици који су заједно са неколицином професора и других „учених“ људи били на „прослави“ говоре како су на тај начин успели да „поправе“ оцене. Јер, у њиховим влада мишљење, које није без основа, да Докмановић и Михаило Боровски брзо поправљају слабе оцене оним ђацима које виђају у цркви. “

Дакле, верници су, тврди комунистички новинар локалног листа, у Гимназији – повлашћени. А треба да буду „помлаћени“. Него шта!

ПРОСЛАВА САВИНДАНА:

ЈОШ ЈЕДАН ПРОФЕСОРСКИ „ПРЉАВИ ПОСАО“

Анонимни новинар наставља: „И још једна нова форма „агитације“ за окупљање омладине око цркве. За светосавску „прославу“, например, у црквеној порти, кувани су казани ракије, и спремани мезелуци, што је, уз благослов неких професора, привукло изврстан број ученика. Видели ученици од професора, па и они дошли да пију и једу „без динара“, јер је све било спремно од имућнијих људи, као што је на пример посластичар Угрен Бошковић, који је дао понајвећи прилог у новцу, а такође у слаткишима.

Да би светосавска „прослава“ била свечанија, професори – верници постарали су се и за декорацију. Они су организовали да се из гимназије (!) пренесе слика св. Саве, и то иста она слика коју је професор Докмановић био истакао у наставничкој канцеларији за време док је директор гимназије

био на војној вежби. Поред тога што су имали да се напију и „наједу“, учесници светосавске „прославе“ присуствовали су и „свечаном програму“. У оквиру овог „програма“ одржани су „поучни“ говори о „залуталим синовима који се враћају“, о томе како се треба чувати „мрачних дела“ (мисли се на научне погледе на друштво)!. . . А, после свега тога, пијани ученици су стварали гужву и неред, због чега су их неки попови гурали из дворишта, говорећи, уопштено-како је омладина гладна и јуриша на пиће и јело као звери. По изласку из црквене порте, ови млади „верници“ наставили су са нередом који се пренео кроз читав град.

Ето, каквим се средствима служе људи који су чврсто решени да истрају на свом прљавом послу. Као да се таквом њиховом раду нема ко супротставити.

На крају, просветним, и школским властима, и омладинској организацији, само једно питање: зашто су ученици, носиоци светосавског нереда на чачанским улицама, остали некажњени?!”

Дакле, комунисти су сматрали да је прослава Савиндана „прљави посао“, и претили су професорима због јавног испољавања вере, што је, наравно, идеолошки штетно, и што је, опет наравно, могло негативно да утиче на ђаке. Јер, религија је опијум за народ.

А ту је, у порти чачанске цркве - инсинуира комунистички новинар - и ракија. Па онда наступају „светосавски нреди“ (обратимо пажњу на израз!)

УЗНЕМИРЕНИ ЗБОГ ВЕРЕ МЕЂУ МЛАДИМА

Зашто је вера толико сметала комунистима?

Милош Тимотијевић каже: „Појаве супротне званичној идеологији узнемиравале су локално полицијско-партијско руководство, иако су успели да у своју организацију уврсте значајан број становника. Карактеристично је испитивање

религиозности код ученика завршних разреда обновних школа и средњих школа у чачанском крају из 1985. године. Власт је уочила да је религиозност у порасту, што је било забрињавајуће јер је доживљавано као опозициона делатност у идеолошкој држави. Повратак православљу значио је и ревитализацију националног осећаја код Срба, односно носиоца грађанских вредности поражених 1945. године. Узнемирење је тиме било још веће. “(3)

Није их узнемиравало што се Титотопија руши, него што се млади Чачани враћају Богу и души.

Такви су били србијански комунисти, тзв. комуњаре.

Они су нас довели и довели, а сад, у име глобализма, настављају своје дело.

У име мртвог Броза и живе Вашингтерне.

Рат против Христа био је рат против свега српског: пре свега, против Светосавског и Косовског завета. Као комунисти некад, тако су глобалисти данас христофоби и србофоби.

УДБА ПРОТИВ ЈАЋИМА

Аево још једног случаја из брозоморне провинције: случаја Миодрага Јаћимовића.

Рођен у Бресници код Чачка 3. марта 1934. године од оца Милије, свештеника, родом из качерског села Драгољ, и мајке Данице, родом из Калањеваца, професор српског језика и књижевности, Миодраг Јаћимовић, основну школу завршио је у родном месту, гимназију у Чачку, Филозофски факултет у Београду (на групи за српски језик и књижевност). Од 1959. године радио је као професор у Чачку, а сваки летњи распуст проводио у родном крају, чијим се изучавањем подробно бавио. Објавио је, између осталог, историјске монографије о Арсенију Ломи, Лазару Мутапу и Белановици (са М. Радовановићем), и знаменитим Рудничанима; зборник дневника солунаца „Слово ра-

тничково“; ту су и „Рудничка лична имена“, „Качерски родови“, „Ономастика Качера“; две књиге народних предања („Качерске легенде“, „Лепопоље“), романи „Без лета“, „На путу за Пањевац“, „Укидање будућности“, неколико збирки прича (између осталих, „Мртва звона“ и „Усрећитељи“), низ књига, путописа и записа. Био је, чим је успостављено вишестранацје, и народни посланик Скупштине Србије, о чему је такође објавио књигу записа „Народ тражи“.

Године 1985, почетком јула, против овог професора Техничке школе у Чачку, која се онда, у складу са Шуваровим реформама, звала Основна организација удруженог рада техничких струка „25. мај“, Државна безбедност из Краљева поднела је Окружном јавном тужилаштву Чачку кривичну пријаву. Јаћимовић је у свом стану открио прислушне уређаје, а над радно место се надвила претња отказом.

ЗБОГ ЧЕГА СУ ГА ТУЖИЛИ?

Новинар Драгољуб Голубовић, у „Дуги“ број 304, те, 1985, објављује због чега се Јаћимовићу претило судом: „А професор Јаћимовић је, како пише у решењу, извлачио увредљиве закључке о способности садашњег руководства, повлачио паралелу између статуса просветних радника пре рата и данас, говорећи да професори чекају од државе да добију милостињу, да се ограничава слобода књижевног стваралаштва, да су се на Косову изборили да деца уче само албанске писце, да је вређао песника Мекулија и његову жену, а затим рекао како народ све сиромашније живи, а други иду из виле у вилу, давао оцене ђацима према жељи ученика као да је на „часу комунизма“, изјавио како се деца социјалистичких руководилаца школу у капиталистичким земљама, а руководство земље није способно да реши незапосленост и друге проблеме, како „Дадосмо све за Косово, а они се буне“.

Како се само усудио! Четири године прошле од шиптарског подметања пожара у Пећкој патријаршији, а Јаћимовић ровари против „братства и јединства“, коме ти исти „синови орла“ („Шиптар“ на албанском значи управо то – „син орла“) предано служе, зар не? Зар ти исти „синови орла“, наводно у љубвеобилном „Боро и Рамиз“ фазону, нису били омиљени Брозови кумићи? И УДБА мора да се обрачуна са чачанским „кваритељем младих нараштаја“. Он, гле „четничке битанге“, србује поводом стања на Косову и Метохији!

НАЗОР И ФАДИЉ ХОЏА КАО ПОВОДИ ЗА ПРОГОН

Голубовић пише и ово: „Испада, по неким изјавама, да је Јаћимовић, опет неком приликом, рекао како је Назор (Владимир, хрватски песник, аутор „Титовог Напријед“, нап. В. Д.) неке песме писао назор. И то би, као и вређања Мекулијевих, требало да спада у изазивање национале нетрпељивости. Али, ипак, зна се да не може држава, ниједна, па ни наша, да утврђује да ли је неко добар песник, или није, и да ли је, не дај боже, неке песме писао назор. Па то је ипак ствар процене једног професора књижевности. (. . .) Јаћимовић је у том смислу крив и што је наводно рекао да је Фадиљ Хоџа „никакав писац“, кад се, једном приликом пре две године, разговарало о такозваним језгрима за школске програме. Ми немамо довољно података о албанским писцима, нема их довољно преведених, али један уважени писац и песник, какав је Бранко Радичевић, чувши шта се све у његовом Чачку о овоме прича, казао је да је Јаћимовић једино погрешно што је уопште рекао да је Фадиљ Хоџа писац“.

Због Назора и Фадиља Хоџе могао је неподобни Јаћим да робија. Била је 1985. Био је то Чачак, и била је земља Србија. Тек годинница дана прошла од године из наслова Орвеловог романа.

ПРОФЕСОР НИЈЕ КРИВ

Два ђака су, у истрази, сведочила против Јаћимовића, али анкета међу његовим ученицима у Техничкој школи је показала колико је био омиљен: „Најзанимљивији човек у школи(. . .)Предавање је одлично. Оцењивање реално. (. . .)Све најбоље. Само тражи длаку у јајету кад је у питању писмени задатак (правопис). (. . .)Супер се односи према ђаку, зна да се нашали, зна да се насмеје, никад није увредио ђака. (. . .) Тражи да се много дружимо с књигом. (. . .)Професор је добар као предавач, контактира са ђацима (не вређа), са мало шале колико да не буде монотono. При испитивању је толерантан, мада нема петица“.

У Јаћимовићеву одбрану устало је Удружење књижевника Србије, и дигли су глас многи угледници од пера, од Милована Данојлића до Бранка В. Радичевића. Адвокати, браниоци политичких прогоњеника, јавили су се да га бране пред лицем неправде.

Милован Данојлић му је, тих дана, писао (13. август 1985. године): „Не знам шта да Вам кажем; ја и даље мислим да Вас не могу, у Чачку, судити за распиривање националне мржње, пошто је то једнонационална средина, а за евентуалне изјаве, чак и ако су погрешне, прилично је тешко судски гонити људе. (. . .) Од схватања, које сте износили, ако сте износили, не одустајте и не кајте се, то ништа не вреди. Одбијајте сваки други смисао онога што сте говорили – завереништво, организовани рад, систематско деловање. То су приватна схватања, која могу бити тачна или погрешна, и не видите за шта се ту занима држава“.

Тај Милован Данојлић је бранио слободну мисао. И у Србији и у свету.

Наравно.

СЕНКЕ НАД ЈАЋИМОМ

На крају, одустали су од прогона. Али је Јаћимовић у својој школи и даље био сумњив, па је Образовно – васпитном већу своје школе марта 1986. писао: „Последња хајка против мене траје скоро девет месеци и још се, само на други начин, наставља. То ме је већ стајало пола годишње зараде, да не рачунам све друге тешкоће које неминовно прате ову кафкијанско – орвеловску ступидност. О себи сам на клупи у истражном поступку слушао 29 сати монтиране будалашти-не, које нису имале ништа заједничко са мном. Ћутао сам све време. (. . .) Наглашавам да ја никад нисам био оптужен него само осумњичен. А сви смо ми, тврдим, сумњиви појединим типовима. Постоје они који нешто корисно раде и они други што сумњиче. Други су били увек духовно јалови и у томе налазе компензацију. Досад сам учио и васпитавао 10 до 12 хиљада ђака. Нашла се двојица (а како, јасно је) који су ме теретили у суду, а не на суду“.

Ипак, професор је остао на ногама, и наставио да ствара. Упокојио се 2009. године. Једна занимљивост: приредио сам, у једном тому, избор његових прича о брозомори у нашем крају и неколико докумената везаних за прогон дотичног „неподобника“, под насловом „Предајте се, Срби“. Објавио ју је Завод за уџбенике у Београду непосредно пре пишчеве смрти.

**ПЕСНИЦИ ЧАЧАНСКЕ ГИМНАЗИЈЕ: ДИС,
НАСТАСИЈЕВИЋ, БРАНА ПЕТРОВИЋ,
БРАНКО В. РАДИЧЕВИЋ, АЛЕКСАНДАР
РИСТОВИЋ**

У КАКВОЈ ЈЕ СРБИЈИ НАСТАЛА ГИМНАЗИЈА:
ПЕСМА ДРАГОСЛАВА ГРБИЋА, ТАКОЂЕ НАШЕГ
ЂАКА

За заборав

Србија земља – точкови у блату,
буновна кад у јесен преври цибра;
Србија са ђинђувама о врату
најдража између Мораве и Ибра.

Кад и шљива и жито омане
жена је ту и разбој и пређа;
испуцај сав бол у таван кафане,
за тужну свирку и гуњ са леђа.

Свако се вече сан о хлебу
на трепавице благо повије;
запали се Кумова слама на небу
и немир почне преко Србије.

ДИСОВО ПРОЛЕЋЕ И МУТИМИРОВА СУДБИНА: ЈОШ ЈЕДНА ПРИЧА О СРПСКОЈ ТРАГЕДИЈИ

ИЗАБРАНИК НЕСРЕЋЕ

Чачанин сам, а свако пролеће у Чачку је Дисово пролеће. Епски, устанички, пијемонтски крај трајно је осенчен великим и трагичним песником, нашом милом „утопљеном душом“, чије је страдање обележило век српске патње.

За Милована Данојлића, Дис је био „изабраник несреће“. У свом тексту, објављеном 2012. у часопису „Дисово пролеће“, поводом пола века манифестације, песник каже: „Са приближавањем стогодишњице Дисове смрти заокружује се увид у један паклено доследан сценарио личне судбине. Многи су наши писци, нарочито песници, умирали у тридесетим годинама, али их је мало отишло са света тако предвидљиво и незадрживо. Дисов песнички наступ је, од првог часа, објаве предестинације, помирење и присан дијалог са њом. Рођење је пад у живот, улазак у смртоносну колотечину историје, а опоравак од пада повратак у невине даљине, у спокој непостојања. Изабраник несреће нема право на негодовање. Он има да сарађује са злом судбином, да јој олакша остваривање. И ево, живот му, у свим етапама путовања, даје јасна предсказања, усмерава га према неизбежном слому. Већ у децјем добу доживљава опомињуће потресе: већина браће и сестара умире у раној младости, остављајући га да чека свој час у долини суза. Очева радња пропада: над сваким људским предузећем

лебди авет Кризе. Ни гимназију није стигао ваљано да оконча. Следе обесхрабрујућа службовања по забаченим местима сиромашне сељачке земље. Сами од себе, слажу се духовни предуслови и материјални докази на којима се заснива неутешно осећање ствари и бића. Зло семе пада на тло повољног, предодређеног душевног устројства. Има душа уобличених у ко зна каквим кобним пренаталним лабораторијама. Не знамо чију судбину окончавамо, која нам је гене прошлост завештала. Скерлић је предвидео оно на шта ни ми, у свакодневном животу, не обраћамо пуну пажњу: има расположења и схватања која измичу нашој тренутној моћи разумевања и прихватања. Туђи песимизам нам се, готово увек, чини неоправдан, јалов и сувишан. Одбацујемо га и онда када га у суштини делимо: довољан нам је наш сопствени, од кога бисмо да се отргнемо. А мудрост нас упућује на сасвим супротан однос. Сваку људску тужбалицу, и онда када нам се чини неоснована, настала на каквом помодном таласу, треба узимати озбиљно. Човек може преувеличавати своју несрећу, али и када се поиграва са њом, он то не чини без дубоког разлога. Песничке зебње и слутње измичу правилима логичког расуђивања. Скерлићева оцена Дисове књиге је плод политичке трезвености, и зато је неумесна. Будућност коју неће доживети ни песник ни критичар, имаће више слуха за изворну истинитост и доживљеност Дисових стихова. Мрачна пророчанства, расејана по многим песмама, оствариће се до застрашујућих појединости. Свест о замкама судбине присутна је у насловима песама: Коб, Тамница, Највећи јад, Гробница лепоте, Утопљене душе, Бол и стид, Погреб, Нирвана, Роб, Погинули дом. Проклетство се слуту, очекује, и потврђује. Почетком јуна 1916, у писму Зарији Р. Поповићу, избеглица са Атлантика исповеда један страшан визионарски сан: „А збиља је овде лепо! И да мени може игде да буде добро, овде би ми било најбоље. Јер и мени и вама и толиким другим свеједно је: овде, или у двору, ал нигде без јада. Ето на пр. ја сам данас сасвим утучен. Ваљда због ове осеке (вода опада до

5 метара) и племе (за 5 м. вода расте), ноћас сањам Београд, госпа Тинку, неку тепсију са питом од мяса. Ко ја носим ту тепсију, а наједном вода, мутна вода, изађе преда ме и поче да расте. Тепсију ми изврну, а мене таласи повукоше собом. Ја се почех борити са таласима, из све снаге запињати, да идем кући да спасем мог Мутимира. Дођем тамо, али унутра не смем да уђем, јер би и вода са мном. И из тих мука се пробудим. Сигурно ми је Мутка болестан или још горе. “ У тим таласима, сањаним на обали Ламанша, песник ће, кроз непуну годину дана, на другом крају Европе, окончати живот. Препознавати, у оваквом песнику и у оваквом животу, штетне утицаје француске Декаденсе, непромишљена је и узалудна работа. Његово књижевно образовање било је танко; његов песимизам извире из утробе бића, његова реч, бар у оних пет-шест великих песама, чудесно је, органски саливена. Ако је код Диса ишта несумњиво, онда је то припадност и изворност његовог доживљаја. Повезивати то са одјецима далеког француског Парнаса дође као критичарска доколица. А не може се рећи да Песник ништа, бар повремено, не предузима против онога што су му Парке досудиле. Збирка родољубиве поезије „Ми чекамо цара“ може се разумети као покушај отпора злој судбини. У практичном животу, такав корак је женидба пожртвованом и оданом женом. Оба настојања су се показала кратковека, донела су пролазно охрабрење. Занос због успешног завршетка Балканских ратова помутиће слом војске и државе у Првом светском рату, а оазу породичне среће изгубиће после преласка преко Албаније. Лична несрећа се укрстила са колективном трагедијом, које су се међусобно подстицале и допуњавале. У летопис злих случајности које то, у оваквом животу, нису, улази и песникова расејаност при сређивању кућних прилика. Напуштајући Крф 1916, он ће замолити једног познаника да породици у Београд прослеђује његове принадлежности. Ималац овлашћења је прекршио реч, па је, месецима, новац задржавао за себе. Сазнавши за то, Песник хита на Крф, да исправи грешку. У последњој дописници

упућеној жени, стоји: „Ја бих себе казнио смрћу што сам у овим приликама поверовао другима. “ А Смрт је, већ, спремно чекала да изврши оно што се од ње тражило: 16. маја 1917. брод „Италија“, пловећи према Крфу, налете на немачку подморску мину, и Песник се, у таласима Јонског мора, загрлио са изасланицом опаке судбине. Ни потомство му није било боље среће. „Два цвета из четири рата“, како је видео своју децу, нестаће у два ратна вихора. Ђерка Гордана страда у шестој години живота, од опекотина задобијених у пожару. Син Мутимир 1940. године дипломирао је на Правном факултету. Као Дражин официр за везу враћа се, по свршетку рата, у Београд. Почетком 1945. одлази на сахрану једног свог пријатеља, и одонда му се губи траг. То су били месеци сурове револуционарне правде, кад су људи ликвидирани без саслушавања. У једној песми зажалиће што „овај живот прости/ Нисам спустио у борбу таласа. “ Било му је одређено да се с таласима сусретне у часу одласка, у помрчини Јонског мора. Има људи на којима живот испроба све своје наопаке вештине и зле обрте, како би се, ваљда, потврдила Еврипидова реч да је „патња гвоздени закон природе. ““

Каква трагедија: песника однели таласи, кћи му страдала као дете, а Мутимира, сина вољеног, убили комунисти.

О таквој судбини је реч.

Сурова су деца ћаци. Диса су, као ћака наше школе, другови звали „Влада - мисирска баба“ (покуњен, сетан – невесео, ћутљив, и шахиста). Носио је од детињства печат туге на души. Али песме недоклатне и неболетне остале су.

Једна учионица у Гимназији посвећена је њему.

Да жуборе гласови песме „изван сваког зла“.

ПРОСТО ИМЕ

Кроз моју душу прошла су два рата,
Два стара орла завета и славе,
Прошла су црна, засићена јата,
Пали крсташи и заставе праве.

Кроз моју душу прошле су све трубе,
Добоши, песме и крваве сече,
Иљаду срца што гину и љубе,
Дан пун гробова као звезда вече.

Кроз моју душу прошли су пукови,
Еполете, сабље и шињели сиви,
Огањ и јуриш; и још нови, нови,
Јунаци мртви и јунаци живи.

Кроз моју душу прошле су све воде,
Крвава поља и умрли крици,
Брегови, кланци, стегови слободе,
Бели крстови, светли рањеници.

Кроз моју душу прошла су столећа,
Њих пет на броју, с топузом и ђордом,
Спаљена лета и мртва пролећа,
Подигнут народ са љубављу гордом.

Кроз моју душу, преко страха, рана,
Прође победа, вера, нови зраци,
Осмех и лице зоре доброг дана,
И просто име: сељаци, сељаци.

ЦВЕТОВИ СЛАВЕ

Они спавају сви до једног, редом,
У плитком гробу, нескрштених руку,
Без свог покрова и под тешком бедом,
И труну мирно као у сандуку.

Они спавају, несебични, благи,
С ранама живим и мртвим очима,
Велике душе као камен драги,
Вечита песма коју им отима.

Они спавају, ти наши синови,
У својој крви, безбрижни ко тићи,
Заборављени ко мртви кринови,
И поносити ко стари племићи.

Они спавају по Балкану целом
За добро туђе, за спас свог племена:
Никад не беху са заставом белом
Ти млади момци великог времена.

Они спавају прости, без украса,
И њине груди густе црви плаве;
И док се губе из свог лепог стаса,
Хумке им расту у цветове славе.

МОМЧИЛО НАСТАСИЈЕВИЋ У ЧАЧКУ

ДРУЖЕЊЕ С ДРАГАЧЕВЦИМА

Момчило Настасијевић, велики српски песник, родом из Горњег Милановца, средњошколско образовање добио је у Чачку, где је постојала шесторазредна Гимназија. Живео је у кући своје сестре од стрица и зета, терзије. Момчило је, у прво време, био тужан због расанка са породицом, али се ускоро навикао: његови су му често долазили у посету, а у дружио се са зетовим шегртима и калфама, углавном Драгачевцима, које је школарац волео и који су умели лепо да причају и још боље састављају подругљиве песмице на рачун неостварених циљева паланчана. Више се дружио са малим Драгачевцима него са гимназијалцима. Али, углавном је био усамљен у својој детињој јези („О, ићи мален кроз то таласање / и немати ни сличности ни споне / с људима који твог се пута клоне / о, чудно доба кад све у чежњу тоне / о, самовање“, певао је Рилке у песми „Детињство“.)

ДЕТИЊИ СТРАХОВИ

У раној причи „Страх“, Настасијевић је своје детињско доба оживео треперавим речима сећања: „Моје детињство је протекло у страху и ћутању. Дошавши до убеђења да сам био оригинално дете, родитељи ми у том пронађоше очевидни предзнак моје велике будућности, и бојећи се да не поремете спонтани ток мога унутрашњег развоја, оставише

ме самога себи. Тако у самом почетку свога живота остадох потпуно усамљен. За све што ме је опкољавало долазио сам до својих тумачења, не помишљајући да их проверим једним од оних индискретних питања којима деца доводе старије у забуну. Не, низашта нисам питао! Али зато нисам више умео правити разлику између стварног света и света моје детиње маште. Све што се око мене дешавало изгледало ми је као наставак једне бајке, која непрестано прелази из јаве у сан и која се никад неће завршити. Дању сам живео међу створењима и стварима у којима су се крила чудовишта или добри духови; ноћу, међу бићима сна, која су у толикој мери узимала чисте облике стварности да сам им издевао имена, волео их или мрзео, бојао их се или господарио над њима. .“

Очито је бујна Момчилова имагинација, која се касније разрасла у „Тамни вилајет“ и „Хронику моје вароши“, имала чиме да се храни у песниковом детињству.

МУЗИКА: СТРАХ И УЖИВАЊЕ

То је било и доба када се будући песник прожео страхом од музике, као наговештајем смрти и нестајања, о чему је у причи „Страх“ сведочио: „Биће вам чудно, али први страх сам осетио од музике. Слушајте! У предсобљу наше старе куће, пуне тамних, за мене неприступачних кутева, налазио се часовник, који је сваког дана, уместо откуцавања, свирао једну меланхоличну мелодију, сличну онима које се чују на верглу. На неколико секунди пре но што ће засвирати, чуло би се у његовом механизму неко крчање и зврјање - свакако, тумачио сам себи, знак да ће почети. За мене је најпре било неисказано уживање слушати музику тог аутомата. Али једнога дана када сам напрегнуто пратио миљење веће сказаљке, замишљајући је у машти као неку препотопну игличасту животињу, која једва показује знаке живота, трже ме зврјање механизма и ја се престравих од помисли да ће сад, неминовно, за неколико секунди, стари часовник опет

засвирати. Што се више приближавао одсудан тренутак, тај страх је растао до укочене ужаснутости. . . Тoga дана, као да ме је нека демонска сила везала за часовник. Но чим би се чуло зврјање нагло бих запушио уши и лупао ногама о под, све док се не зачује први акорд, тада бих што ближе, што ближе пришао часовнику и, са ројевима жмараца низ леђа, похлепно слушао стару меланхоличну мелодију. То се понављало целог дана. Пре тога догађаја музика је за мене била пријатна и занимљива која се мора до краја слушати, и као таква учешће у мојим најчаробнијим сновима. Али после тога, она пређе на страну мрачних, демонских сила, које доносе највише уживање. али зато и уништавају. . .“

Плашећи се музике у несвесним дубинама свог бића, Момчило је у Чачку ипак научио да свира флауту (касније ће савладати и виолончело.) У салону Настасијевића у Београду, где се окупљала интелектуална и уметничка елита престонице, сваке седмице се и музицирало. Ученик чувене париске клавиристичке, Ванде Ландовски, Станислав Ви-навер, толико је ценио Момчилов начин свирања да је, на састанцима београдским, тражио да музицира само с њим. Волео је Момчило и да црта - остао је, из гимназијских дана, један цртеж дрвећа крај Мораве.

ИЗМЕЂУ ПРЕЉИНЕ И ЧАЧКА

Момчилов први биограф, књижевни критичар Милутин Деврња, о његовим чачанским данима пише и следеће: „У Чачку је Момчило озбиљно оболео од маларије. Та рана болест заувек је скупо стала Момчила. Отада је његово здравље увек у понечем трпело. Ради опоравка отац га је из Чачка преселио у оближње планинско село Прељину са ове стране Мораве. На малој притоци Моравиној, Чемерници, отац Момчилов подизао је мост баш код саме Прељине. Отац и син опет су били заједно. У Прељини ће Момчило остати и кад отац за послом оде из ње. Прељина

је удаљена на свега пет километара од Чачка. Момчило ће тај пут с дана на дан и у току две године прелазити пешице. По лепом или ружном времену, по сувом или раскаљаном путу. На путу сретаће сељаке пошле у град или на повратку из њега. Са њима ће Момчило водити честе и дуге успутне разговоре о животу села и сељака чији је он, у овом тренутку, сажитељ био. Вероватно ће ти разговори још више везати Момчила за народни живот. Сем тога, и двогодишњи живот на селу, у кругу очевих радника и сељака, забележиће се у његовој души неизбрисивим траговима. Нарочито је волео једног очевог момка Македонца, чијем је старању за очева одсуства био поверен. Вечери проведене са овим човеком с југа, остаће му најлепше успомене из детињства. На овом путовању од Чачка до Прељине Момчилу се догодио један необичан случај којег ће се дуго сећати и који до краја живота често спомињати. Враћајући се из Чачка после страшне олује и провале облака, требало је да пређе дрвени мост на страховито надошлој Чемерници чија је вода мост већ била преплавилa. Прелазак моста био је очигледно опасан. Нешто подаље на другој обали реке очекивао је Момчилов повратак онај радник - Македонац. Он је нешто Момчилу довикивао и давао знаке да Момчило у овом тренутку не прелази. Али је Момчило помало волео необичности и није хтео да пропусти згодну прилику. Присуство омиљеног радника на другој страни ћуприје само га је охрабрило. Поплављени мост већ се приметно љуљао под притиском надошле реке. Момчило се само један тренутак колебао. Затим је магновено донео одлуку, загазио по мосту и за трен ока био је на другој страни. Али у истом тренутку када је Момчило стао на чврсто тле друге обале, мост се са страховитом ломљавом и треском срушио и био понет снажном водом реке. Сада се тек Момчило престравио и угледао у каквој се опасности непромишљено био изложио. Своје спасење доцније је приписивао моћи Провиђења и стога му је искрено био захвалан. Са уписом у четврти разред гимназије, Момчило опет прелази на сталан боравак

у Чачак. У Чачку ће он свршити шест разреда гимназије. У том времену Момчило мења своје станодавце. Прво време становаће код једног веома доброћудног попа који запажа Момчилову даровитост и, у разговору са Момчиловим рођацима, прориче Момчилу будућност великог човека. Мало касније настањује се код друге сестре од стрица и зета, богатог и веома занимљивог маловарошког трговца. Ове нове атмосфере у животу породица Момчилових нових станодаваца богатиће искуство Момчилово, ширити његова сазнања о правом животу људи и у души његовој гомилати онај материјал из кога ће Момчило веома успешно замесити своје књижевно тесто. Момчило сада неуморно вежба свирање на виолини и у флауту, два инструмента која је нарочито волео и на којима је још зарана отпочео обуку свирања. Отац Момчилов, у кога је било толико љубави за музику, стално настојава на солидном музичком образовању Момчилову. А и у Момчила је за музику било не мале љубави и преданости. Свирање у флауту учио је са страшћу правога виртуоза, тој својој љубави према флаути остаће одан до краја иако ће касније свирати доста озбиљно и друге инструменте. Свирком флауте допуњавао је нарочито радње својих драма на местима где згушеност разнородних акција онемогућава реч, а расплети су могућни само у муклом мистичном распредању. Свирка флауте тада је дозивала, готово магично, удар за дрешење чвора тешких људских спутаности. У петом и шестом разреду Момчило има већ репутацију доброг свирача. Његовој популарности међу школским друговима то много доприноси. А и иначе Момчило се истиче у школском животу. Он је међу првим ђацима Чачанске гимназије и има невероватно много смисла баш за егзактне науке: за математику понаособ. Он је проучева са пасијом готово. Његов тадашњи професор математике, сада директор једне београдске гимназије, увек жали што се Момчило није сасвим предао студијама из математике, држећи да би Момчило био сјајан научник-математичар. Ова околност и склоност за математику

изгледаће чудна ониме који Момчила помало као писца знају. Али не и онима који су ушли у оне фине сразмерности његова стила. Момчило се све до краја живота, када му је време то допуштало, враћао математици и за њу сачувао будно интересовање. Међу својим најближим пријатељима имао је два-три математичара од којих се један, универзитетски човек, може сматрати као један од најдуховитијих досадашњих тумача Момчилова дела. Његова млађа сестра, г-ђица Славка Настасијевић, сада професор математике, у многоме има да захвали утицају Момчиловом што је изабрала баш ову област науке за своје стручно образовање. У књижевној дружини Чачанске гимназије, Момчило већ тада заузима средишно место. Већ тада пише, и у дружини се истиче не само као писац, него и као глумац, певач, свирач и - композитор. Наиме, Момчило је тада, по казивању његових, компоновао неке соло ствари за флауту. Ово доба Момчилова живота је доба његовог пуног расцвета, полета и уметничког рађања. Прве пажње које је према себи осетио у својој ђачкој књижевној дружини свакако су му учиниле примамљивом славу уметника. Тада је он још био далеко од сазнања страшне горчине те славе, и похвале које је добијао биле су му подстицај за даљи рад и стварање. Пут писца Момчила Настасијевића почео је још ту у крилу књижевне дружине Чачанске гимназије. . . Половину седмог разреда учи Момчило у Крагујевцу, а почетком 1912. године прелази на довршење седмог разреда у Београд. Овде се уписује у Прву мушку гимназију. У њој ће јуна 1913, после свршеног осмог разреда, и матурирати. “

Деврња је биографију Момчилову писао још пре Другог светског рата, када су сећања на песника била жива – и у породици, и међу пријатељима.

ЧАЧАНИ У НАСТАСИЈЕВИЋЕВОЈ ПРОЗИ

Има ли трага Чачка и Чачана у делу Момчила Настасијевића? По свему судећи, има, и то у „Хроници моје вароши“, у којој је Горњи Милановац узведен до митског обрасца, и чији су становници, по Момчилу, несмајници и несмиреници, који би и полетели да им је крила. Несклони ждрању и пићу, они су метафизичари, опијени Тајном. Чачани су, изгледа, насликани у причи „Година“, оквирном тексту „Хронике“. Живе с оне стране воде („Преководци“) - Мораве, наравно. Дебели, срећни и антиметафизични. Ево их, у маларичном и устајалом месту: „Смеју нам се преко воде суседи (они што ако им за по цола не плива по ђувечу маст, не вреди ни почињати). - Зазјавате, веле, у облаке, па вам је и кров на кући ко капа на глави, све на'еро!.. . . Какви смо да смо, дебела браћо, тек да вам није нас, не бисте се умели ни чему насмејати. Све је тамо код њих у реду: варе им желуци на замерац; и по слојевима сланине, да се нешто човек престругати да као пањ, чисто би се избројало колико је коме година. Од потањег смо ми конца изаткани, и полетело би се да је крила. Нису нам од прејела насели вратови, да до у лонац једва досежемо погледом. И кад сте, божем, бивали по свету (одгега и патка до баре), бар да вам се о клompаве уши окачи, кад већ о тувљењу неком ни помена, ова мудра; товна је у Бога марва, у лој огрезао ко на поздраве у предвечерје благој не отпоздрави вести. Жабокречина им унаоколо, и устајала вода. Болештину тове. И што кроз ритове и врбаке, млаки мимо сунца, плазе неки задаси, то је она. На влагу им се увлачи у куће. За три лета пије живот, биљку од човека направи, бледу из мочвари. Навелико праве зелене ћасе. А ћумура већ напретек је, и да се разболи све живо. И бабе, нагнуте над болесником, сипају му на уво једини лек: „Па је вежи ликом, па је не дај ником. Па је вежи длаком, па је подај сваком!“

Иако су „грозни“ Чачани претворени у архетипске ликове људи земноумних, који не виде даље од носа и стомака, Момчило се с радошћу сећао својих младих година проведених у Чачку, у коме се песничково осећање света умногоме уобличио. О томе нам, како рекосмо, сведочи његов пријатељ, песник и књижевни критичар, Милутин Деврња, који је, скупа са Станиславом Винавером, уредио прво издање Настасијевићевих Сабраних дела (тзв. „Издање пријатеља“). Чачак и Момчило Настасијевић су се (што је права срећа!) срели на стваралачки начин, и тај сусрет има значење за све љубитеље књижевности: у овом граду је младовао човек који ће српску поезију повести новим, непознатим, али светлим путевима „свеца српског језика“, како га је звао Станислав Винавер.

О ПЕДАГОГИЈИ МОМЧИЛА НАСТАСИЈЕВИЋА

Аутор „Седам лирских кругова“, драма и приповедака, Момчило је био и човек изузетних људских врлина. Ко год га је знао, истицао је његову човечност и изражену моралност. Милутин Деврња, његов први, предратни биограф, наглашавао је песничково учитељство.

Радећи у школи, Настасијевић се надахњивао сусретима са „чистим и непоквареним младићима“ верујући да је с њима било могуће отпочети корачање „новим путевима културе“. Превазивши првобитно несналажање у општењу с младима, Настасијевић је постао њихов духовни руковођа и уобличитељ: „Поверавали су му се, Момчило је улазио у њихове немире, читао њихове књижевне покушаје, саветовао, бодрио и утапао се у готове све појаве њихова живота“. Његови ђаци били су трајно обележени Настасијевићевом педагошком мудрошћу, носећи собом „живо културно градиво“.

Када је у „Речима из осаме“ тврдио како „бездетан“ „гре на истину“, у пратњи својих „синова и кћери“, Настасијевић је био потпуно у праву: његови ђаци били су његова духовна деца, чији је лик као људских бића уобличио управо он.

Да Деврњине тезе о Момчилу као учитељу нису претеране, сведоче људи на које је он педагошки утицао, од којих су многи наставили његовим путем. Он је упливисао чак и на оне који нису били ђаци у одељењу коме је предавао. Рецимо, самоуки глумац Виктор Старчић, који је прешао пут од тунелског радника до професора Позоришне академије, каже: „Ако бих се стриктно придржавао питања ко ми је незаборавни професор, онда не бих могао да одговорим, јер сам више пута нагласио да сам аутодидакт. Нисам имао ту срећу, а можда обрнуто од среће, да седим у ђачкој клупи ма које школе, па ни глумачке. И ако већ говорим о неком професору, или бар о његовом синониму, онда би то био МОМЧИЛО НАСТАСИЈЕВИЋ, мој старији друг и пријатељ, иначе рано преминули наш књижевник.

Момчило ме је упућивао како у позориште тако и у литературу. У његовој режији сам први пут у аматерском позоришту у Горњем Милановцу одиграо своју прву улогу. После те улоге Момчило ме је храбрио па чак и сугерисао, да сам талентован и да бих могао да се посветим позоришту. За чудо, Момчило је о позоришту знао да ми каже већ тада много од онога што сам о самом позоришту сазнао доцније, кроз лично стечено искуство, или касније када су у позориште у којем сам се тада обрео дошли прави педагози. Чак ми је чудно звучало кад сам из уста тих позоришних стручњака слушао стручне напомене и упутства која сам већ давно пре тога чуо од човека који се није професионално бавио позориштем.

Када сам у Момчиловој режији претеривао у нечему, било у гесту или у говорној фактури, он је знао да ми каже да је то ачење, претеривање, смиривао ме је и говорио:

— Запамти, позоришна уметност је образац живота који се пројицира у теби самом, а ти треба да то предаш осталим. Значи, мораш бити — искрен!

Многе велике истине знао је да каже о позоришту и о животу уопште. Иако нисам имао учитеља или професора, Мочило Настасијевић био је, ипак, мој професор који ме је најбоље упутио у уметност. “

Светозар Бркић, песник и преводилац, у својим „Сећањима на Момчила Настасијевића“ истиче да је професор с њима највише разговарао, не испитујући их „класично“, „за оцену“, и да је у тим разговорима успевао да их ослободи сваке узгредности и свега сувишног. Настасијевићева мистагогија састојала се у помагању младом човеку да самог себе нађе („(. . .) човек суштине приводио нас је на изванредан начин суштини и посебности“, каже Бркић.) Нарочито пажљиво је анализирао ђачке писмене задатке, указујући, пре свега, на њихове језичке вредности (рецимо, истицао је стил Радомира Продановића, који ће трагично погинути приликом англоамеричког бомбардовања Београда на Ускрс 1944.) Упућивао их је у тајне народне културе, инсистирајући на томе да читају радове Тихомира Ђорђевића. Зналац пет европских језика, енглески је научио да би читао Шекспира и Поа у оригиналу. Говорио им је о Кавалкантеу и Дантеу, о Прусту, Фројду и Бергсону, а помињао им је још у оно време - и Џемса Џојса.

По Бркићу, његова личност је била уједињујућа: пре Другог светског рата, када су млади људи били често идеолошки супротстављени, разговор о Момчилу их је смиривао и ублажавао: „... све би се супротности некако расплињавале, ишчезавале и остајало би само осећање братства“, каже Бркић, додајући да су стихови песме „Речи из осаме“ о бездетности која има синове и кћери права истина о Момчилу и његовим ученицима.

Миливоје Ристић, у својим успоменама на наше ствараоце такође памти снажан утицај Момчилове личности

на ђачко окружење: „Постојала је нека велика морална снага у њему, његова мисао је стално ишла у дубину, и, увек сам имао утисак, приликом готово сваког сусрета, да Момчило саопштава нешто ново, иако се није изменио“.

И Ристић истиче да је Настасијевић пажљиво читао ђачке писмене задатке, и још смелије уочавао оригиналност у њима, не плашећи се да искаже своје мишљење. „Овај задатак је одличан не само за малу матуру, него би слободно могао да иде и на велику“, умео је да каже.

Код њега није било суве прагматике и учења напамет, него је Момчило од ђака захтевао да мисле и да то саопштавају. Имао је „отвореност и љубав за та мала бића која се зову ђаци“. Они су за разлику од других професора, склоних да их ниподаштавају, код Момчила осећали пажњу и поштовање, па су волели његов предмет: „(. . .) данас кад бацим поглед на гимназију, најсветлија личност, најбоља, најпапетнија, чини ми се Момчило“, каже Ристић.

А трагично преминули Радомир Продановић писао је, у свом тексту „Од пролећа до пролећа са Момчилом Настасијевићем“ („Светосавље“,), да хита да из себе „излије“ оно најлепше што је остало у свим ученицима Настасијевићевим, јер су они били његови другови, а он - њихов брат и професор.

Његов улазак у учионицу Продановић описује као својеврсну епифанију: уношење светлости које су се „играле“ напољу. Учио их је да траже себе и да превазилазе себе, да сазревају, али без журбе и промашаја. Био је кадар да их преко препрека преноси на рамену.

Деврња је, у свом некрологу, о Момчилу, писао: „Када је умирао, Момчило Настасијевић је имао визију коју је присутнима, сестри и брату, казивао својом незаборавном новелистичком вештином: ‘Видим бескрајна зелена поља и несагледљиве цветне ливаде’. Момчило Настасијевић

је ушао у смрт као у очекивано царство радости. И нико од умрлих из наших дана није могао ту промену једног облика живота у други дочекати са таквом праведничком спремношћу и смиреношћу. Читавог свог века он се залагао за бољи, спиритуалнији начин људског живота. И мукотрпно је, несазнано и невиђено од многих, спроводио у свом личном случају тежак подвижнички експеримент који је требало да уроди само јединим резултатом: савлађивањем примарног људског квалитета, материје, духом. Целокупно своје уметничко дело zaloжио је за остварење ове велике замисли. Разданити ‘тамни вилајет’, обасјати мрачне поноре наше трагичне спутаности, преобратити злу судбину човека у подношљиву, дизати посусталима главу горе и указивати им да има још спаса, ако не овде а оно макар тамо ‘негде на звезди’. Његово лично осећање промашености свију нас овде на земљи ‘где нема руке да разреши чвор’ није било само литерарна фраза или став који људи од пера често данас у надмености заузимају. Настасијевић је савршено јасно знао, и то своје сазнање на сваком месту је подвлачио, да се проблем човека и његове временске егзистенције не сме сводити на меру најмање достојну човековог назначења у оном кратковеком странствовању“.

Поука за нас, данас и овде.

БРАНКО В. РАДИЧЕВИЋ, СУНЧАНА МЕРА ЗАВИЧАЈА

Овако пише у званичној биографији: „Бранко В. Радичевић рођен је у 14. маја 1925. године у Чачку, у грађанској породици трговца Велимира и његове супруге Косаре. Прве приче чуо је од мајке, а прве стихове од оца Велимира који је волео Вука Караџића и српске епске песме. Учитељ му је био Драгослав Урошевић, са којим ће касније, као шеснаестогодишњак, делити ћелију у чачанском затвору. Уписао је Гимназију у Чачку и почео да пише прве стихове, а као гимназијалца са Дисовом поезијом га упознаје чачански песник Драгољуб Лека Обућина. С почетком Другог светског рата Бранково школовање је било прекинуто. Током рата био је ухапшен као партизански курир и из чачанског затвора одведен је у логор у Смедеревску Паланку који је служио за тзв. „преваспитавање омладине“. По повратку из логора наставио је школовање у чачанској Гимназији. У Чачку је 1945. године објавио и своју прву књигу „Сутонски дани“. “

Да је иза себе оставио само појам „крајпуташ“ и књигу „Плава линија живота“ (о нашим сеоским споменицима), „Дисово пролеће“ (он је утемељио манифестацију) и Драгачевски сабор трубача, било би доста.

О његовом завичајном културотворству историчар Милош Тимотијевић пише: „Радичевић је имао и одлучујући утицај на програм и садржај првог Сабора, као

и целе манифестације која је заживела, коју је и крстио именом „Велики (народни) сабор 'Са Овчара и Каблара'“. Поред такмичења сеоских трубача, приказивале су се и старе песме и игре, ношње и радиност (преслице, ткања, разне рукотворине), као и такмичења у традиционалним физичким надметањима мушкараца (рвање, гађање „свадбарске јабуке“).

По много чему личност и уметничко стваралаштво Радичевића „обојили“ су Сабор посебним виђењем народног-сеоског културног наслеђа. У почетку свог стваралаштва Бранко В. Радичевић је био песник љубави, бахат и разметан, који је љубав доживљавао као крик из срца, глад тела, реч блиску греху. Убрзо је у поезију увео свет војника и сељака, „ратничке добоше“, „дугачке колоне пешадије“, „војничку трубу над одром“. У својим песмама призивао је јунаке из Првог светског рата, старе ратнике. „Боју за своје небо“ потражио је у темама које су у то време биле стављене под забрану. Био је боемска, инацијска личност, човек мрсне речи, пргав и страсан. Када су се ослонци за модерну песничку реч тражили у туђим искуствима и на туђим изворима, посегао је за говором народа, ископао је реч на родном прагу. Бранко је певао о земљи, о жени, о војнику; о српском човеку, ратнику, посленику; стварајући сопствену, личну, велику химну српском сељаку. Бавио се сакупљањем народних речи и израза, а сам је смислио реч крајпуташ-споменик са празним гробом за војника који је негде у даљини погинуо и незнано где сахрањен. Тема ратовања, војника и војничких љубави, „војникуша“ и капетана постала је препознатљив симбол његове поезије, филозофски став. Он је историјску традицију поетски и еротски протумачио и изградио чудесну, хуморно-метафизичку симболику „вечите пешадије“, као синтезу националног искуства, животне филозофије и најсубјективније поетике. Бранко В. Радичевић је Сабор видео као велику српску гозбу, ратарску, сељачку, у шајкачама и опанцима, у зубунима и антеријама. „Српски,

отмено и свечано. Свадбарски. У инат...Као огледало у коме ћемо се огледнути онакви какви смо“. “

Гимназију је волео и посећивао, и говорио о њеној стодесетогодишњици 1987.

Иако је из ње два пута искључиван – једном због несташлука, каже, други пут као комуниста.

А песничко име му је спасило главу: „Захваљивао сам духовној рођенданској досетки своје мајке, једног окупацијског априла, када су ме под тешком стражом извели пред преки немачки суд. Имао сам шеснаест година и дугачку, затворску косу.

Немачки командант, риђи, подбули Прус, није много премишљао. Пред њим је стајао последњи курир народног хероја Ратка Митровића. То је писало у достави, потказивачкој. И рекао је: Шта ту има да се мисли!

Изгледало је — нема спаса! Ниоткуда помоћи! И баш када су тонуле лађе спасења, устао је неки млад човек и рекао, узбуђено:

— Песник!

Необично је одјекнула та реч у усијаној атмосфери смрти. Реч која спасава.

У транспорту, који нас је подмукло носио на Бањицу, зачарано сам понављао:

— Песник!

И можда тада, први пут видовитије, написао сам урез за затворски зид:

„Мати моја, када би дошла међу зидине ове,

цела би ти се ћелија, као мајци, поклонила.

И остала би с нама. . .

— — — — —

Мати моја — и ти се никад не би покорила . . . “

Да. Тада сам био захвалан духовитој досетки своје мајке што ми надену заштитничко име. Рат га не уништи. Ватре га не спалише. Ни дим да му име промуклије изговори. Садевен од нежних нити, прозрачан од стихова, гази песник стазама смрти. Жив, бесмртан. “

Тако је Бранко са Фрушке горе постао Бранко В. са Овчара и Каблара. А 19. се прелио у 20. век српске поезије.

БРАНА ПЕТРОВИЋ, ГИМНАЗИЈА И СЕНКЕ У СЕЋАЊУ

БОРАЦ ПРОТИВ СМРТИ

Борба Бране Петровића против смрти и нестанка велика је борба српске поезије 20. века. Он није ушао, него је као комета улетео у поезију, попут Мајаковског из „Облака у панталонама“, који је, како рече во времја оно, „свет заглушио снагом свог гласа“ јер је „двадесетдогодишњак, лепотан, свој“. Све је Петровић видео и осетио, свему је послао пољубац, над све се нагнуо и ка свему подигао поглед, и то је ковитлало, ковитлало, ковитлало, и сијало, сијало, сијало... Белина костура њему није била страшна, него смешна и живодајна – одатле је могао да никне цвет. Моћ говора спајала га је са Анријем Мишоом и Борисом Пастернаком. Љубав га је вукла за косу, а градилиште га мамило „пакленим терором пројеката и скица“.

Ипак, и смрт се јављала: „Љубећи ме, љубиш будућег мртваца“.

И дошла је смрт, али Бранина поезија је остала. Као и сећања на младост, чачанску и гимназијску,

Тај и такав, сећао се оног лепог. . .

СМЕ ЛИ СЕ ЗВОНИТИ У БЛИЗИНИ СУПА И ГИМНАЗИЈЕ?

Али не без сенки времена у коме је растао. Те сенке пале су на његов, пенушаво цинични, запис „Пресвета“, настао 1992, поводом осам векова Богородице Градачке.

Србија и Чачак ове јесени славе осам стогодишнина јодина постојања Пресвете Богородице Градачке и рада Чачка, од старе и велике славе Немањиха.

Кад оно средином маја сеђасмо код Такова Миле Мојсиловић, Милан Ђоковић, Пуриша Ђорђевић и сви остали, зазвонише звона Храма Пресвете Богородице Градачке. Пожалих се на несигалност сећања и своју заборавност (склероза ли је, који ли је ђаво?) – како се из младости, из гимназијских тамо неких појубљених дана, не сећам ове предивне и предлаге звоњаве светих звона. Све је ту, у крују: Оштина, Соколана, Архив, Музеј, СУП, Таково, Гимназија, све око светог храма, а звоњаве светих звона се не сећам. Да нисам, у то давно доба, био лув?

Миле Мојсило, најпирљезнији хроничар Чачка (Граца) и најоузданији зналац његове јавне и интимне историје, разди моје питање одговором да звона у то доба, ја и за дуго времена касније, нису звонила. Звона су била забрањена. Забрана, истина, није била шогална – моло се малчице зазвонити о важним празницима, рано зором, док у Оштину не приситину службеници и у СУП суовци (и у школу ђаци, народна узданица). Истина је да не постоји решење о забрани да звоне звона – нико шакво решење није уриличио и нико то шоме не улази у историју, али се та забрана, на одређен начин, сама по себи подразумевала. Нико није уложио протест зашто не звоне звона. Нико не би спрељао онога који би протестовао што не звоне звона, али нико није ни протестовао. Добро, тај који би протестовао зашто не звоне не би баш додио одликовање, али спрељан или

одешен свакако не би био. Па, ипак, нико није пројеситовао. Свака окупаторска забрана, свака немачка стројоси, и по цену јудљења лаве, буквално је пољувана, па и кроз масовне демонстрације, али против нејоситојеће забране да звона не звоне нико се није побунио. Једноставно, као да нико није ни чуо да звона не звоне. Као да смо, дубински ледано, добрано свикли на мале дрвене бојомоље по збојовима које о законима нису могле ни сањати. Молили смо се увек тајно и у тишини.

Пожалих се, даље, на свој тешики случај, како као ђак нисам ни оглазио у цркву. Ни по том тишању није јоситојала забрана. Држава и Црква биле су одвојене, а слобода веројсјовести законски зајаранјована. Јесте да је она професорска замлати најурена с јосла збој огласка у цркву (на Савиндан), јесте да је и она манјучина Кресојевић из истог разлога избачен из школе, али Забрана – о огласку у цркву, будимо пошвени према комунистима, није јоситојала.

Затим неко (дакле уз ракију) помену професора српске књижевности који је јоситрадао збој тамјана. С екскурзије по Грчкој (а утврђено је да се тај чова јродио и до Хиландара, што он није аргументовано јоврјао), наш ти је јрофа (дио је по јосјодин Борко Тодоровић) за неке своје јријашеље свештенике јрокриумчарио (јодвукао начелник СУП-а) – јриса јама тамјана. Ни мање ни више. Наравски да је ухваћен у том страшном недељу. Славно новинско јискарало јријомило је да страшни случај с нашим јрофом јперасте уске јрекршајне оквири и јосјане јредмет јишје јавној скандала, с врло тешиким јоследицама: јудљење јосла, јзмољена јензијца (валида), меланхолија, дејресија и оно Коначно. Треба рећи да ни тамјан, као сујстаница, није био забрањен нији је имао званични јрејман дроје, или не дај боже нечеј још јаснијеј, али била је, и јоред мале јотражње, велика несјанија овој аришкла. Тамјан дакле није био забрањен; али међушим. Као оно што девојци срећу квари.

Тако је по кад се састанемо, јонекад.

У добу кад нису звонила звона, кад је професор могао да остане без посла због одласка у цркву на Савиндан, кад је неки други професор био под паском због триста грама тамјана, Брана Петровић је ишао у Гимназију у Чачку.

КО МОЖЕ ДА ПАДНЕ НА ИСПИТУ ИЗ СВОГ ЈЕЗИКА?

Даница Оташевић је с њим правила интервју ратне 1999. године, објављен у „Дисовом пролећу“ године 2007. Сећао се славни Пајсије:

Гимназијски дани у Чачку одредили су, до дејтаља (или ми се јо само привиђа?) цео мој будући живот. Није јо било давно. Тачније, било је јо давно, али као да је било јуче. Идеализација усјомена, срамоти усјомене. Сад су сви професори били дивни, сви друјари величанствени. Треба мало сјећнути срце: међу професорима, било је и правих „целата“, полицајчина, ја и прикривених садиста. Али, на срећу, било их је много више међу онима који преју сећање. Међушим, школовање у целини, доживљавам као један перманентни страх, као једно насиље. Да ми се понуди избор: или поново Велика маџура или јодина дана родије, изабрао бих родију. Сви „јавни“ предмети: српски, математика, физика, хемија, историја (јлус српани језик) јолајали су се за један дан. Професори, у комисијском расјореду, седе, а маџуранти се смењују. Само чујеш: Н. Н. ОБОРЕН из српској, а јо значи на јодину дана (јорих од родије). Велика је јо срамота свеукујној српској школства која траје и до дана данашње: ја мојућности да српско дете, младић, будући српски војник, ПАДНЕ из српској. Поједностављено јо значи да јај млади Србин (будући српски војник, и ојац нових школаца, маџураната) не зна српски. Србин који не зна српски! Ко је у свеју јовероваји да у Срдији јостоји Србин који не зна српски? Кад? Кад бих ја знао енјлески (а учио сам ја јодина-

ма) као што сваки српски човек, и без учења, само по учењу живога зна српски, преводио бих Шекспира. Замислите тај аутентичан на интелектуалност, на унутрашње биће младог српског човека кад „оценили и проценили“ (комисијски) да он не зна свој мајерњи језик. Сваки човек на целом дојем свету зна свој мајерњи језик (и то је оно једино што поуздано, до перфекције, зна) само тај и тај српски омладинац не зна српски. Прошао је из математике, физике, хемије али ја је сачекало на српском. . . Кад бих сазнао да је неки млади човек „кажњен“ из разлога што није читао моје песме, без оклевања бих све дао, и песме. Зар писац пише да неко због њега падне на мајури? Не прозивам, разуме се, никога појединачно. Међу чачанским професорима из српског било је и оних који би ово што сад говорим могли разумети, али они су били у мањини, као да их није било. Наопакош свеукупно школског система у Србији, посебно од 1945. , учинила је своје. Уз солидно незнање ишла је и идеолошка искључивост, и страх. Страх који се преносио на све, од фамулуса и директора, до сваког ђака. То су, разуме се, биле године кад се животи одвијао и изван школе, али то је онај океан с почетка који нам све више измиче, свдећи се на зрнце песке, оној који из познатих разлога на њеке муке ставља шкоља.

Тако песник о својој школи. Без сентименталне идеализације, али са свешћу о њеном значају. И у свом и у другим животима.

БРАНА И БОРОВСКИ

Покојни професор математике у Гимназији, Љубомир Радивојевић Шаја, оставио је запис о песниковом сећању на Мишу Боровског, чувеног русисту, који је плакао рецитујући Пушкина, и на основу чијег плача је ученик Петровић закључио да је Пушкин нешто велико: „Био сам већ апсолвент кад је пред мене, код хотела 'Москва' у Београду, бануо завичајац, касније пријатељ и велики српски песник

Бранислав Петровић Пајсије, који беше тек дошао на студије у престоницу. На сусрету смо се подсетили наше Гимназије и професора, па он поче причу о Боровском, која иде овако: Једнога дана, професор Боровски ушао је у наше одељење погнуте главе, плачних очију. Отворио је дневник, записао час, али и даље плакао. Неки мој друг осмелио се да га упита зашто сузе рони, ко га је увредио? Боровски кроз плач одговори: 'Ноћас су ми убрали црну ружу'. Ћак узврати: 'Зар сте ви због једне руже толико жалосни?'. А Боровски вели: 'Не плачем ја за црном ружом, већ за оним који се усудио да је убере'. Брана ми је ту рекао да је на основу тог догађаја написао песму. “

Која је, овако или онако, целог живота одјекивала у Пајсију, ћаку Гимназије у Чачку.

И одјекиваће у ходницима наше школе док год је буде.

АЛЕКСАНДАР РИСТОВИЋ, СИН
ПРОФЕСОРА ГИМНАЗИЈЕ, ЂАК И
ПРОФЕСОР ГИМНАЗИЈЕ - И САЊАЛИЦА,
ПРОБУЂЕНА У ПЕСМИ

Александар Ристовић био је и ђак и професор наше школе.

Текст Раше Попова насловљен, после Ристовиће-ве смрти, као „Одлазак великог песника“ топао је осврт на познанство са Ристовићем и присећање заједничких студентских дана. Из Поповљевог натписа сазнајемо да су Александра Ристовића колеге са студија сматрале новим Дисом, што због завичаја који је делио са славним песником, што због песама које је и сам писао.

На роман *Трчећи њод грвећем* подсетио је у свом тексту „Чачак у прози Александра Ристовића“ Милован Миња Урошевић (такође професор наше школе) 1985. године у чачанском *Грациу*. Покушавајући да у Ристовићевом роману наслути неке конкретне чачанске топониме, Урошевић је подвукао и дечју перспективу романа, као и моменте рађања сексуалности.

Његов школски друг, професор Гимназије у пензији, Предраг О. Ђурчић је писао о Ристовићу: „Тај свет из кога је кренуо у неиспитане путеве тајанства поезије била је једна, за мене и дан-данас, надстварна соба у стану породице Ристовић. (Господин Ристо Ристовић, угледни професор Гимназије у Чачку, био је један од оних ретких људи наше паланке – када је у њој владао Бог Роштиљ – који је читао Дисову поезију). Та соба препуна књига изгледала ми је величанственије од сваке библиотеке. Ето једног од разлога,

ето једног места да се стварају сањалице. Ту ће бити започето писање песама-романа детињства.

Сада, када по ко зна који пут преживљавам поезију свога пријатеља, другачије видим заливање цвећа, послушкујем звук звона, чујем шум воде из ујаковог бунара; тражим кућног духа на чијим танким прстима светле јаркоцрвени нокти.

Знам – Александар је већ био песник и више од песника: био је сањалица. Просто је невероватно колико је умео да најобичнији тренутак сачува у сећању на тај начин што га је претворио у лепоту већу и од саме поезије. Умео је да величанствено сачува своје успомене:

„Ветар који је откинуо лишће

лепи га уз прозор

враћа нашим успоменама.“

За Александра је то највеће богатство које мора вечно да траје, и то лепотом коју може да створи, нека ми буде опроштено да будем личан, само песник таквог сензибилитета какав је он био. Присутности у поезији нисам био свестан док нисам прочитао песме „Вешала“, „Пријемни испит“, „Отац мог друга“. Те песме су чувари нашег детињства; оне су нас у том зачараном свету чиниле сањалицама, и не знам да ли треба да му опростим, ја то смело говорим у своје име, у име наше генерације, што је снажно утицао да нас као сањалице гони да „трчећи под дрвећем“, „лаки као перо“, увек тражимо „сунце једне сезоне“.

То је било време рађања Александрове поезије, а писање је почело у вишим разредима гимназије, у времену када смо обукли дугачке панталоне. На састанку литерарне секције „објавио“ се први пут читајући приповетку „Дечаци“. Да ли је већ тада постојала визија каснијих збирки „Трчећи под дрвећем“ и „Писма сањалици“? Знали смо да је та приповетка песма. Дакле, у гимназији је почело стваралаштво Александра Ристовића. Незаборавни остају разговори о поезији, уметности, у соби с књигама породице

Ристовић. За школске другове то је био прави књижевни клуб где при расправама Александар до изгарања уноси такав дух да се губило осећање стварности. Тај период није био ништа друго до зрење његове поезије. Касније сам у свакој његовој песми препознавао искрице тих младалачких сновиђења прераслих у зрелост песничких доживљаја који су тако трансформисани постали вечно трајање.

Ослобођен је полагања вишег течајног испита (популарно названог велика матура) и кренуо на студије у Београд. Наравно, на студије књижевности. Тада ће себе и званично прогласити песником, а ми смо га грдили што је на поштанском сандучету у Добрачиној улици где је становао, реч *песник* написао великим словом. “

Тако Предраг Обрадов Ђурчић.

РИСТОВИЋ О РАДИЧЕВИЋУ

У својим успоменама на мајку, Александар Ристовић се сећао да је, кад је имао једанаест година, једну свеску попунио песмама, па је мајка била поносна и свима је показивала: „Једном сам ишао кроз град са мајком. Поред нас је прошао младић, који је својом појавом скретао пажњу пролазника. Имао је некако замишље израз на лицу, ходао је лаганим корацима, носио је дугу косу. Мајка ми је рекла да је то песник Бранко Радичевић, а кад сам је зачуђено погледао, додала је да то није онај на кога мислим, тај је давно умро, него је то Бранко В. Радичевић звани Мачиста. На једанаестогодишњег дечака који и сам пише песме његов изглед оставио је дубок утисак“.

Касније, када је изашла Радичевићева збирка песама „Божја крчма“ (1965. године), Ристовић се огласио надахнутом речју, која и данас непомерно стоји: „Чини нам се да нико тако аутентично није изразио, у савременој прошлости, оно што бисмо назвали осећањем прошлости

Србије, једног одређеног краја, чије трагове чувају и данас нека пртена кошуља, нека дуња, сачувани копоран, опанци и свирала. /.../Тај језик, грађен на принципима народног осећања за боју, семантику и стварност, одзвања у уху бришући године као тренутке и моћ његова не престаје да нас води – као прачувен и прастар цвркулт неке птице што је цвркултала Радовану и Вукашину, и Станији и Сави, док су орали, копали, знојили се и волели – ка оном месту где се чула пренапрегнута јер је одвећ узбудљива имагинарност предмета која их изазива. Језик тела, реч којом оно говори дајући се не само Богу, цркви и кмету, него и вочићима, чија је снага славна и добија историјске размере као магарад у Светом писму, и земљи од које су начињени ови људи што ће у њу лећи тако мирно, жално, платонкаратајевски, као житоносци, копачи и србобраничи“.

Радичевић и Ристовић, тако различити песници, чули су се и разумели. И трајна су баштина нашег краја и српског језика – свечудесника.

ЈЕДНА УЧИТЕЉСКА

А на нама, учитељима, јесте да завршимо песмом Аце Ристовића.

Питања за оног који није овде

У којем правцу ћеш отићи ти, учитељу,
када школа буде затворена и ученици се разбеже
по околним брежуљцима,
када послужитељ скине бакарно звоно са
довратка и окрене се другоме послу?

Видим те где седиш у сеоској крчми и пијеш
танко вино
са ћопавим свирачем и са сељанком која пуши на
лулу
док су прозором уоквирени летње небо, поље и
жито повијено на једну страну.

Видим те у кући твоје матере која лежи у
дрвеном кревету
држећи мали молитвеник у руци и шапућући ти
на ухо
оно што ти је морала рећи пре нег јој душа
утекне кроз рупицу на завеси.

Видим те у школској згради где идеш из једне
празне собе у другу
и чујем оно што говориш са самим собом док
вече
везује танке нити између предмета различитих
облика и неједнаке величине.

У којем правцу ћеш отићи ти, учитељу,
сав иметак носећи у једном џепу и наизуст
знајући оно што ти ваља чинити,
не нашав ни једног сапутника, него су ти за
петама овца и јагње.

ЗАВИЧАЈНИ ЗАМАХ: ВЕЧИТИ ГИМНАЗИЈАЛАЦ РАНКО СИМОВИЋ

КО ЈЕ БИО РАНКО СИМОВИЋ?

Ранко Симовић, песник из читанки, рођен је 1932. године у Трнави од Чачка. Гимназију је учио непосредно после Другог светског рата, када је било и тешко и лепо – тешко због последица рата и наметања идеолошких културних образаца, а лепо због снаге младости и спремности да се земља гради поново. Завршио је Правни факултет у Београду. Бавио се истраживачким радом у области образовно-правног система и одбранио докторску тезу. Оставио нам је, отишавши, поезију за одрасле и децу, кратке приче, телевизијске сценарије, приручнике и уџбенике, књиге и часописе које је уредио. Био је заступљен у многим антологијама, у лектири, читанкама и зборницима. Превођен је на више језика, добитник награда за поезију, приче и сценарио. Гимназији у којој је учио посветио је чак три књиге: „Оно време кружока“, која се бави литерарном дружином Гимназије непосредно после рата, „После шездесет година“ (о сопственој генерацији гимназијалаца), али и причу о Нади Арсенијевић, једној од највиђенијих професорки чачанске „велике школе“ у току читавог 20. века.

ЈЕДНО ДЕТИЊСТВО

У интервјуу који је за часопис „Гимназион“ дао колеги-ници Александри Мишић, Симовић је о свом детињству говорио: „Моје детињство, проведено у селу Трнава недалеко од Чачка, где сам завршио и четири разреда основне школе, било је, по природи околности, веома динамично. У селу, деца и нису имала неко неограничено слободно време. Њихов живот био је испреплитан пословима, дружења је било углавном у школи са вршњацима и на путу до ње. Неосетно, кроз игру али и корисне послове, стицали смо многа искуства и разноврсна знања, значајна за цео живот. У детињству је и мојој машти било „широко поље“. Ипак, помало ограничено дометом информисаности јер је и машта-надградња. У кући нисмо имали књига, осим неких годишњих календара, проширених прилозима пригодних прича и песама (била су то сјајна издања!). Старији, у мом случају нарочито бака Анђелија, очева мајка, умели су дивно да причају приче и да рецитују, попевајући, народне епске песме. Први писци које сам читао, неуморно, били су српски реалисти, а не писци за децу, осим, не знам откуд ми беше, Хектор Мало „Породица“. Ваљда сам зато, што у детињству нисам имао књига за читање, касније много књига куповао и набављао, па их сада имам око 8000 примерака, у свим просторијама куће.“

Сви ми, како рече писац „Малог принца“, потичемо из детињства.

ВЕЧНИ ЋАК ГИМНАЗИЈЕ

Симовић је био велики заточник родне Трнавe и велики, вечни ћак чачанске Гимназије, о чијој литерарној дружини после рата је оставио драгоцену књигу „Оно време кружока“. У време док су још одвојено функционисали

мушка и женска Гимназија, једини тренуци заједничких сусрета су били у оквиру литерарне секције. Било је то доба када су, сложено и снажно, наступали будући великани српске књижевности и културе: Александар Ристовић, Драган Шушић, Лале Јовановић, Владан Василијевић. Никола Нико Стојић, Радомир Рубаковић Рубак, Радојко Николић, Миодраг Јаћимовић, Томица Поповић били су чланови ове ђачке дружине. Прве песме у оквиру литерарног кружока Гимназије стварао је и Бранислав Петровић Пајсије.

Симовић је, у својој књизи, описао и велике идеолошке притиске комунистичке власти ка „глајхшалтовању“ омладине, која се опирала и није хтела да преда своје слободе у замену за утопијске магле. Професори су стајали на страни својих ђака.

СВЕДОЧИ ПРОФЕСОР ЂУРЧИЋ

Још један узвишени носилац духа Гимназије у Чачку, Предраг О. Ђурчић, школски друг Симовићев, о књизи „Оно време кружока“, пише: „Учионица где су одржавани литерарни састанци (данас бр. 10) била је премала да прими све заинтересоване. Треба само да погледамо индекс имена Симовићеве књиге, па ћемо се уверити у то шта су ти састанци значили за богатство у литерарном животу ученика наше школе. Те вечери су биле, у неку руку, промоција будућих писаца, што је убрзо нашло потврду у *Новом средњошколцу* (штета што такав лист данас не постоји). Ранко Симовић је итекако имао слуха за све то, мада су, нажалост, многи песнички кораци из тог времена заустављени.

Књига *Оно време кружока* на изузетан начин бележи атмосферу на тим вечерима. Дискусија се често претварала у буру различитих мишљења. Пламтеле су искре нових идеја, осуђивано је оно што није сматрано вредним. Тон тим састанцима давали су својом бриљантном говорном културом Срећко Станић Питагора, Јован Јово Шекељић,

Јелена Јаковљева, Владан Василијевић, Александар Лале Јовановић.

Међутим, те вечери, како је с много тоpline бележио Ранко Симовић, имале су и још један леп, емотиван доживљај осим, наравно, бурног литерарног. Ти скупови били су ретка могућност да на њима заједно буду ученици Женске и Мушке гимназије (како то анахроно звучи данашњим генерацијама ученика).

Био би грех не поменути с каквим пијететом Ранко Симовић бележи утиске о професорима који су помагали и улепшавали рад литерарних кружока. То се пре свега односи на Наду Арсенијевић, Миодрага Мика Јованчевића и Милорада Најдановића Најдана.

Савременик сам свих ових збивања па сам се помало плашио да их дух времена (што је, донекле, и природно) није мало улепшао, али тврдим да је у овој књизи истина о људима и догађајима потпуно сачувана. Ништа није пропуштено да се забележи, све је дивно у њој записано. “

Тако каже Предраг О. Ћурчић.

ГИМНАЗИЈА ГА ЈЕ ВОЛЕЛА

Гимназија је волела и поштовала свог Ранка Симовића. Тако је својевремено колегиница Александра Мишић одржала предавање о његовој љубавној поезији, истичући: „Бранко Миљковић је једном рекао „Бар пола светске поезије написано је зато што неко није имао храбрости да некеме изјави љубав.“ Данас, у овом отуђеном веку, није анахронизам Ранковим стиховима изјавити љубав. Они су толико леви и свежи да њима можемо задивити свакога ко у себи носи бар мало тананог осећаја за лепоту која, како рече Достојевски, дефинитивно мора спасити свет. Зато хвала Ранку Симовићу на дивном напору да и свет и нас саме, учини лепшим и бољим.“

Племенити напор никад не остаје без племенитих
исхода.

Покојник је у то веровао.

ЗАВЕШТАЊА ЈЕДНОГ ГИМНАЗИЈАЛЦА

Ранко Симовић је 2012. године говорио шта је његово кад је Гимназија у питању: то је, вели Симовић, „моје поштовање према тој школи, моје усхићење и поштовање према многим њеним професорима (а с више њих сам касније постао и пријатељ), моја везаност за Гимназију, поред које, кад год сам пролазио с неким, макар и стоти пут, нисам одолео да гласно не кажем: „Ово је моја школа“, или „Ово је моја Гимназија“.

Основне школе завршавали смо у разним местима, сеоским и по варошицама, али нас је многе с тих и других простора окупила чачанска Гимназија, објединила и продубила наше васпитање, удахнула знање и вредносни систем, дала основу за даљи живот, за човекољубље, за пријатељство и студије, за љубав и узлет у небо највиших емоција, за највише људске и радне вредности. “

Хвала нашем вечном ђаку, Ранку Симовићу. Гимназија ће га памтити.

КАШЧЕЈ БЕСМЕРТНИ: ПОРТРЕТ ЈЕДНОГ ПРОФЕСОРА МАТЕМАТИКЕ

О, НИЈЕ МРТВО НИМАЛО

„Све што је икад имало/ живот, до уре удесне,/ о, није мртво нимало, / бар неке ноћи чудесне“. Тако је певао Стеван Раичковић. И по том начелу насликао је вербални портрет свог професора математике Раденка Ковачевића Кашчеја лекар др Владан Д. Јовановић, песник и прозаиста из Чачка, у својој књизи „Учионица број тридесет шест/ Приче из чачанске Гимназије“, која је ове, 2021, изашла у издању аутора.

Било је то доба о коме Јовановић каже: „Осим униформисаности, ђаци су морали бити скроз пристojно одевени, уредно подшишани (старији и редовно обријани) и у сваком другом погледу сређени“. И било је то доба радничког самоуправљања и „школовања уз рад“, када је гимназијски портир Гојко завршио Вишу комерцијалну у Суботици, а Кашчеј му предложио да заврши и Правни факултет.

ЕКСЦЕНТРИЧНИ ИДЕАЛИСТА

Професор Ковачевић је био смеђокос, кошчат, мало рошав, јак и ексцентричан у показивању своје снаге: „Тамнија кошуља, загасито одело, и, поврх свега, плавкасти милиционарски мантил. (. . .) Ексцентричност је показивао на крајње необичне начине. Или, једини је у колективу, уз професора

физике Ратомира Ћосића, могао да се на рукама попење уз степенице из приземља на први спрат“.

Припадао је идеалистима комунизма, који су се ругали ономе што се звало „социјалистичка стварност“. Дуго је студирао, извесно време радио у милицији, и презирао „социјалистичку господу“. Кравату је звао „крафата“, управо да би се подсмехнуо уштогљеној умишљености. Брат Благоје му је пао првоборачки, у рату за светлију будућност, па је, како каже Јовановић, „Кашчеј, осим на Тита, смео да лаје на све у Општини и Општинском комитету“. Једноме се подсмевао: „Учланио се у петак у партију како би могли у понедељак да га поставе за директора!“

Било је то доба када је Влада Булатовић Виб написао афоризам: „Дивна Вам је бунда. Кога сте одрали?“ Кашчеј је својим ђацима причао: „Пре неки дан, једна госпођа, која има бунду скупљу од мог намештаја, питала ме је: „Кад ћете ви држати допунску наставу? Морам то да знам, јер треба кћерци да уплатим зимовање на Тари“. „Ми уопште нећемо држати допунску наставу“, одговорих јој. “

Налазио је мане и бечком клавиру, знамењу отмености, тврдећи да он има руски клавира, који мора да унесе преко терасе, да би га видели комшије.

Пореклом, како је сам говорио, „из древног града Љубића“, разочаран у титоизам, „црвени русофил“, бранио је ћирилицу, био против страних (звао их је „страначким“) речи, дивио се кустосу Вуковог музеја у Тршићу који је умео да прича без туђица. На Јереминдан, дан вашара у свом „древном граду“, запевао би, тихо, у учioniци: „Иде Миле и тарабе броји, изашла би, ал` не смем од моји`“. Свакога дана, после школе, посећивао је мајку и сестру, одан породици баш онако како смо сви некад били одани својима.

МЕЂУ КОЛЕГАМА И ЋАЦИМА

Према колегама је умео да буде и благ и заједљив. Тако је професорски историје, Љиљи Поповић званој Креја, говорио: „Крејо, што ти узимаш креду кад полазиш на час? Је л` да црташ на табли како су Јужни Словени сисали трску кад су прелазили Дунав?“ Оливеру Несторовић, професорку биологије, звао је „Неца, стара учитељка“, математичарку Олгу Видојевић Сеја, а занесену сликарку, професорку ликовног, Босиљку Шипку – Госпођица Мотка. Када се једна бивша колегиница, такође професорка ликовног, јавила разгледницом из Београда, и пожелела својим дојучерашњим сатрудницима „срећно пролећно усхићење“, Кашчеј је ћацима иронично говорио да се баш он осећа пролећно усхићеним.

Што се ћака тиче, у она „сурова и непедагошка“ времена, Кашчеј им се обраћао непосредно, још у првом разреду Гимназије: „Одмах да се разумемо: ко неће да учи, мушкарци у милицију, нек` шетају од моста до рампе и натраг, а девојчице нек` иду у снајдерке!“ Тврдећи да су најважнији предмети математика, граматика и гимнастика, говорио је да професор зна за четири, а ученик за три; све задатке, и домаће и писмене, давао је из своје браон свеске, презирући збирке задатака: „Збирке су за „ветрину“, кад дође комшиница на кафу, да види лепу књигу“.

СУРОВ, А БЛАГ

Иако је имао две кћери, говорио је: „Највише што женско чељаде треба да постане је да буде учитељка!“ Кинђурење је строго критиковао. Мало наглашенија наруквица изазивала је овакав коментар: „Извините, у којој кафани ви певате? Где вечерас наступате?“

Мушко ћачко мангупирање је пресецао у корену: „Идите, марш напоље! Код мене не пролазе ти београдски, мангупски фазони!“

Дешавало је се да оцену, због разрокости, не упише Јовановићу него Јованићу, да на истом часу (ретко, додуше) истом ђаку да и петицу и кеца, али и да запише два кеца одједном, да не би дозволио да га „притискају“ да попусти нечијем сину или кћери: „Да домаћице на седници одељењског већа не затраже да заведем тројницу!“ Повремено би уздахнуо: „Јој, мој Бого, што ме казни овако слабим ђацима?“

Кад прозива, игра вербалну игру зеленилом школске табле: „Каубоју, каман на твоју зелену прерију!“

Кад оцени, смисли песмицу: „Слободане, слободан си с моје стране!“

Ђачка имена изврће, од милоште: Светлана постаје „Сметлана“, а Милану пева: „Мој Милане, јау`ко са гране!“

Наравно, био је и милостив, на свој, „кошчати“ начин. Једна ученица је, да ли од страха, или услед ђачке сналажљивости, рекла да је пред одговарање ослепела, и он јој је дао двојку.

ШТА ЈЕ ОБЕСМРТИЛО ПРОФЕСОРА КАШЧЕЈА

Његов ђак, писац књиге „Учионица тридесет шест“, Владан Јовановић, уочио је да се Кашчеј, по одласку у пензију, гасио као свећа, разочаран у слом свих идеала у које је веровао као идеалистички сањар о свету без богатих и сиромашних. Владан Јовановић истиче да је „Кашчеј био некористољубив као какав светац. Примера ради, кад му је једно одељење, на крају четвртог разреда, у име захвалности као разредном старешини, купило скроман ручни сат, тај добронамерни поклон од ученика он није хтео да прими ни за живу главу. Годинама је, после Каловог одласка у пензију, тај сат – попут неке светиње – красио витрину наставничке зборнице у Гимназији“.

Професора Ковачевића прозвали су Кашчеј, по Кашчеју Бесмертном, цару чаробњака из руских бајки. Име је било

омаж његовом русофилству, и његовој кошчатој необичности. Бесмртност његовог лика чувају ђаци попут Владана Јовановића, а Гимназија и данас зна да су такви професори неизмисливи и незаменљиви, без обзира на безобзирну пропаганду робота и вештачке интелигенције као замену за живе људе који стоје пред одељењем и изводе своје чаролије - страшне и смешне, наивне и премудре.

НЕБОЈША НИНКОВИЋ О НОВЦУ У КЊИЖЕВНОСТИ

О АУТОРУ ЗНАЧАЈНОГ ДЕЛА

Доба професора социологије Небојше Нинковића било је доба идеолошки ригидно, доба револуције која је, на крају крајева, појела саму себе, али доба у коме се живело по основним стандардима нормалности, и у коме ни професори ни ђаци Гимназије у Чачку нису били овако поражени и понижени – професори морално и материјално, а ђаци чињеницом да њихове дипломе скоро ништа не значе.

У таквом времену, Небојша Нинковић је био вредни преносилац социолошких увида, сасвим заслужено цењен као човек одан свом позиву. Јер учитељство је позив и служба, а не пуко радно место.

Иако зналац, био је скроман и тих човек, који се отварао тек пред оним срећницима с којима се зближио и у часовима, никад пуке, него свагда интелектуално изазовне, боемије.

Својевремено, професор Небојша ме удостојио да ми повери свој дипломски рад (обима и квалитета нечијег магистеријума или доктората) о новцу у књижевности – од античких писаца, преко Шекспира и Балзака, до Бертолда Брехта. У питању је изврстан текст; улога новца, као великог душегупца човечанства, објашњена је из перспективе најбољих пера што их људски род имао, а по чијим делима се Нинковић кретао као истински интелектуалац и више него добар стилиста. Обећао сам му да ћемо његов рад штампати у библиотеци изабраних дела професора и ђака Гимназије. Послу се придружио мој вредни и радни колега Слобо-

дан Николић. Пара, као и увек, нисмо имали, и Нинковић то штампање није доживео. Међутим, надали смо се да ћемо успети у подухвату, као што смо успели да објавимо и књигу професора Бошка Ђаловића, и зборник сећања на Гимназију у прошлости.

Прави је час да заједно прелистамо студију покојног професора. Јер, новац као мера и провера свега опет тријумфује.

АНТИЧКА КЊИЖЕВНА СВЕДОЧЕЊА

Још је грчки мудрац Солон уочавао да новац има моћ да врлину претвара у порок. Говорио је: “Многи су неваљалци богаташи, а врлински људи пука сиротиња, али ја с њима нећу мењати своју врлину за њихово богатство, јер је врлина вечна, а благо људско сваког часа воли да пређе другоме“. Софокле у трагедији „Антигона“ као да гледа наше доба: “Јер горег зла од новца читав нема свет, / он градове ће срушити и разорити свуд/ и због њега многи човек напушта свој дом. / У новцу лежи разлог многих дела злих, / он учитељ је лош и људи честитих/ и казује им ниске лукавости пут/ и поступак у сваком чину безбожном“. И Рим је знао за ужасне последице тираније похлепе, која је завладала после доба Августа, цара који је стремио моралној обнови. Хорације је упозоравао да је јагма за богатством толико упропастила Римљане да су варвари постали часнији од њих. Гомилати злато, а бити без врлине, то је пораз за човека. Неморални богаташ је мало острво у мору мржње сиромаша. Јувенал у својим сатирама бива још оштрији: “Ако хоћеш данас да напредујеш, учини какав злочин, јер сад злочин доноси палате, богате ручкове, сребрнину, велика имања, а поштење се само речима хвали“. И још додаје да је „особито поквареност завладала откако се у Рим стекло богатство целог света, прљави и гадни новац“.

ШЕКСПИР О НОВЦУ

Генијалност Виљема Шекспира није могла да се не дотакне проклетства новца. Он је то проклетство осетио у свој његовој ругобности. Рецимо, у трагедији „Тимон Атињанин“, писац се бави судбином човека, негда богатог и угледног, окруженог лажно оданим пријатељима, који је изненада осиромашео, и кога су сви напустили.

Постајући презиратељ људи као слабих и кварежи склоних бића, Тимон оптужује злато: „А ово, то ће направити црно белим, ружно лепим, добро рђавим, а кукавичким оно што је храбро(. . .) Овај жути роб (злато, нап. В. Д.) створиће хаос од вере, давати благослов проклетима, учинити да се и сама бела губа обожава; уздићи лопове, дати им титуле, почаст и место на клупи Сената(. . .) Проклети праху, ти општа блуднице човечанства, што завађаш руље народа“.

МОЛИЈЕР И ЊЕГОВА ЕПОХА

У Молијерово време, Западну Европу захвата берзански менталитет и грозница шпекулисања. То је доба буржоаских друштвених реформи који стреме формално-правном ослобађању човека. Но, како каже Небојша Нинковић: „Немирна природа капиталистичког духа, у новом широком пространству које је створио капитализам, добија неслућене могућности деловања, али човека, кога политички ослобађа, баца у простор празне слободе, која у ствари не значи ништа, јер се пред њим као понор испречава сила економске зависности, на чијој ивици, попут жонглера на жици, покушава да се одржи. Стално је у страху и стрепњи, у грозничавој активности да се задржи на тој ивици и спасе понора економске пропасти“. Иако племство, тај остатак средњовековног схватања света, и даље покушава да доминира друштвом, владар апсолутне монархије пружа руку оном ко има новца – а то је буржоа.

Као лик из таквог доба, појављује се тврдица Харпагон, огољена људска природа лишена свега узвишеног, а због шкротости лишена чак и пуне биолошке егзистенције. Својим себичњачким аскетизмом он мучи читаву околину и најближима не да довољно да једу. Обузет је страхом и свуда види лопове који му се прикрадају. Он не сумња само у себе, а новац доживљава као своју „утробу“. Кад га покраду, каже да више не може да живи јер му је сав живоот био у дукатима.

ОНОРЕ ДЕ БАЛЗАК И СОЦИОЛОГИЈА НОВЦА

Оноре де Балзак у циклусу романа „Људска комедија“, који говори о Француској после револуције, такође се бавио новцем. Балзак уочава да новац нивелише разлике, и да мусви теже: племство да би и даље живело у раскоши, буржоазија да би га претворила у капитал, а радници да би опстали. Друштвени живот се динамизује, али и хаотизује, и лишава моралних оријентира. Долази до страшних друштвених разлика, које доводе до крајњих неправди. Балзаков јунак, криминалац Вотрен, у роману „Чича Горио“ истиче да се у Паризу хапсе ситни лопови, док крупни држе власт, и да криминалац може бити само онај ко иде пешке, док се оном у кочијама гледа кроз прсте. Обичан преступник весла на галији, док онај који је, лажним банкротом, уништио ко зна колико људских живота, добије само неколико месеци затвора. Балзаков књижевни лик, адвокат Дервил, говори о ужасима нечовештва на новцу заснованим: „Видео сам оца који је умро на тавану без пребијене паре, напуштен од две кћери којима је дао четрдесет хиљада ренте(. . .) видео сам мајке које пљачкају своју децу, мужеве који поткрадају своје жене(. . .) Не могу вам рећи шта сам све видео, јер сам видео злочине према којима је правда немоћна“. Бракови не почивају на љубави, него на голом интересу и принуди. Проституција буја. Више него икад, женско тело постаје

роба. Младићи из сиромашнијих кућа, да би стекли иметак и ушли у високо друштво, траже старије љубавнице које се у том друштву крећу. И интелектуални живот се продаје. Издавач Дорит је јасан: “Моја моћ и новинарски чланци које купим доносе ми 300 хиљада франака уместо тричавих 2000”. Интелектуалци постају најамни радници издавача и новинских кућа, а њихов дар, умност и знање су само роба. Новцем се све постиже и на суду. Жена пуковника Шабера не жели, због материјалног интереса, да призна да је то њен муж, и он мора судски да докаже свој идентитет. Пошто нема новца за процес доказивања, Шабер одустаје да се бори за своје право да буде човек, и постаје просјак, да би на крају, због просјачења, био ухапшен. Адвокату Дервилу је рекао: „Изненада сам оболео од једне болести – од одвратности према људском роду“. Балзаков богаташ Гопсек, с друге стране, о себи каже: „Довољно сам богат да могу да купим савест оних људи који покрећу министре, од њихових слугу до њихових наложница; није ли то Власт? Могу да имам најлепше жене и њихова најнежнија миловања, није ли то Задовољство? А зар Власт и Задовољство не сажимају сав наш друштвени поредак?“ За њега је „живот машина коју покреће новац“. Богаташи су постали нељуди; али су инкарнирана Моћ.

О свему овоме и много чему другом писао је у својој студији о новцу у књижевности покојни професор Гимназије у Чачку, Небојша Нинковић.

POST SCRIPTUM

Горњи текст се појавио у „Чачанском гласу“. А онда се, три сата после изласка „Гласа“ на трафике, у Гимназији појавио Нинковићев бивши ђак – господин Микан Стеванић. Понудио је да књигу технички припреми и штампа, без паре и динара, као своју задужбину, у спомен на професора. И ево књиге у рукама наших читалаца. И ево Нешиног гласа, оног, помало уњкавог, помало равничарски отегнутог, оног, свагда отменог, начитаног, зналачког гласа, благо ироничног и интелектуално песимистичног, који исходи са страница ове књиге и походи наш умни слух. Придружимо се свом професору на путовању ка тајни новца, једној од најмрачнијих тајни човекове палости. Нећемо се покајати.

О ЈЕДНОМ ВИТЕЗУ ПРОСВЕТНЕ СТРУКЕ: ЗАПИС О БОШКУ ЋАЛОВИЋУ

О ЋАЧКОЈ ПЕЦКАЛИЦИ

Када сам, давне 1994. године, почео да службујем у Гимназији, покојна мајка ми је стално говорила: „Немој у школу и кроз град да идеш шљампав. Угледај се на професора Ћаловића“. Он јој је, онако висок, достојанствен, елегантан, као да је пошао у позориште чак и кад иде на пијацу, изгледао као еталон професорске службе. И био је. Чак и кад смо се шалили на рачун његове „скоцканости“. Још као ђаци, у емисији „Пет минута петком“, коју смо ми, новинари – сарадници у ООУР мешовитих струка „Филип Филиповић“ (у доба усмереног, чак се ни реч школа није помињала, али смо сви знали да је тај ООУР у ствари Гимназија, и били јој одани), пуштајући професорима „жеље, честитке и поздраве“, нашем драгом Ћаловићу упутили хит Радета Јоровића: „Када прођем селом, мисле да сам Ален Делон, кад обучем јелек и опанке, затегнем се к`о директор банке“. И Јоровић и Ћаловић били су из Драгачева, па нам се уклапало. Пецнули смо га из љубави, како само ђаци умеју кад неког радосно примају у своје доживотно памћење.

КАКО ЈЕ УЗВРАЋАО

И он се, наравно, није љутио, јер је, између осталог, био мајстор величанствених професорских фраза – пецкалица. Рецимо, стих Миљковићеве Баладе, посвећене охридским

трубадурима, „Птицо, довешћу те до речи!“, користио је кад ђак не зна одговор на постављено питање, па ћути као заливен. Кад треба да оцењује, он цитира Љубивоја Ршумовића: „Имам колтове од сребра, / да избушим ваша ребра!“ Или Хамлета: „Свиреп ћу бити, неприродан не!“ Па се изненади незнањем: „Ене, рече књаз Милош!“ Повремено заколута очима да би нагласио колико је „страшан“. Дугокосој ученици која се чешља на часу, каже, онако маркантно ћелав: „Ти изазиваш!“, па је прозове да одговара. А ако ђак баш зна и уме да каже, вели му да је доживео „звездане часове“.

Он није предавао, он је плесао. Скрупулозно се спремао за сваки час, листао књиге и своје белешке, и онда, у учионици, био суверени господар простора, времена и ђачке пажње, наизуст казујући толике стихове, од Дантеа до Његоша, позивајући се на историју цивилизације, на философска дела, на изворе нечувене и лепоте неслућене (како је само казивао Рембоове „Самогласнике“ са њиховим звучним бојама!) Био је прави педагог, у буквалном значењу грчке речи – водио је нас, децу, за руку и показивао нам не седам, него сто седам, и не сто седам, него хиљаду седам светских и домаћих чуда литературе. Зато није необично да су многи његови ђаци постали професори књижевности. А био је, иако самосвестан, отмено скроман: „Ако вас и нисмо нечему научили, бар вас нисмо омели у развоју“, говорио је бившим ђацима кад га хвале.

ДОСТОЈАНСТВО ПРОСВЕТНЕ СТРУКЕ

У колективу је био угледан. Његова се реч на наставничком већу слушала с пажњом, а, као изврстан беседник, пленио је светосавским беседама 27. јануара, на школску славу. Писао је, јетка и убитачна, саопштења за наш синдикат, бранећи достојанство просветара чији су позив, и онда као и данас,

настојали да обесмисле. Рецимо: „Наш штрајк није само борба за опстанак, већ и борба за поштовање књиге из које наши ученици уче, а која је обезвређена, за вредност њихове дипломе, за њихово место у друштву, за њихову слободну личност, за њихову будућност. То многи родитељи, на жалост, не схватају. Да ли могу да се васпитавају и уче они који не стоје усправно, који су згажени, поцепани, одбачени? Уместо да им будемо обрасци, ми својим статусом, за које је крива Влада, одбијамо од књиге, од школе, од пута који је школа одувек градила.“

Витез своје струке, частан и честит, јасан и гласан кад треба рећи реч. Ону праву.

СЕОСКО ДЕТЕ

На први поглед крајње отворен, чувао је своје унутарје од туђег ока. Био је, на матурским вечерима, помало повучен и стидљив, говорећи да је „сеоско дете“.

Да, сеоско дете, дете славног Драгачева, син српског устаника, који је, за Краља и Отаџбину, пао на Краљеву 1941. године. Од оца као да је наследио ненаметљиву храброст да се буде доследан у ономе што јеси. У „вунена времена“, седамдесетих година 20. века, умало није остао без посла јер је ђацима причао о књижевним вредностима Светог Писма (ђаци су га тада и одбранили од идеолошких правоверника и брзогонитеља). А био је сеоско дете и зато што је волео своје родно село, и радио на њиви и ливади (ко се од нас, ђака, не сећа његових руку потамнелих од орахове љуске, кад се у јесен сабирају плодови?) Каткад је своје сеоско битисање правдао платом просветара. Али, наравно, био је то само изговор за трајну завичајност његовог духа, укореееног у тле колико и космополитског. Био је истински родољуб – управо завичајно. Волео је свој народ, жалио због његове трагичне судбине, учио ђаке да, упознавши великане

овог језика, и сами постану добри Срби (а то, увек и свагда, значи добри људи;као што је једна бака из Драгачева,за време рата, молила окупаторске паликуће: „Браћо Бугари, не палите нам куће, ако сте Срби!“)

СЈАЈ ПИСАНЕ РЕЧИ

Године 2014, колега Слободан Николић и ја приредили смо збирку текстова из Ђаловићеве оставштине: од припрема за часове, преко светосавских беседа, до песама. Човеку дође жао што је тако мало писао, јер је био обдарен како раскошном усменошћу, тако и лирском писменошћу. Књига „Птицо, довешћу те до речи“ и данас се, у тзв. пдф формату, може скинути са сајта наше школе, на радост свих којима је Бошко Ђаловић био професор.

Узимам књигу, читам и преписујем његове мудре речи.

О СВЕТОМ САВИ

Као и Хиландар, као и Жича, али сада изјаражен рукама Њејовој народа и означен Њејовим светим именом, он је још један знамен на јују од земље до неба, од јрозе ка јоезији, од јелена из рашких шума до јелена за којима и ми јтрајмо „друмовима изван дајума“, јер су у шумама оној светиа „јде царује чисти бели сјај“. Светиа јде се не умире.

О ШКОЛСКОМ ЧАСУ

Јер час се не завршава олашавањем школској звона. Не зативара се јтада ни наша мисао. Она се све време, окружена изазовима, ојтвара за НОВО. Затјо се час не завршава ни до краја школске јодине. Он се никад и не завршава.

О ЗНАЧАЈУ РЕЧИ

Оне моју биџи мудре и са брадом и младе и са ђачком кайом, моју биџи свеџе у одежди и са мирисом џамјана и са високом чашом у руци, моју биџи олујне са ѣрадом и смирене и нежне да лече и невидљиве ране, моју оџкриџи чуда џамноџ вилајеџа далеко у нама и луџаџи џо нашем џољу, моју да нас одбране и моју да нас заробе.

О СВЕТИМ РАТНИЦИМА СРБИЈЕ

Наши свеџи раџници, и џо је чудо ове земље, џодизали су сџоменике и својим неџријаџељима, џружали им руке са хлебом и сољу над земљом и џружали им руке оџрошџаја џод земљом. Заџо су освојили земљу и небо. Заџо су у нашим зеницама и кад их окренемо земљи и кад их окренемо небу. Наши свеџи раџници су, и џо је чудо ове земље, неџсмени сџворили џоезију, задивили свеџи и џом џобедили смрџи која се друџим оружјем и не може џобедиџи. Колико нас има, џолико је и свеџих раџника.

О ГИМНАЗИЈИ

Гимназија је у сџарих Грка била месџо ѣде су се неџовале веџџине џелесноџ веждања, а касније је џорасла до средишџа духовноџ живоџа младих. И ми смо, у знаку наше школе, „кочрачали џрема сеџи као своме циљу“ џим џуџем: од џелесноџ ка духовном. Сада јој се врађамо суџроџним џуџем, док нас време исушује и џросиџа, да џено звоно оџеџи зайева у нама и да Морава оџеџи зајубори у нама. Врађамо се од духовноџ ка џелесном, од ѣлаве ка џелу. Врађамо се да оно шџо је било оџеџи буде. Гимназија је куђа наше младосџи. Она је наша џрва џубав. Она је наша најлеџша реч. У џој смо сви на дроју. И они из клуџа и они иза катедри.

Драги професоре, памтимо Вас. И даље сте на броју са свима нама. И са онима из клупа и са онима иза катедри.

Ваш одани ђак, Владимир

САБОРАЦ У БОРБИ ЗА СМИСАО: ПОВОДОМ ДАРОВА ДУШКА МИЛОШЕВИЋА ГИМНАЗИЈИ У ЧАЧКУ

Душко Милошевић, архитекта, сликар и писац, рођен у Београду 1955. године, где се и школовао, како сам каже, јесте „Чачанин по убеђењу“, јер је пореклом из нашег краја, који доживљава као завичај свог детињства (а, како рече Достојевски, читав живот зависи од неколико лепих успомена из детињства). До сада је имао низ колективних и самосталних изложби, а аутор је и пет књига: „Мој речник чачанских појмова“ (2011), „Балканске ситнице“ (2013), „Муке по Радошу“ (2015), „Наш рођак Фејсо“ (2016) „Куле и градине“ (2018).

У његовој, прекрасно осликаној, књизи, „Куле и градине“, налази се прозни запис „БОШКУ ЂАЛОВИЋУ, професору српског језика чачанске Гимназије“. Не могу да препричам лепоту тог записа, па га нудим у целини: „Нисам вас знао, професоре. Јесмо живели у истом времену, али ви у Чачку, а ја Овде. И да сам живео у Чачку, опет се не бисмо срили, јер ја нисам хтео у Гимназију него само у Архитектонску техничку школу у Београду. Значи, опет не бих био у Чачку.

Али да смо некако ипак решили те животне заврзламе, па ја на крају сео у школску клупу преко пута вас, опет не бисте имали велике вајде од мене. Јер, у то доба ја сам био један обичан зврндов, који је знао и да заборави да прочита задату лектуру. А можда бих био и стално незадовољан јер, ипак, нисам уписао своју жељену Архитектонску.

Али, читам данас, а и одавно сам начуо, шта сте значили мојим драгим Чачанима којима сте предавали.

Ниједан није прескочио вашу строгост, наравно и правичност.

Чини ми се, из сваког од њих избија нека темељитост и прецизност у размишљању и изражавању, поштовање према језику сопственог народа, способност одвајања важног од мање важног.

Види се да су добро утренирани у тим мисаоним дисциплинама, да су свесни ко им је то усадио, да су захвални и да заувек воле свог тренера српског језика.

По први пут схватам и да вољени професор, може да буде знаменитост неког краја.

Све ме то нагони да и ја кренем ходницима чачанске Гимназије.

Осим еха корака и утихњујуће граје иза већ свих затвораних врата учионица, претпостављам да бих осетио и мирис чувеног „Лизола“ за уцакљивање терацо подова. Покуцао бих на врата једне учионице. Знам да ћете, драги професоре Бошко, бити унутра. Извинио бих се што касним нешто мање од пола века и замолио да, макар ванредно, одслушам један ваш час.

Пошто знам да би то од прве секунде била двосмерна, јака комуникација, избегао бих да ме нешто питате о Ани Карењиној, јер је ни до данас нисам прочитао.

Безобразно бих наметнуо да причамо о вашој и мојој Градини на Јелици, јер смо обојица маштали о том замрлом утврђењу. Или можда о вашем селу Зеоке, првим комшијама села Марковица, одакле је моја фамилија са очеве стране. Или би смо можда, само пробали вашу чувену ракију, коју сте правили од шљиве, по којој је, како сте говорили, само роса падала.

Мислим да не бисте били строги према мени. Прво због мојих година, па због поздрава које бих вам пренео од ваших некадашњих ђака, од Весне, Иване, Жика, Ђорђа. . . а и из радозналости да чујете тог маторог ђака који се дрзнуо да вас призове из вашег мира јеличких висина.

Али, мислим да не бисте били изненађени што је такав сусрет „са овијег и онијег страна“ могућ. У суштини, ви сте све време своје ђаке томе и учили, и за многе од њих били важна Кула у њиховом животу. “

Да, професор српског језика, Бошко Ђаловић, био је једна од кула многих живота.

И срећан сам што га, преко његових ђака, познају и они који га нису срели, попут луцидног Душка Милошевића.

Милошевић се, иначе, Гимназији „одужио“ дивним поклоном – низом драгоцених књига, које су припале нашој школској библиотеци. Послеје даровао и слике.

„Не верујем да ћу данас срести свеца, али ако сретнем племенитог човека, бићу задовољан“, говорио је Конфучије. Душко Милошевић, дародавац наше школе, спада међу такве.

УМЕТНИК – МОСТОГРАДИТЕЉ

Прави уметник је увек мостоградитељ. Архитекта, сликар и писац Душко Милошевић, придружени Чачанин и почасни гимназијалац, то је доказао поклањајући Гимназији своје цртеже овчарско – кабларских светиња и доказујући тиме да овај град има своју непорушиву вертикалу.

Где је вертикала, ту су и Милошевићеве насликане, а трајније од мермера, куле. Он нам је, уз обасјајне слике светиња, поклатио и четири акварел - куле. Дародавац каже: „У самом дну поставке је „Кула Чачана“, са нашим познатим људима, који су постигли значајне домете

у својим професијама. Поред осталих, ту је архитекта Михајло Митровић, режисер Пуриша Ђорђевић, песник Дис, народна сликарка Надежда Петровић, преко јунака из Првог српског устанка Танаска Рајића, закључно са српском, чачанском, кошаркашком легендом Радмилом Мишовићем. Иза скупине о манастирима, постављена је „Кула Србија“, у њеном доњем делу се види одакле је била инспирација. То је реплика једне старе фотографије наших Солунаца, међу којима су, поуздано знам, била двојица или тројица Чачана. Они су ту приказани као корен и темељ Србије, што заиста историјски гледано, може да се тврди за Чачак и Чачане. Следи „Тикалова кула“, посвећена нашем великом сликару Михајлу Ђоковићу Тикалу, Чачанину и, такође, ученику Гимназије. И на крају је „Радомирова кула“, посвећена Радомиру Михаиловићу Точку и његовом гитарском умећу. “

Мостови су успостављени. Гимназија се нашла у озрачју наших светиња и са вертикалом чачанских стваралаца – од уметности до спорта.

БЛАГОДАРНОСТ

Сви ми, који смо ђаковањем и учитељевањем везани за Гимназију у Чачку, благодарни смо Душку Милошевићу на мостовима које је, својом руком и кистом, изградио између наше прошлости, садашњости и будућности. Јер, ако нас школа нечему учи, то је чињеница да су прошлост, садашњост и будућност жива целина, и да се у учioniци срећемо са свима који су ходали стазама човештва, од Платона и Аристотела, чији мурал стоји на школском зиду, преко Светог Саве, гимназијске славе, све до тренутка у коме ћаке проводимо кроз лавиринте коронкратије у светле храмове ума и ризнице културе.

Душко Милошевић, чачански гимназијалац по духу и доброј вољи, по дародавству и спремности да сведочи

непоречиве истине наше просветне мисије, драгоцени је саборац у борби за Смисао.

ШКОЛА У ДОБА КОРОНЕ

РЕЧ ДИРЕКТОРА

Како је Гимназију Чачку сачекала доба короне? О томе директор школе, Иван Ружичић, пише: „Све је почело тог четвртка, 12. марта 2020. године у послеподневним сатима. Додуше, већ десетак дана се причало о неком новом вирусу који се шири и да може и у Србији да се појави. Било је сигурно да ће се и код нас појавити, али сви смо се надали да можда и неће.

Почели смо друго полугодиште са четири дана продужетка зимског распуста због сезонског вируса, у понедељак 24. фебруара, и полако смо улазили у ритам редовних активности и обавеза. Тај четвртак, 12. март био је четрнаести наставни дан другог полугодишта од 84 за ученике првог, другог и трећег разреда и од 64 наставна дана за матуранте. Или процентуално, укупно смо од 185 наставних дана у овој школској години одржали у школи 115 дана тј. 62%, а за матуранте који имају 165 дана 70% наставе.

Тог четвртка поподне, најпре ме одељењски старешина одељења IV₅ обавестио детаљно да су ученици тог одељења претходне суботе, 7. марта, били на једном великом 18. рођендану код друга из одељења и да је на том рођендану била гошћа која је дошла из Немачке и код које је јуче (среда, 11. март) потврђено присуство новог вируса. Ученици и њихови родитељи су били забринути, а мени је кроз главу прошло да су ти ученици, којих је било, како се испоставило

из свих разреда око 70 на том рођендану, четири дана долазили у школу и били у могућем контакту са другим ученицима и наставницима. И за мене је ова ситуација била потпуно нова, али сам одмах рекао одељењском старешини да ученици који су били из тог одељења на рођендану остану сутра код својих кућа док не сагледамо целу ситуацију. Рекао сам му да то пренесе ученицима и њиховим родитељима.

Десетак минута после овог разговора разговарао сам и са помоћником из смене који је тог поподнева била у школи и он ме је обавестио да су и ученици и наставници тог поподнева чули за ту вест и да су били забринуте због целе ситуације.

Одмах после тога, звао ме је родитељ ученика који је правио рођендан. Врло детаљно и одговорно ме обавестио о свему и да је о томе обавестио Завод за јавно здравље у Чачку са детаљним подацима о учесницима рођендана ради предузимања даљих епидемиолошких корака и да је сматрао да и мене треба да обавести о томе. Сада сам већ имао сасвим јасну слику о свему и током вечери јављале су се одељењске старешине који су добијали информације о страху и забринутости ученика и њихових родитеља. Њихова реакција је била потпуно нормална и људска, а очекивали су од мене помоћ и разумевање. Сада, са ове временске дистанце видим да је, у ствари, настава на даљину у нашој школи почела тог четвртка поподне кад смо сви између себе, ученици, њихови родитељи и наставници показали максималну сарадњу, поверење и судбинску повезаност.

Сутрадан, у петак 13. марта у преподневну смену је дошло 20 наставника који су имали први час тог дана. Пре почетка првог часа одржали смо кратак састанак на ком сам их обавестио о дешавањима од јуче и рекао им да иду у своја одељења и да ме одмах обавесте колико ученика је дошло у школу. У првих петнаестак минута су стизали подаци. Било је одељења код којих нико од ученика није дошао или је дошло пар ученика и оних који су имали пола или мало више од пола ученика.

У пресеку који смо направили, показало се да од 578 ученика из 20 одељења непарне, преподневне, смене дошло је 249 тј. 43% ученика. Сачекао сам звоно за крај првог часа, пошто су наставници који су имали половину или више од половине ученика одељења одржали свој час до краја.

У тренутку када је требало брзо донети одлуку, сетио сам се професора наше школе Ђорђа Ковбаска који је из наше школе премештен на рад у Прву крагујевачку гимназију негде пред почетак Другог светског рата. У октобру 1941. са својим ученицима је поведен на стрељање и окупатор му је понудио да се окрене и врати кући што је он одбио и стрељан је заједно са својим ученицима. Сетио сам се и да им стално говорим да је безбедност свих ученика и радника, за мене увек најважнија и није ми било тешко да професорима кажем да оду у учионице и кажу ученицима да иду кући и преко медија прате даља упутства. Знао сам да је одлука о прекиду наставе потпуно исправна, јер Кантов категорички императив каже да морално поступа онај ко другог човека увек узима као циљ и највишу вредност, а не као средство. Знао сам да је слобода могућност избора и да она значи и одговорност и да се човек те слободе и одговорности не може одрећи, јер ако то уради престаје бити човек.

Одмах после тога обавестио сам Школску управу у Чачку и Градоначелника Чачка о мојој одлуци. У дужем телефонском разговору објаснио сам разлоге за такву одлуку, због предузимања даљих корака на нивоу Града и целог образовног система.

Следећих 48 сати били су у Србији веома бурни, у смислу доношења одлука на нивоу државе и одлуке о начини наставка ове школске године у условима пандемије COVID-19, која је оставила траг на читав свет. Већ од 16. марта све школе у Србији су прешле на рад на даљину. То је урадила и наша школа, и тек од 1. јуна је почело контролисано, ограничено и безбедно враћање ученика у школе и то најпре матураната да обаве матурски испит, а

за остале разреде од 11 – 19. јуна само неки ученици ради одговарања и поправљања оцена.

Тог 12. марта поподне нико од нас није ни слутио шта ће се све дешавати у наредним недељама и месецима. У Википедији је остало забележено, у хронологији епидемије у Србији, као један од важних догађаја прекид наставе у Гимназији у Чачку 13. марта 2020.

У свакоме од нас су остала урезана дешавања за време ове епидемије и без обзира да ли је или не настава на даљину „била успешна и добра“, свима је јасно да то није била школа, већ „елементарна непогода“ или изузетак који потврђује правило. А правило каже да се настава обавља у учиониоци са максимално 30 ученика у којој наставници и ученици заједнички непосредно раде на образовању и васпитању. Ово треба стално понављати да неко не помисли да изузетак може постати правило. “

Тако је писао Иван Ружичић, јуна 2020.

РЕЧ НАШЕ БИВШЕ УЧЕНИЦЕ

Новинарка Оливера Миливојчевић, наша бивша ученица, тих мартовских дана 2020. је написала текст „Гимназија у Чачку на мети министра“, у коме је стајало: „**Министар просвете Младен Шарчевић изјавио је да ће директори Основне школе „Михајло Петровић Алас“ у Београду и Гимназије у Чачку, који су одлучили да деца немају наставу због корона вируса, јер већина није дошла у школу, бити санкционисани. Каже министар, нису поштовали одлуку Министарства.**

Занимљиво је да министар Шарчевић није ништа рекао на то што је, истина, приватна школа за коју се везује његово име „Руђер Бошковић“ донела одлуку да обустави наставу. То је вероватно због тога што за њихову децу, не важе иста

правила као за децу нас осталих, да не кажем за нашу децу, како гласи изборни слоган Српске напредне странке.

О директорки београдске школе која је јуче отказала наставу не знам много, али верујем да је поступила према савести и на основу затеченог стања. О професору и директору Гимназије у Чачку знам много више. Зато ћу се осмелити да говорим о њему и тражим правду и помиловање, а и солидарност у његовој одбрани од свих његових бивших, садашњих и будућих ђака и њихових родитеља.

Директор Гимназије у Чачку Иван Ружичић предавао је логику писцу ових редова. Обожавала сам тај предмет као ђак друштвено–језичког смера једне од најбољих гимназија у Србији (не хвалим је напамет, за њу говоре њени ђаци и њихови резултати на пријемним испитима на факултете, врло проверљив податак). У то време средином оних, како многи тврде, сада већ злогласних деведесетих, нас су у тој чувеној чачанској школи прво учили да мислимо. Да мислимо критички, мотивисали нас да расправљамо о друштвеним појавама, да закључујемо логички. А рекох–логику нам је предавао Иван Ружичић! Човек кога је најавио да казни министар Шарчевић, јер је у петак децу пустио кући и обуставио наставу у Гимназији. Да га казни министар просвете што није слушао наредбу, него је мислио својом главом и донео одлуку на основу логики! Више од пола ученика није дошло у школу, а корона се у Чачку појавила после славља 18. рођендана једног од ученика баш те гимназије.

Ивана смо у моје време звали Цао Пинг. Замислите каква иронија! Вирус короне се проширио из Кине. Мада, истина погрешно, у то доба нас је то име неким чудом асоцирало више на Јапанце. А надимак је добио по прецизности. Умео је да уђе на час и каже: „Предајем до шест и три минута, а онда питам“. Могли смо сат по њему да навијамо. Никада није каснио на час и није сео за катедру док сви не устанемо да га поздравимо. Предавања су му била занимљива и поред тога што смо логику сматрали

досадним предметом. Умео је да нас научи да је заволимо. Увек је држао дато обећање. Знам да широкој српској јавности то много не значи, али бившим и садашњим ђацима наше Гимназије и те како ће значити, ако кажем да су нама морална начела преносили и градиву и животу нас учили професори као што су једна Мојса, Креја, Љуба Ћосић, Зора Остојић, Зденка, Наца, један Ћалов, Ћуре, наш чувени Фифи, дугогодишњи преседник Синдиката просветних радника, Владе Димитријевић, који је верујем познат и многим читаоцима „Правде“. И многи други који су заслужили да буду поменути и извињавам се што их овом приликом нисам набројала.

Њих од актуелног министра просвете разликује то што су професори са великим П. Разликује их професорска част и углед, етика. И оно најважније – што су им ђаци увек били испред свега! Разликује их то што нису купили дипломе и што нису изводили генерације оних који су куповали дипломе. А надам се и да никада неће! Разликује их и то што нису партијски послушници и што су у овом времену тоталног моралног посрнућа, дегенерације и деградације, негативне селекције остали пре свега часни људи и Професори.

Да ли тај исти министар Шарчевић зна да у Србији чији је министар просвете још постоји једна школа која одолева накарадном систему вредности, у којој оцене не могу да се купе, у којој не постоје повлашћена деца и у којој се знање још цени? Да ли тај несрећни српски министар који води ресор који је некада водио велики српски просветитељ Доситеј Обрадовић, чијег лика и дела је свакако недостојан, зна да прети казном директору Гимназије у Чачку?! Човеку који ни за своје дете није бирао професоре, ни одељење, који је забранио свако намештање при упису у школу, што је у Србији, у већини школа постало пракса. Ово знам из прве руке. На моје велико задовољство и радост моја братаница је ђак данас те исте, моје, гимназије. Уписала је без икакве протекције. И учи, много учи, јер се у тој школи одувек много учило и излазило из ње са много тога наученог. И

с поносом и задовољством што си био ђак Гимназије у Чачку. Та школа је Србији и свету дала на хиљаде лекара, инжењера, професора, правника. . . Врхунских стручњака и интелектуалаца.

Иванов највећи грех је што је испред политике ставио своје ђаке, њихову безбедност и здравље и поштовао вољу већине. Грех му је, изгледа, и што није ничији. Политички. Он је свој. Частан професор и директор који је по савести обављао и обавља свој посао.

Е па, министре просветни, у биографији Вам пише да сте завршили Дванаесту београдску гимназију. Не знам да ли је Ваша генерација имала логику. Моја јесте. И рекох Вам – логику ми је предавао човек кога Ви хоћете да казните због једине логичне ствари коју је урадио!

Изведено дедуктивном методом закључивања (што се из логики учи у трећем разреду гимназије, за оне који не знају – закључивање од општег ка појединачном) друштво и држава подржавају бахатост, незнање, полтронство и глупост, па самим тим и министар промовише незнање, бахатост и глупост. Индуктивном методом закључивања (контра метода од ове првопоменуто) – док је појединаца као што је Иван Ружичић и професора Гимназије у Чачку, за ово девестирано друштво нада још постоји.

Драги професоре Ружичићу, Ваша најбоља одбрана су Ваши ђаци и Ваш рад. Не бих да оне које сте Ви учили, подучавали и научили поредим са онима које је учио, подучавао и, сумњам основано, нечему паметном научио актуелни министар провесте. То је само логичан закључак на основу понашања и одговорности и његове и Ваше према деци!

Зато, професоре само по савести и онако како сте нас учили! А ми не сумњамо да ће тај систем правих вредности који смо од вас професора и из наше Гимназије понели, једном, ипак, победити!“

ПОСЛЕ СВЕГА

Ученици су, тих дана, писали радове на тему „Прође вирус, а прође и младост.“ Тако је ученица првог разреда, СОФИЈА Ћ., забележила: „Сада када смо поново слободни, чини нам се као да су до те слободе прошле године. Чини нам се да је цео свет стао, али не и време. Време је непрестано текло. Били смо заробљени неколико месеци, али нам се чини да је то трајало много дуже. Чекајући да поново можемо да идемо напоље, бавимо се спортом, дружимо се са пријатељима, стекли смо утисак као да је читав један живот прошао. Али зато је сада на реду други живот, нова шанса, коју треба да искористимо и да проживимо све оно што смо због овог вируса пропустили.

Одрасли обично говоре да је то поглавље књиге које се мора проћи како би одрасли и били спремни за живот. Међутим, није увек све онако како изгледа. У тренуцима смо принуђени да на бржи и тежи начин пролазимо кроз младост. Нека деца су још као мала слушала о страшним ратовима и вирусима, док нека нису знала шта је то све до овог тренутка. Иако се живот углавном вратио у нормалу, све ово што се дешавало у последњих пар месеци, променило је живот људи, од свакодневних обавеза, до начина размишљања. Када се овај вирус појавио, нисам га видела као неку велику опасност, али, како је време одмицало, повећавао се број жртава. Сама помисао на то да је у неким земљама умрло више хиљада људи, нечије деце, родитеља, који су сахрањени без поворке, као да људска душа не служи ничему, ми је уливала одређену дозу страха. Схватила сам да је то реалност која може било кога да задеси, па тако и мене и моје најближе. Увидела сам да, иако ми, људи, доминирамо овим светом, ми смо заправо мали и безначајни и постоје ствари на које ми никако не можемо да утичемо. Тренутно стање у којем се ствари побољшавају не треба да узимамо здраво за готово, јер, ако је оваква пошаст

дошла тако изненадно и оставила огромне последице, то може поново, било када да се деси. Мислим да је ово такође била једна врста упозорења, да је наш живот пролазан и да може да се оконча онда када ми то не очекујемо, тако да треба да искористимо сваку прилику коју нам живот пружа, да заборавимо лоше ствари и да у свему препознамо нешто добро.

Мени и мојим вршњацима је ова школска година прошла веома брзо, баш када смо кренули да се међусобно упознајемо, сплетом околности били смо потпуно раздвојени. Свакодневно смо били у контакту, али нам то једноставно није било довољно. Не бих волела да и остале године овако прођу, јер је ово време кад треба да се дружимо и на неки начин закорачимо у живот. Надам се да се овако нешто више никада неће поновити и да ће остати само догађај на који се више нећемо освртати. “

А Софија П., ученица другог разреда, у тексту „Пролеће у Србији: између короне и слободног даха“, пише: „Јутро“. Подижем ролетне на прозору не би ли ми сунчеви зраци осунчали собу и утопили моје тело док у трку распремам. Пријатан цвркул птица наговештава ми да ме очекује ведро небо, процветало дрвеће опојних мириса и немирна младост свега што се у пролеће буди.

Припремајући свој омиљени доручак веселила сам се пролећним чаролијама које ме увек изнова очарају. Весела игра лептира, разнобојно и мирисно цвеће, весели и насмејани људи на улицама. Уз омиљену музику на телефону, нехотице укључујем телевизор. Вести! Хиљаде умрлих, милиони заражених, маске, плач, туга, јад. . . . Помислих: „Не, ово није код нас! Ово је у Кини!“ На жалост, нисам била у праву. Не желећи да прихватим оно што чујем, осетила сам како ми се полако леди крв у жилама. Збуњена и уплашена, покушавам да прихватим гомилу ружних информација које допиру до мене. Обесхрабрујуће велики број смртних случајева у европским земљама, пораст броја новооболелих особа у Србији, проглашено ванредно стање

и забрана изласка из куће! Непомично сам седела док је лагана музика на мом телефону и даље свирала. Упијала сам сваки тон, како бих растерала сивило које полако улази у мене. Разиграна младост, којој сам се толико радовала овог пролећа, полако је нестајала. Мењала ју је сурова истина о невидљивом непријатељу. Људски животи су стављени на несавладиве литице које се обрушавају полако, али сигурно. Схватам да се све мења. У мислима су ми сви моји другови из школских клупа. Верујем да се и код њих буди нагло сукобљавање живота и смрти. Психичка снага и моћ човека су у самоконтроли, али се доводи у питање да ли заједничким стрпљењем и подизањем нивоа свести можемо сачувати сваког појединца. Цела ситуација постаје мач са две оштрице. Чињеница да се константно налазим у затвореном простору и да су ми стопирали живот и да и даље дишем. Дишем неким другим плућима, срце куца на неки другачији начин. Ништа више није исто и музика другачије звучи. Тајац, тишина и страх шире се мојом сунцем обасјаном собом. Другарство добија другачији изглед. Све постаје виртуелно: школа, другови, професори. . Дружимо се преко друштвених мрежа, наздрављамо пићем преко малих екрана наших мобилних телефона. Живот је одједном стао, али време пролази и никада нећемо вратити варљиво пролеће 2020. године. Пролазе дани, седмице. . . Будим се свакога дана у нади да је све прошло. Полако схватам да се навикавам на овакво стање, можда ми је и добро овако. Не знам. Не устајем рано, нема школског звона да ме опомиње за почетак часа и нема професора. Све што сам одувек желела, као и сви моји вршњаци. Чујемо се и гледамо преко камера техничких уређаја. Сналазимо се да нам и ови месеци наше младости буду обојени лепим бојама. Шаљемо једни другима маштом окупане поруке. Покушавамо заједно да из свега овога извучемо закључак шта треба да променимо. Постављамо себи гомилу нових питања, на које не знамо имамо ли тачан одговор. Шта ће бити сутра? Шта нас чека?

Да ли ће вирус нестати или ће нам опет зауставити живот, док се земаљска кугла и даље окреће.

Ванредно стање је прошло, баш као и време које више никада нећемо моћи да вратимо. А наши животи? Они су били замрзнути и остали да чекају. Али шта? И ми смо постали старији за ова два месеца, никада више не можемо вратити ове дане које смо маштали да проведемо у шетњи поред реке, на журкама и у кафићима. Више никада ништа неће бити исто, а био је само понедељак када је требало да кренем у школу и започнем нову наставну седмицу пуну нових лекција, контролних задатака и пропитивања.“

Ипак, издржало се, и Гимназија је наставила својим путем.

ЈОШ ЈЕДАН ВИТЕЗ ОБРАЗОВАЊА: ДРАГАН МАТИЈЕВИЋ, ПРОФЕСОР ФИЛОСОФИЈЕ

Драган Матијевић, професор философије Гимназије у Чачку, отишао је у пензију – да је дуго прима у лепој старости. Али, ова прича о о њему је сведочанство да се ум и поштење, знање и храброст не могу пензионисати, него остају светионички путокази у свету у коме је све више збуњујућих раскршћа и у чкаљ зараслих путељака.

Ко зна Драгана Матијевића, воли га, између осталог, због бескомпромисне борбе за просвету као службу ђацима који су будући људи и отаџбина у настајању. Толики су ученици, због Матијевића, заволели играљке ума, како је Сима Сарајлија говорио о мислима које траже истину, и отишли су да студирају философију, или бар разумели њене онтичке и етичке аксиоме. Толики су поносни што их је учио да се не згрбе и не пропузе, јер нема тих пара којима се купује образ. Био је прави педагог, то јест детеводитељ, јер се, по Хани Арент, васпитање састоји у томе да се детету покаже свет и да се каже да је овај свет страшан, али и леп, и да у њему има смисла живети и борити се.

Кад је завршио факултет, извесно време је радио као новинар у Београду и професор у средњој школи у Гучи, а од 1984. је у чачанској Гимназији. Водио је синдикат школе и учествовао у настанку Синдиката образовања Чачак (1997) и Уније синдиката просветних радника Србије (1999). На челу Уније био је почетком друге деценије 21. века, а оставку је поднео 2015.

Летописац Матијевићеве борбе има чега да се сећа: и оног првог штрајка, средином деведесетих година прошлог века, кад су од покојног директора Гимназије, мудрог Синише Милошевића, властодршци тражили да Матијевића избаци из школе, па су ђаци устали да бране и једног и другог; и његовог храброг усмеравања Синдиката образовања Чачак и херојског доба Уније синдиката просветних радника Србије, када је тражио да се иде до краја у великом штрајку против понижавања просветне струке. Кад су његове колеге из других градова изгубиле вољу за борбом те, 2015, дао је оставку и изјавио: „Током свих ових година колико се бавим синдикалним послом непрестано сам заступао став да једино бескомпромисна синдикална борба, која подразумева штрајк до испуњавања захтева, представља начин да се нешто конкретно уради. Нажалост, моје колеге, чланови Главног одбора УСПРС не деле моје мишљење мада су се током ових година много пута уверили да у овој држави никакву тежину немају ни писане одлуке, а камоли усмена обећања. У таквој ситуацији моја оставка је била логичан потез“.

Храбар и идеалистичан, он је био просветарски Дон Кихот, о коме Лаза Костић пева: „Ал’ кад видим паметаре,/ где с’ клањају шупљој сили;/ кад јунаке видим старе/ где их скоцка наслад гњили,/ те сад оно пале, жаре,/ чем’ су били борци чили;/ да желуцу није сметње/мач отпашу са бедрине; –/ такве слике нису вредне будалине Саведрине.“

Философ Владимир Вујић коментарише Костићеву поуку: „Кад се мач отпаше са бедара и све одбаци што је у животу човекову духовни вођ и путоказ кроз слабости и срамоте човечанског животињства, – то није вредно сјајног борца за сан и поезију, узвишеног Кихота, онога који је, упркос свом пролазу кроз комично, сам увек озбиљан и без шале на уснама, остао веран мученик за идеалнији живот и веран заточник лепога сна.“

У интервјуу који је својевремено дао недељнику „Печат“, Матијевић је јасно рекао куда иде наше школство, и за шта се вреди борити: „Неолиберални свет није успео, нити му је то заиста био циљ, да испуни своје обећање да ће остварити највеће добро за највећи број људи. Успео је само да упрегне већину у остваривање трговачких циљева мањине. За тај циљ требало је направити човека кога карактерише уклопивост, поводљивост и грамзивост, индивидуу којој не смета недостатак људске перспективе. Штавише, нико не сме да брине за општељудско благостање, јер свако мора да јури за својим индивидуалним задовољствима. Традиционална школа, која је код ученика развијала самосталност, критичко мишљење и независност, директно је супротстављена захтевима савремене организације друштва. Та школа се, по владајућим економским критеријумима, сматра неефикасном, јер развија способности које данашња друштвена елита не само да не цени већ их сматра штетним. Освестити појединца супротно је интересу функционисања система. Носилац те освешћујуће улоге традиционалне школе је традиционални наставник кога треба, у интересу савремене организације друштва, де(кон)струисати и од васпитача направити васпитаника, од ауторитета и узора покорног државног чиновника. На томе треба озбиљно поради. Рушење освешћујуће улоге школе и наставника има подршку и оправдање у ученицима који не желе да буду освешћени, јер то наводно изазива бол. Колико сте пута само чули да им се деца у школи муче?! Штитећи ученика од бола, савремена педагогија штити појединца од „трагедије сазнавања“. Ученику се, у ствари, брани да постане човек.“

А Драган Матијевић, заточник Смисла, није хтео да изда своје ученике и да их спречава да постану људи. Философ и учитељ човештва отишао је у пензију, али је, својом племенитом борбом за образовање, остао трајни узор просветарима који не одустају од деце и младих, наше једине будућности.

НА КРАЈУ, КОЈИ ЈЕ ПОЧЕТАК

СМИСАО ШКОЛЕ

Свети Сава је остао упамћен као учитељ и просветитељ српског рода. Свака школа у Србији је, дакле, дужна да ово памти и да по овоме живи. Учити и просвећивати значи стајати, непрестано, на стражи човештва.

Директор једне школе који је преживео нацистички конц-лагер, новим наставницима своје установе давао је следеће упутство: *„Поштовани наставниче! Ја сам један од малобројних који је преживео концентрациони логор. Моје очи су виделе такве ствари које нико не би требало да види: јасне коморе које су конструисали и изградиле чувени инжењери; људе које су отровали високообразовани лекари; дојенчад које су убиле квалификоване медицинске сестре; жене које су слагали дипломи средњих школа и универзитета. Стога ја не верујем у образовање. Моја је молба: помозиће ученицима да постану човечнији. Плод вашеј рада не сме бити учени друштвени шљам, висококвалификоване психопате, образовни Ајхмани. Читање, писање, аритметика важни су само ако нашу децу учине човечијом.“*

Светосавски народ српски одувек је знао да школовање није циљ самом себи, него да је оно смислено само ако ученика узводи ка човештву, које је тек у потенцијалу дато и које се мора остварити упорном борбом против зла у себи и свету. Реч „образ“ је старосрпска и значи „лик Божији

у човеку“ (зато код Срба важи: „Рука руку мије, образ обадвије“): „образовање“ је остваривање лика Божијег (слобода, љубав, умност) у човеку. Глагол „питати“ значи хранити: васпитање је на нашем простору вековима било „храњење светињом“. „просвета“ има исти корен као речи „светлост“ и „светост“: светлост вечности и светост живота (код нас, на почетку наших путева, и једно и друго, био је Свети Сава) јесу најдубље просвећивање човека и његовог света. То не пориче науку; само јој даје крила.

Ово је, између осталог, књига о томе.

Њен аутор је и ђак и професор Гимназије у Чачку, што га чини двоструко одговорним.

Одговоран је према својим ђацима, али и према својим колегама, према прошлости, садашњости и будућности Гимназије.

У античкој Грчкој, педагог је био роб који је децу слободних грађана водио у школу и доводио из школе, надзирајући њихово понашање и учење. Због тога су му деца правила разне смицалице и пакости, које је он морао да стоички подноси - рекосмо, био је роб.

Од тог доба се штошта променило, али рад са најмлађима и даље захтева сву љубав и пажњу за коју смо способни.

Што се мојих колега тиче, они су диван доказ да је узајамно разумевање оних који се боре за децу, која су наша будућност, насушно потребно, али и могуће, барем на оном месту на коме ја радим. Хвала свим мојим професорима, покојнима и живима, и свим колегама, с којима делим просветни пут, трновит, али частан. Хвала им за све што су ми дали у узајамности заједничке борбе за смисао.

Идемо даље!

АНЂЕЛЕ, ОВО ЈЕ ТВОЈ ДОМ: УМЕСТО ПОГОВОРА

Борисав - Бора Ђорђевић, од оца Драгољуба и мајке Неранце је преминуо 4. септембра 2024. године, а комеморација и сахрана су биле 7. септембра у Кулурном центру у Чачку и на чачанском градском гробљу. Имао сам прилику да будем на комеморацији, која је била необично дуга, с разлогом, јер су многи желели да се опросте од човека кога су несебично ценили и волели. Оно што је био заједнички именитељ готово свих говора јесте указивање на то да је Бора волео људе, да није умео да мрзи и да је био изузетан у свом стваралаштву. Тих дана написано је много текстова о њему, његовом раду, животу, медији су се утркивали у томе, јер је у том тренутку било актуелно, тражено, подизало рејтинге и тираже. Између осталог је помињано да је учио Гимназију у Чачку, да је на полугођу трећег разреда прешао у Пету београдску гимназију, у којој је матурирао. Разлог одласка и премештаја целе породице у Београд је крађа у којој је учествовао, али недостајала је цела прича о његовим гимназијским данима у Чачку и објашњење зашто је, упркос свему томе, необично много волео свој град и своју школу, Гимназију у Чачку, што је истицао, стално, практично до краја живота.

Бору Ђорђевића сам срео 9. априла 2016. године када је, заједно са Мишом Алексићем и својим пријатељима из Чачка, био у посети школи пар сати, приликом снимања документарног филма о њему који је радио РТС. Припремајући се за тај сусрет имао сам увид у његов успех у школи, али тада нисмо о томе разговарали. Причао сам му о томе,

да смо 2005. године покренули школски лист „Гимназион“ и да смо њега уврстили у знамените ученике школе и било му је веома драго. Том приликом је поклонио школи DVD „Минут са њом“ објављен 2008. године, са посветом: „Пријатељима из чачанске гимназије, Бора“, који чувамо у спомен соби школе.

Иначе, што се тиче података о његовом школовању у Гимназији у Чачку, први разред је похађао школске 1967/68. године, завршио са свим петицама из 11 предмета, колико је тада било, одлуком Савета школе награђен књигом за одличан успех из свих наставних предмета и примерно владање. У напомени одељењског старешине стоји: „врло интеллигентан и вредан.“ Други разред је похађао 1968/69. и тада је од 15 предмета имао 10 петица и 5 четворки, похвалу за одличан успех и напомену: „способан, амбициозан, али без довољно радних навика.“ У трећем разреду који је похађао у школској 1969/70. на полугодишту је од 15 предмета, имао петице из три, четворке из шест и тројке из шест предмета и забележено је да је исписан из школе 19. 1. 1970. године. На захтев родитеља добио је исписницу коју им је уручио тадашњи директор Владислав Поповић Вапа и наставио школовање у Петој београдској гимназији.

Тај крај јануара и фебруар 1970. године био је веома буран за колектив Гимназије у Чачку јер се сазнало да су неки ученици школе, у дужем временском периоду учествовали у крађама које су имале за циљ куповину инструмената за групу „Дечаци са Мораве.“ Бора је у том првом полугодишту већ имао велики број изостанака, а види се да је попустио у учењу, али то није одмах уочено, док нису стигле пријаве из СУП-а и Суда. Званично, од стране Суда разматрана су два ученика, међу којима је био и Бора, а школа је у својим испитивањима обухватила укупно десет ученика, од којих је седам ученика кажњено. За цео наставнички колектив то је био велики шок и сви су то осуђивали, али је било мишљења да је „срамота да тако богат град није успео да пружи више забаве младим људима“, па се може додати, мада се то не

наводи да су они сами морали да се сналазе и показују иницијативу, али на погрешан начин. Пошто је у све био укључен и Савез омладине школе, читање записника са тих седница наставничког већа у вези ових догађаја подсетило ме на легендарне сцене из филма „Сећаш ли се Доли Бел“, које се односе на ово време и како се тамо заједница и „Савез омладине“ укључују у организацију забаве младих тога времена, на начин да они не морају сами да решавају проблем куповине инструмената.

Такође, комисија коју је формирало наставничко веће, да испита цео случај, независно од Суда, имала је утисак да они то разматрају много строже него Суд, који је био мишљења да је све то урађено „у жељи за музицирањем.“ Зато у једном извештају председник школске комисије наводи да су они час то посматрали као тежак прекршај, а час као „младалачку авантуру.“ Сазнало се да је ту било и бежања од куће, чак и покушаја да се пређе преко границе, да је било „јатака“ и помагача. За само школу то је био велики скандал, а било је мишљења да се „... нигде у Југославији не дискутије више о казнама ученицима него у нашој гимназији.“ Све у свему, случај је окончан средином марта, а по свој прилици ту је имало доста елемената за добар филм, који никада неће бити снимљен, јер су сцене и дијалози остали у сећању самих актера.

У мноштву текстова о Бори Ђорђевићу који су писани у о њему после објаве о његовој смрти било је и таквих који су омаловажавали његов рад, били разочарани њиме због неких његових политичких ставова, али мислим да то није било поштено и коректно према човеку који је показивао своју храброст онда када то нико није смео. У најбољем чачанском духу показивао је свој бунт, жељу да има своје мишљење и свој став и то задржао читав живот, иако је у Чачку живео „само непуних 18 година“, али то је било довољно да упије чачански дух и менталитет. На крају крајева он је пре свега био песник, човек емоција и љубави и није оправдано строго анализирати сваки његов политички став.

У ствари, ти његови критичари су више били „разочарани“ што он о неким политичким питањима нема исте ставове као они, а у ствари он је по том питању био суштински доследан.

Пред крај живота, у шали је говорио својим пријатељима, да ако умре у Љубљани, само ће му фалити „плави воз“, да би био као Тито. Неколико дана после његове смрти, независно од ове ироније, неки су, ваљда као некакву замерку њему запажали да је „Бора умро у Љубљани исто као и Тито“, што је аналогија, која, знамо, нема никакву сазнајну вредност. Да би имала бар некакву сазнајну вредност морају предмети о којим се мисли и који се доводе у везу да имају бар неке битне заједничке особине, а Бора и Тито су два, како би филозофи рекли, скоро неупоредива појма сем да су живели у исто време. Ти јефтини вербални трикови не погађају суштину и, ако је за утеху, тако су својевремено амстердамски Јевреји поступали према Спинози као „према липсалом псу“, али данас њих више нико не помиње, а Спиноза нам је потребнији данас више него икада до сада, исто као што нам Бора већ недостаје. Колико ћемо чекати да се роди неки нови Бора који ће тако певати о љубави, који ће тако опевати сву патњу, несрећу, неправду овог света, која је данас видљивија и присутнија више него икада у људској историји.

Из свог дугогодишњег искуства, као директор Гимназије у Чачку, знам да велики део наших ученика који понавља, полаже или мора да се испише да не би био искључен или понављао, мрзи школу и то отворено показује. То постаје стање духа у коме нам је увек неко други крив за сопствене неуспехе и поразе.

Оно што је на мене оставило посебан утисак код Боре Ђорђевића је то што је бескрајно волео своју школу, што му је амблем школе, који је добио од својих школских другова пред крај живота био најдражи поклон. То је доказ величине једног човека, доказ онога што су сви говорили на комеморацији, да је волео све људе, да је волео живот и да није

умео да мрзи. Као да је од Спинозе научио да мржња штети и уништава само оне који мрзе.

Данас сам, још више сигуран, да смо га с правом уврстили у знамените ученике школе и сигуран сам да и сада са својим анђелима прича о гимназијским данима и потврђује да је „од колевке па до гроба, најлепше ћачко доба“ и да су му Гимназија и Чачак били прави дом.

Иван Ружичић, проф. и
Директор Гимназије у Чачку
У јесен 2024.

Издавач

Гимназија у Чачку

За издавача

Иван Ружичић, директор

Одговорни уредник

Иван Ружичић, директор

Штампа

Добротољубље, Београд

Тираж

200

ISBN-978-86-910661-4-7

CIP - Каталогизација у публикацији
Народна библиотека Србије, Београд

373.54(497.11)“1837/2022“(093.3)

373.54-057.874(497.11):929

373.54-057.175(497.11):929

ПОД Карађорђевоm звездом : приче из историје
Гимназије у Чачку / књигу приредио Владимир
Димитријевић. - Чачак : Гимназија у Чачку, 2025 (Београд :
Добротољубље). - 151 стр. : илустр. ; 23 cm
Тираж 200. - Стр. 145-149: Анђеле, ово је твој дом : уместо
поговора / Иван Ружичић.

ISBN 978-86-910661-4-7

1. Димитријевић, Владимир, 1969- [приређивач,
сакупљач]

а) Гимназија (Чачак) -- 1837-2022 -- У успоменама

б) Гимназија (Чачак) -- Ученици

в) Гимназија (Чачак) -- Професори

COBISS.SR-ID 173638409